

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
UYGULAMALI SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**BİR SOSYAL POLİTİKA OLARAK EVLÂT
EDİNDİRMENİN TOPLUMSAL DİRENÇ**

KAYNAKLARI

Yüksek Lisans Tezi

Hatice GÖKCE

200000345

İstanbul, 2018

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
UYGULAMALI SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**BİR SOSYAL POLİTİKA OLARAK EVLÂT
EDİNDİRMENİN TOPLUMSAL DİRENÇ
KAYNAKLARI
Yüksek Lisans Tezi**

**Hatice GÖKCE
200000345**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Necmettin DOĞAN**

İstanbul, 2018

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans programı öğrencisi..... Hatice Gökçe
"Bir Sosyal Politika Olarak Eylet Edindirmenin
Toplumsal Dinamikleri" başlıklı tez çalışması,
Enstitümüz Yönetim Kurulu 25.05.2018 tarih ve 2018 / 475 / 12 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından
oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	UNVANI, ADI SOYADI	İMZA
TEZ DANIŞMANI	Doç. Dr. Necmettin Beran	Doç. Dr. Necmettin Beran
JÜRİ ÜYESİ	Prof. Dr. A. Kerem TUNA	
JÜRİ ÜYESİ	Doç. Dr. Y. N. Kaya	

(*) Yüksek lisans tez savunma jürileri en az biri kurum dışından olmak üzere danışman dahil en az üç öğretim üyesinden oluşur. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda eş danışman jüri üyesi olamaz. Eş tez danışmanının jüri üyesi olması durumunda asıl jüri beş üyeden oluşur.

TEŞEKKÜR

Bu araştırma için beni yönlendiren, karşılaştığım zorlukları bilgi ve tecrübesi ile aşmamda yardımcı olan değerli Danışman Hocam Doç. Dr. Necmettin Doğan'a teşekkürlerimi sunarım. Ders döneminde araştırmalarımnda yardımcı olan değerli hocalarım Prof. Dr. Ahmet Korkut Tuna, Prof. Dr. Güliz Erginsoy, Prof. Dr. Celalettin Aktaş, Doç. Dr. Murat Şentürk, Yrd. Doç. Dr. Bedri Mermutlu ve Yrd. Doç. Dr. Hanifi Parlar'a, teşekkür ederim.

Uzun bir aradan sonra eğitim hayatına yüksek lisansla devam etme hususunda beni cesaretlendiren, moral ve motivasyonumu yükselten değerli hocam Prof. Dr. Ayşen Gürcan'a şükranlarımı sunarım.

Tezimin veri toplama aşamasındaki desteklerinden dolayı görüşme talebime olumlu yanıt verip, sürece tahammülleriyle katkı veren ailelere; görüşmelerin ses kayıtlarını çözümlemede yardımcı olan Nur Yıldırım'a teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasında beni yalnız bırakmayan, iş yükümü paylaşarak destek veren değerli eşim Mustafa Gökce'ye ve evlâtlarım Ömer Faruk, Bilâl ve Zeyneb'e; süreçte onları ihmalime tahammül gösteren ve daima yanımda olan babam Sadık Kömürcü'ye ve annem Reyhan Kömürcü'ye, ismini sayamacağım geniş aileme, Yeni Dünya Vakfı çalışma arkadaşlarıma, dostlarıma ve öğrencilerime sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca ilkokuldan başlayarak bütün hayatım boyunca bilgi, tecrübe ve katkısıyla üzerimde emeği olan öğretmenlerimin, hocalarımın her birini rahmet, minnet ve şükranla anmak isterim.

Hatice Gökce
İstanbul, Mayıs 2018

BİR SOSYAL POLİTİKA OLARAK EVLÂT EDİNDİRMENİN TOPLUMSAL DİRENÇ KAYNAKLARI

ÖZET

Bu çalışmada

Devletin, koruması altındaki bakıma muhtaç çocukları evlât edinme ile aile desteği sağlanması hususunda toplumsal farkındalık oluşturmada ve teşvik etmede etkin olmadığı, konuya ilişkin geliştirilen sosyal politikaların karşılaştığı tarihî, dînî, toplumsal, geleneksel ve psikolojik dirençlerin ortaya konmasıyla söz konusu alandaki uygulamaların geliştirilebileceği ve sonuçların iyileştirilebileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın evlât edinme sürecinde etkili olan toplumsal norm ve yargıların meydana getirdiği dirençlerin araştırılması; elde edilen bulgular doğrultusunda geliştirilebilecek sosyal politika önerileri açısından önemli olduğu söylenebilir. Çalışmada yapılan derinlemesine görüşmeler hipotezlerin doğrulanması ya da yanlışlanması hususunda önem arz etmektedir. Hipotezler doğrulandığı takdirde derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerin ışığında, evlât edindirmede sosyal politika uygulamalarına dönük tavsiye niteliğinde, toplumsal değer ve normlar dikkate alınarak gözden geçirilmesini teşvik eden bir çalışma olması plânlanmaktadır. Çalışmanın amacı evlât edinme sürecini olumsuz etkileyen toplumsal ve kültürel, özellikle de dini norm ve değerleri ortaya koymaktır. Bu bağlamda evlât edinme girişiminde bulunmuş olan ailelerle, derinlemesine mülakat yapılmıştır. Elde edilen veriler çeşitli bağımsız değişkenlerle de ilişkilendirilerek söz konusu amaçlar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Giderek etkileri azalsa da bu çalışmada kültürel, ekonomik, nesep / soy, statü ve dînî söylemlerin evlât edinme süreçlerinde hâlâ etkili olduğu iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Devletin koruması altındaki çocuk, korunmaya muhtaç çocuk, evlât edinme, evlâtlık, koruyucu ailelik, etiketleme, kimlik

SOCIAL RESISTANCE POINTS OF ADOPTION

AS A SOCIAL POLICY

ABSTRACT

In this study,

It is considered that the state is not effective to create social awareness about and to promote the subject of providing family support to the children in need of care under its protection through adoption and the policies relating to the matter could be improved and the results could be enhanced via revealing the historical, religious, social, traditional and psychological resistances that the developed policies regarding to the subject has encountered.

It can be said that this research is important in terms of the investigation of the effects of the social norms and judgments over the adoption processes and the resistance they bring to the scene; the social policy proposal that can be developed in the direction of the findings obtained. In-depth interviews conducted in the study are important to verify or falsify hypotheses. If the hypotheses are confirmed, it is planned that in the light of the data obtained from the in-depth interviews, it is planned to be a research with the quality of recommendation for the application of social policies towards the adoption process and a study which encourages the consideration of social values and norms. The purpose of this study is to reveal the social, cultural and especially religious norms and values that affect the adoption process negatively. In this regard, depth interviews have been done with the families who have had attempted adoption. The aforesaid objectives have been tried to be accomplished through binding the obtained data and various independent variables.

It is asserted in this study that the lineage, social status and religious discourses still are effective on the adoption processes even though the effects are decreasing.

Key words: Child under the legal protection, child in need of protection, adoption, foster child, protective family, labeling, identity

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

Özet.....	iii
Abstract.....	iv
Görseller Dizini.....	viii
Tablolar Dizini.....	ix
Simgeler Ve Kısaltmalar Dizini.....	x
1. <u>GİRİŞ</u>	1
2. <u>“EVLÂT EDİNME”NİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ</u>	4
2.1. <u>Korunmaya Muhtaç Çocuklar</u>	4
2.1.1. <u>Çocuğun öz ailesinin ya da akrabasının yanında bakılması</u>	4
2.1.2. <u>Evlât edindirme</u>	5
2.1.3. <u>Koruyucu ailelik</u>	5
2.1.4. <u>Kurum bakımı</u>	7
2.2. <u>Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Akademik Çalışmalar</u>	8
2.2.1. <u>Korunmaya muhtaç çocukların kimlik sorunları</u>	9
2.2.2. <u>“Damgalama” ya da “etiketleme” kuramları</u>	10
2.2.3. <u>“Besleme” kavramı ve pratikte “beslemelik” uygulamaları</u>	12
2.2.4. <u>“Yuva çocuğu” kavramı ve olumsuz anlam yüklemeleri</u>	13
2.2.5. <u>“Nesep”, “nesepsizlik” ve “nesebi bozuk” kavramlarının kullanılışı</u>	13

3. <u>TARİHSEL, KÜLTÜREL VE DİNÎ OLGULAR BAĞLAMINDA “EVLÂT EDİNME”</u>	15
3.1. <u>Dünya Tarihinde Evlât Edinme</u>	15
3.2. <u>Eski Türklerde Evlât Edinme</u>	16
3.3. <u>Osmanlı’da Evlâtlık Müessesesi, Evlât Edinme Usul ve Yöntemleri</u>	18
3.4. <u>Cumhuriyet Dönemi Evlât Edindirme Politikaları</u>	20
3.5. <u>Edebiyatta ve Sinemada Evlâtlıkların Durumu</u>	23
3.6. <u>İlâhî Dinlerde Evlât Edinme</u>	27
3.7. <u>Teori ve Pratik Arasında Evlât Edinmeye Yüklenen Anlamlar</u>	30
3.8. <u>İstatistiklerle 2011-2017 Yılları Arasındaki Evlât Edindirme Gerçeği</u>	31
4. <u>ARAŞTIRMA BULGULARI</u>	36
4.1. <u>Yöntem</u>	36
4.2. <u>Araştırma Evreni ve Örneklem</u>	37
4.3. <u>Analiz</u>	37
4.4. <u>Geçerlilik ve Güvenirlilik</u>	41
4.5. <u>Bulgular</u>	41
4.5.1. <u>Örf ve âdetlerin karar sürecine etkisi</u>	42
4.5.2. <u>Dînî kaygıların karar sürecine etkisi</u>	44
4.5.3. <u>Miras kaygısının karar sürecine etkisi</u>	51
4.5.4. <u>Nesep kaygısının karar sürecine etkisi</u>	53
4.5.5. <u>Sosyal çevrenin karar sürecine etkisi</u>	56
4.5.7. <u>Çocuğun cinsiyetinin karar sürecine etkisi</u>	61
4.5.8. <u>Sağlık kaygısının karar sürecine etkisi</u>	61
4.5.9. <u>“Ya giderse” kaygısının karar sürecine etkisi</u>	63
4.5.10. <u>Olumlu örneklerin ve medyanın karar sürecine etkisi</u>	65

4.5.11. <u>Devletin bir sosyal politika olarak evlât edindirmeye ilişkin tutum ve yeterliliğinin karar sürecine etkisi</u>	66
5. <u>SONUÇ VE ÖNERİLER</u>	84
<u>EKLER</u>	88
<u>EK 1. Evlât Edinme Derinlemesine Görüşme Yarı Yapılandırılmış Soru Formu</u> .	89
<u>EK 2. Koruyucu Ailelik Derinlemesine Görüşme Yarı Yapılandırılmış Soru Formu</u>	92
<u>EK 3. Aileden Evlât Edinme Derinlemesine Görüşme Yarı Yapılandırılmış Soru Formu</u>	95
<u>KAYNAKLAR</u>	98
<u>ÖZGEÇMİŞ</u>	103

GÖRSELLER

	Sayfa
<u>Görsel 2.1. 1926 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından basılan kartpostal.....</u>	<u>7</u>
<u>Görsel 3.1. Çerkes Göçü-1860.....</u>	<u>21</u>
<u>Görsel 3.2. Verdinkinder (Çıplak Ayaklı Çocuklar)’ın filmi: Verdingbub.....</u>	<u>25</u>
<u>Görsel 3.3. 1959 yapımı yönetmenliğini Kemal Kan’ın yaptığı siyah-beyaz film.....</u>	<u>26</u>
<u>Görsel 3.4. Dersimin Kayıp Kızları: İki Tutam Saç.....</u>	<u>27</u>

TABLÖLAR

Sayfa

<u>Tablo 3.1. İlâhî dinlerde evlâtlık kurumu.....</u>	<u>28</u>
<u>Tablo 3.2. ÇHGM kapsamındaki korunmaya muhtaç çocukların 2011-2015 yılları arasındaki istatistikleri.....</u>	<u>32</u>
<u>Tablo 3.3. ÇHGM kapsamındaki korunmaya muhtaç çocukların 2016-2017 yılı kurumsal istatistikleri.....</u>	<u>33</u>
<u>Tablo 3.4. ÇHGM kapsamındaki çocuğa yönelik 2016-2017 yılındaki hizmetler....</u>	<u>33</u>
<u>Tablo 3.5. Koruma altındaki çocuklara yönelik bakım hizmetlerinin 2011-2017 yılları arasındaki dağılımı.....</u>	<u>34</u>
<u>Tablo 3.6. Evlât edinme ve koruyucu aileliğin 2011-2017 yılları arasındaki gelişim grafiği.....</u>	<u>35</u>
<u>Tablo 4.1. Evlât edinmiş katılımcıların kod ve sosyo-demografik özellikleri.....</u>	<u>38</u>
<u>Tablo 4.2. Koruyucu aile olmuş katılımcıların kod ve sosyo-demografik özellikleri.....</u>	<u>39</u>
<u>Tablo 4.3. Aile içinden evlât edinmiş, edindirilmiş ya da evlâdı verdirilmiş katılımcıların kod ve sosyo-demografik özellikleri.....</u>	<u>40</u>
<u>Tablo 4.4. ÇHGM (SHÇEK)’ne bağlı yurtlarda gönüllülük esasına dayalı bulunmuş katılımcının kod ve sosyo-demografik özellikleri.....</u>	<u>41</u>

SİMGELER VE KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BSRM	: Bakım sosyal rehabilitasyon merkezleri
C	: Cilt
çev.	: Çeviren
ÇHGM	: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ÇİM	: Çocuk İzleme Merkezi
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
ÇODEM	: Çocuk Destek Merkezleri
der	: Derleyen
ed	: Editör
KDT	: Koruyucu Destekleyici Tedbirler
KSRM	: Koruyucu, bakım rehabilitasyon merkezleri
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (Yeni adı ÇHGM)
SİR	: Sosyal İnceleme Raporu

1. GİRİŞ

Ruhsal, bedensel, zihinsel, ahlaki, psikososyal gelişimi örselenmiş ya da güvenlikten yoksun tehlikelerle açıkça karşı karşıya bırakılan, ihmal veya istismara maruz kalan ya da suça bulaşmış olan çocuklar “korunmaya ihtiyacı olan çocuk” olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de anne veya babasından herhangi biri ya da ikisi birden ölüm yahut belli olmama; ebeveyn tarafından terk edilmiş veya fuhuş, dilencilik, alkolü içkileri, uyuşturucu maddeleri kullanma gibi ebeveyn ihmal yahut suistimali dolayısıyla her nev’i sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlara maruz ve sahipsiz bırakılma; ruhsal, bedensel, zihinsel, ahlaki ve psikososyal gelişimi örselenmiş ya da güvenlikten yoksun tehlikede olma; suça bulaşma vb durumlarda bu çocuklar devletin koruması altına alınmaktadır (<http://docplayer.biz.tr/3205923-Devlet-korumasi-altindaki-cocuk-olmak-tanitim-el-kitabi.html>).

Evlât edinme hukuki şartları haiz olmakla birlikte çocuk sahibi olamayan eşlerle, evlilik kurumu olmaksızın aile kurmak, evlât sevgisi tatmak isteyenlerin özlemlerine cevap veren bir müessesedir. Ayrıca bugün daha öncelikli olarak bir aile ve yuvadan yoksun korunmaya muhtaç çocuklara hizmet etmeyi amaçlayan bir kurumdur. Kaynağını dînî inançlardan alan evlât edinme, sosyal değişimleri izleyerek çeşitli biçimlere bürünmüş, bazen örf ve âdete göre düzenlenmiştir. Sosyal düzen içerisinde önemli bir yere sahip olan evlât edinme, suiistimallerin vuku bulduğu dönemlerde red veya ihmal edilmişse de, ihtiyacın tekrar hissedilmesiyle kanun koyucularca güncel esaslara göre düzenlenmiştir.

Bu tez devletin koruması altındaki bakıma muhtaç çocukları evlât edindirme ile aile desteği sağlanması hususunda geliştirilen sosyal politikaların tarihî, dînî, toplumsal, geleneksel ve psikolojik arka plânların evlât edinmeye yönelik toplumda oluşturduğu direnç kaynakları çözümlendiği takdirde başarıya ulaşabileceği savıyla

gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede araştırmanın hipotezi konuya ilişkin geliştirilen sosyal politikaların evlât edindirmeye yönelik toplumsal bir direnç ile karşılaştığıdır. Çalışma ayrıca;

- 1) Bu direncin neticesinde devletin koruması altındaki bakıma muhtaç çocukları evlât edinme ile aile desteği sağlanması hususunda yeterli seviyeye ulaşamadığı;
- 2) Gerek kurum bakımı gerekse de evlât edindirme ya da koruyucu ailelik kapsamında koruma altına alınan çocukların toplumsal direnç kaynağı olarak olumsuz etiket ya da damgalanmaya maruz kaldığı gibi alt hipotezlere de dayanmaktadır.

Bu çerçevede elde edilen bulguları psikososyal tutum ve davranışlara kaynaklık eden olgularla anlamaya çalışmak ve çözüm yolları geliştirmeye katkıda bulunmak amacını taşıyan bu çalışma yorumlayıcı yaklaşımla nitel araştırma yöntemi ile yapılacaktır. Beş bölüm olarak tasarlanan çalışmanın ikinci bölümünde literatür taraması ile yapılan benzer çalışmalar ve kavramsal temeller araştırılacak; üçüncü bölümde ise konuyla ilgili tarihsel, kültürel ve dînî süreç ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) 2011-2017 yılları arasındaki istatistikler aktarılacak edebiyat, sinema gibi alanlarda araştırmanın problemi ile ilgili anlamlı bulgular aranacaktır. Dördüncü bölümde evlât edinmiş, koruyucu aile olmuş ya da gayr-ı resmi aile içi evlât edinme biçiminin tarafı olmuş ailelerle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmak suretiyle; verilen cevaplar ve yapılan gözlemler analiz edilerek temalaştırma deseninde çalışılacaktır. Beşinci ve son bölümde ise “Bir Sosyal Politika Olarak Evlât Edindirmenin Toplumsal Direnç Kaynakları”na dair ulaşılan sonuçlar ve bu konuda önerilen çözüm biçimleri aktarılacaktır.

Türkiye’de, ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün evlât edindirme politikaları kapsamına giren aileler araştırmanın hedef evrenini ifade ederken; evlât edinmiş, evlât edinme niyeti olmuş fakat edinememiş on aile amaçlı örneklem kümesini oluşturmaktadır.

Evlâtlık uygulaması maalesef hukuk, ilâhiyat, eğitim ve edebiyat alanlarında önemle üzerinde durulan bir konu olduğu halde sosyoloji alanındaki akademik çalışmaların 2

bu konuya ilgisi yetersizdir. Evlâtlıklar konusunda önemli araştırmalar yapan *Ferhunde Özbay*'ın “Türkiye’de Evlâtlık Kurumu: Köle mi, Evlat mı?” (1999), “Evlerde Ev Kızları-Cariyeler, Evlatlıklar, Gelinler” (2002) ve “Çerkes Göçüyle Tetiklenen Evlatlık Uygulamaları” (2014) çalışmalarından istifade edilmekle birlikte tezin hipotez ve problemleriyle benzer araştırmaların bulunamaması ve Özbay’ın da ifade ettiği gibi; Cumhuriyet dönemine dair resmi istatistikler ve dokümanların son derece az olması çalışmanın kısıtlılıklarındandır.

Sosyal ihtiyacın bir ürünü olan evlât edinme müessesesi insanlık tarihinin çok eski zamanlarından beri bilinen ve hukukî, dînî toplumsal tarih açısından incelenmesi gereken önemli bir kurumdur. Özellikle bakıma muhtaç çocukları korumak, yetiştirmek ve onları topluma faydalı bireyler haline getirmek hem toplumun hem de devletin en önemli görevlerinden sayılmıştır. Öyle olmakla birlikte gelenek, örf ve din gibi kurumların oluşturduğu bir takım önyargılar, kalıp yargılar, peşin hükümler genelde bakıma ve korumaya muhtaç çocukları, bilhassa nesebî açıdan sahih sayılmayan çocukları bu müessesenin makbul görmediği hasebiyle; resmî kurumlarda büyümek zorunda kalan çocuklar olmuştur ve olmaktadır. Diğer yandan tarih boyunca bu müessese istismara maruz kalmış, hatta tanım itibariyle istismara kapı aralayacak içerikle kaynaklara da geçmiştir. *Ana Britanica Ansiklopedisi*’nin “evlâtlık” sözcüğüne karşılık evlât hakkı tanınmak ya da hukuksal herhangi bir hak tanınmadan yetiştirmek ve “hizmetinden yararlanmak” amacıyla eve alınan kız ya da erkek çocuk tanımı bugün tartışmaya açılmalıdır (Ana Britanica, 1994).

Bu çalışma gerek literatür taraması gerekse evlât edinmiş ya da koruyucu ailelerle yapılan görüşmeler ile, devletin koruması altındaki çocukların kurum bakımından “evlâtlık” ve “koruyucu ailelik” gibi birincil ve ikincil bakım modellerine kavuşturulması için yeterli ilgiyle toplumsal karşılık bulmadığını göstermiştir.

2. “EVLÂT EDİNME”NİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Korunmaya Muhtaç Çocuklar

İlk çağlardan itibaren “korunmaya muhtaç çocuklar” bütün toplumlar için sosyal politikanın önemli problemlerinin başında gelmiş, hâlâ da bu konumunu korumaya devam etmektedir. Nitekim bu çocuklar sosyal politikaya dair tarihte yapılan ilk kanunî düzenlemelerin de konusu olmuştur. Ancak günümüzde dahi korunmaya muhtaç çocuklar lehine yapılan düzenleme ve iyileştirme adına geliştirilen bütün sosyal politika uygulamaları yetersiz kalmaktadır. Bu anlamda geliştirilen kanunların temel felsefesi çocukların mümkün olduğunca öz ailesi ya da akrabası yanında bakılması, hatta devletin gerekli durumlarda maddî ve psikososyal destek sağlayarak bu bakım modelini teşvik etmesi şeklindedir. Ne var ki bunun mümkün olmadığı durumlarda diğer bakım türleri gündeme gelmektedir. Öncelik sırasına göre korunmaya muhtaç çocuklar için bakım türleri şöyledir:

- 1) Çocuğun öz ailesi ya da akrabası yanında bakılması;
- 2) Evlât edindirilmesi;
- 3) Koruyucu aile yanında bakılması ve
- 4) Kurum bakımı.

2.1.1. Çocuğun öz ailesinin ya da akrabasının yanında bakılması

Elizabet Yoksulluk Yasası ile 1601’de İngiltere’de bakıma muhtaç çocukların aileleri ya da akrabaları tarafından bakımının üstlenilmesi için nakdi yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Böylece en eski bakım türlerinden biri olarak kayıtlara geçen bu bakım türü önceğini korumaya devam etmektedir (Şenocak, 2006, s. 170).

Bilhassa yetiştirme yurtlarını yatılı okul ve sonrasında iş kadrosu olarak bir imkân gören bazı ailelerin, yoksulluğu sebep göstererek çocuklarına koruma kararı aldıkları ve kurum bakımına bırakmak talebiyle başvuru yaptıkları gözlenmiştir. Yapılan araştırmalar özellikle bazı dönemlerde bu yolla koruma kararı aldırılan çocukların azımsanmayacak sayıda olduğunu göstermektedir (Şenocak, 2006, s. 171). Buna karşılık öz aile tarafından istismar edilen ya da şiddete maruz kalan çocuklar, ailenin iradesine bakılmaksızın devletin koruması altına alınmaktadır.

2.1.2. Evlât edindirme

Evlâtlık ilişkisi, genellikle mahkeme kararı bağlamında evlât edinen ile evlâtlık arasında kurulan yapay soybağını ifade etmek için kullanılan hukuki bir terimdir. Dolayısıyla, evlâtlık ilişkisinin kurulması (evlât edinme), hukuk düzeninin yarattığı bir soybağı kurma yoludur. 2002 tarihine kadar hâkimin iznine tâbî olan evlâtlık ilişkisinin resmî kurulma şartı mahkemeye verilmiş, evlâtlık ilişkisi kurulmasına karar verecek olan mahkemeye geniş ve detaylı araştırma yükümlülüğü getirmiştir (<http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/uygulamalar/evlat-edinme>).

Evlât edinme hukuki şartları haiz olmakla birlikte çocuk sahibi olamayan eşlerin ya da evlilik kurumu olmaksızın aile kurmak, evlât sevgisi tatmak isteyenlerin özlemlerine cevap veren bir müessesedir. Bugün ise daha öncelikli olarak bir aile ve yuvadan yoksun korunmaya muhtaç çocuklara hizmet etmeyi amaçlayan bir kurumdur. Kaynağı neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan evlât edinme, sosyal değişimleri izleyerek çeşitli biçimlere bürünmüş, bazen örf ve âdete göre düzenlenmiştir. Sosyal düzen içerisinde önemli bir yere sahip olan evlâtlık, suiistimallerin vuku bulduğu dönemlerde red veya ihmal edilmişse de, ihtiyacın tekrar hissedilmesiyle kanun koyucularca güncel esaslara göre düzenlenmiştir.

2.1.3. Koruyucu ailelik

Koruyucu Aile Yönetmeliğinde evlâtlık verilmesi olanaklı olmayan ya da uygun görülmeyen durumlarda, korunmaya muhtaç çocukları evlerinde barındırmak, öz ana babası gibi her bakımdan daimi ya da geçici, ücretli veya gönüllü bakımını ve eğitimini sağlayabilecek aileler “*Koruyucu Ailelik*” statüsünde tanımlanmaktadır

(Koruyucu Aile Yönetmeliği, 2012). Koruyucu ailelik birçok nedenle biyolojik ailesinin yanında bakımı mümkün olmayan çocukların, geçici bir süre ya da uzun vadeli olarak bakılmak üzere devlet gözetiminde anne-baba rolünü üstlenen gönüllü ya da profesyonel ailelerin yanına yerleştirilmesidir (Gürcan, 2008, s. 29).

Koruyucu ailenin bir sosyal politika olarak kanunî düzenlemeyle ilk hizmet örneğinin 1601 yılında *Kraliçe I. Elizabeth* döneminde çıkarılann “*Yoksullar Kanunu*” ile İngiltere’de uygulandığı bilinmektedir. Bir tür çıraklık ilişkisine benzeyen uygulama ile öz ailesi tarafından bakılamayan çocuklar el tezgâhlarında çırak olarak çalıştırılmak üzere yün ticareti yapan ailelerin himayesine verilmiştir (Gülfidan, 1991, s. 204). Çıraklık biçimindeki bu uygulama koloni dönemi Amerika’sında 19. yüzyıla değin sürmüştür. Günümüzdeki haliyle koruyucu ailelik ise *Birleşmiş Milletler*de 1948’de *Çocuk Dairesinin* kurulmasıyla şekillenmiştir (Şenocak, 2006, s. 193).

“*Koruyucu Aile*” kavramının ilk olarak 1926 yılında Medeni Kanun’da yer almasıyla ülkemizde gündeme gelmiştir. Korunmaya muhtaç çocukların 1930’da kabul edilen *Umumi Hıfzısıhha Kanunu*’yla koruyucu aileler tarafından bakılmasına dair yapılan düzenlemeler 1949’da uygulanmaya başlamış ve kapsamı zamanla genişletilmiştir. ÇHGM koruyucu aile hizmetleri ve uygulamaları konusunda ülkemizde yegâne kurumdur. Hizmetin yürütülmesi *Koruyucu Aile Yönetmeliği* uyarınca sosyal hizmetler müdürlüklerince gerçekleştirilmektedir (Ösbesler, 2009, s. 87).

Koruyucu ailelikle kurulan bağ bir anne-baba-çocuk bağından ziyade çocuğun tekrar anne ve babasıyla tesis edilecek gerçek aile ilişkisi için koruyucu/kollayıcı ve geçici bir bakım biçimidir. Çocuğun gerçek aile ilişkisi devam etmekte, gerçek ailesine döndürülme amacı taşımaktadır (Koşar, s. 70).

Koruyucu aileliğin hem koruma altına alınan çocuk hem de koruyucu aile için olumlu yönleri kadar olumsuzluklar da içeren bir yöntem olduğu göz ardı edilmemelidir. Karşılıklı bağlayıcılığın evlât edindirme biçimine göre çok daha düşük olması, yeteri kadar kontrol sağlanamadığı durumlarda suistimallerin gözlenmesi, kurum-çocuk-aile üçlüsü arasında feshedilebilir bir protokole dayanması, genellikle belli bir süreyle sınırlandırılması, maddî olarak imkânı geniş

2.1.4. Kurum bakımı

[illegible]

7

Son dönemde çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları sıcak aile/ev ortamına yakın bir biçim kazandırmak için çalışmalar yapılmakta ve küçük gruplar halinde sosyal toplumla entegre apartman daireleri şeklinde sevgi evlerine dönüştürülmektedir. Kısaca kurum bakımı olarak nitelendirilen yapı;

- 1) Çocuk yuvaları (0-12 yaş)
- 2) Yetiştirme yurtları (13-18 yaş) ve
- 3) Sevgi evleri (en fazla 12 çocuğun kaldığı) olarak hizmet vermektedir (Erdal, 2014, s. 184) (Yazıcı, 2012, s. 506-512).

Yetiştirme yurtları tüm korunmaya muhtaç çocuklar için olmasa bile bazı çocuklar için faydalı olabileceğini ifade eden Davut Elmacı “*Günümüzde yetiştirme yurtlarında sağlanan bakım şekli çeşitli yönlerden oldukça ağır eleştirilere uğramaktadır. Bu eleştirilerin kaynakları genel olarak kurum bakımının olumsuzluklarına yönelik araştırmalar, koruyucu aile sisteminden beklentiler, yapılan genellemeler, duygusal yaklaşımlar ve sosyal çalışma mesleğindeki gelişmeler olarak sıralanabilir.*” savıyla kurum bakımına yönelik eleştirileri çalışmasına konu edinmiştir (Elmacı, 2010, s. 951).

2.2. Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Akademik Çalışmalar

Pek çok yüksek lisans ve doktora tezi ile makalede farklı açılardan ele alınan anne ve/veya baba ya da aile yoksunu çocuklar ile ebeveyn ya da aile yanında büyütülmekte olan çocuklar karşılaştırılmak suretiyle araştırılmış/incelenmiştir. Bu tür çalışmalarda ortaya çıkan sonuçların suç, suça bulaşma, şiddet, şiddete eğilim, saldırganlık, dil gelişimi, sosyalleşme, adaptasyon, psikolojik ve/veya bedensel sağlık, başarı, toplumsal adaptasyon gibi pek çok başlıkta kimsesiz ya da kurum bakımı altındaki çocukların aleyhine, öz ailesinin himayesindeki çocukların lehine olması sebep-sonuç açısından manidardır. İzlenen, ortaya çıkan sonuçlar çalışmalara konu olan çocukları bir sonuç olarak incelenmesine rağmen; veriler bu çocukların pek çok sorunun sebebi olarak okunmasına, çocukların kimlik sorunları yaşamasına ve etiketlenmesine neden olmaktadır (Dizman, 2003) (Elmacı, 2010, s. 955)

(Üstüner, Erol, & Şimşek, 2005, s. 133-139) (Öcal & Kemer kaya, 2011, s. 75-78)
(Atli, 2008, s. 89-92).

2.2.1. Korunmaya muhtaç çocukların kimlik sorunları

Kimlik kavramı üzerine yapılan çalışmaların en bilineni *Erikson*'un kimi zaman duyguya, kimi zaman da psikolojik yapıya vurgu yaptığı; kimliğin oluşum sürecine dair de bilinç ve bilinç-dışı sistemlerin terki bi olarak izah ettiği açıklamalardır. *Marciya*'ya ise kimliği kişinin dürtüleri, inançları ve kişisel geçmişinin etkin organizasyonu olarak tanımlamaktadır (aktaran Atak, 2011, s. 164). *Miller*, toplumsal yaşam döngüsü dairesinde kendi yaşam döngüsünü bulması şeklinde tanımladığı çocuğun psikososyal gelişimi; Erikson'a göre çocuğun yaşına uygun fakat sürecinin görelilik arz ettiği kültür vasıtasıyla gerçekleşir. Literatürde “ben kimim?” sorusunun karşılığı olarak ifade bulan kimlik keşfi Erikson'a göre sürecinde kendiy le birlikte toplumu da kabul etmektir (aktaran Atak, 2011, s. 166). Kimlik duygusunu kendisi için değerli olanlar tarafından kabul gördüğü duygusu olarak tanımlayan Erikson (aktaran Atak, 2011, s. 169), kimlik gelişimi kuramını benlik ile toplum arasındaki ilişki ağının merkezine oturtur (aktaran Morsümbül & Çok, 2013, s. 233).

“Ben kimim?” sorusundan hemen sonra gelen soru ise, “Bana kimliğimi söyleyen kim?” olmaktadır. *Andersen* ve *Taylor*'a göre toplumsallaşmanın ajanlarında aranması gereken bu soru, kişiye toplumsal beklentileri ileten kişi ya da her türlü yapıyı da cevap olarak vermektedirler (aktaran Varol, 2014, s. 302).

Mekânın anılarla, hislerle, algılarla yani yaşamla inşa edildiğini söyleyen *Gierny*, herhangi bir yerin bireyler tarafından tanımlanmamış, adlandırılmamış, kimliklendirilmemiş mekân olamayacağını ifade etmektedir (aktaran Solak, 2017, s. 20)

Maslow ait olma ya da aidiyet hissini, “İhtiyaçlar Piramidi”nin fizyolojik ve güvenlik ihtiyacının arkasından üçüncü sıraya yerleştirir. *Spencer* ise benliğin oluşumu ile bireysel ve toplumsal kimlik inşası için aidiyet ve mekân bağlılığını önemli bir aktör olarak görmektedir (aktaran Solak, 2017, s. 20-21). Proshansky,

Fabian ve Kaminoff mekânın kimliklendirilmesinin, sosyal tariflere göre değişken olacağını ve bu tariflerin bireyin mekânla iletişimini ve algısını etkileyeceğini vurgulamışlardır (aktaran Solak, 2017, s. 30).

Korunmaya muhtaç çocuklar üzerine yapılan çalışmalarda benlik ve öz-saygı oluşumunun yeterli seviyede olmadığını ortaya koymuştur. Özellikle toplu bakımın söz konusu olduğu kurumsal bakımda sıcak ilişkiler, duygusal bağlılık, demokratik tutum, bedensel temas, duygusal ve zihinsel uyarılma, psikolojik doyum gibi pek çok parametre yeterli ve doğru bir ilişkiye muhatap olamayan çocuklar için benlik, ego, öz saygı, öz güven gibi gelişimi olumsuz etkilemektedir. Bakıcı personel, öğretmen ve idarecilerin otoriter ve ilgisiz tutumlarına muhatap olmak ise bahsi geçen olumsuzluğu derinleştirmektedir (Üstün & Akman, 2002) (Gürçay, 1993).

Yurtlarda yetişen çocukların aile yanında büyüyen çocuklara göre gelecekle ilgili endişe ve kaygı açısından anlamlı bir olumsuzlukla baş etmeye çalışmaktalar ve bu da sosyalleşme açısından sorun yaşamalarına neden olmaktadır (Öcal & Kemerkeya, 2014, s. 1569-1570).

2.2.2. “Damgalama” ya da “etiketleme” kuramları

Göregenli sosyal sınıflandırmanın önemini “*Sosyal dünyayı algılamamızı ve yorumlamamızı etkileyen sosyal sınıflandırma, kalıpyargıların ve önyargıların oluşumunda temel bir bilişsel süreç olarak ortaya çıkar.*” şeklinde açıklar. İnsanların diğer bireylerle ilgili gruplandırmalar yaparak bilgiye bağlı tasnif oluşturmak için din, dil, ırk, milliyet, cinsiyet ya da fiziksel ve sosyal fark ediciler kullanır (Göregenli, 2017, s. 7). Turner’a göre kendini sınıflandırmanın kendini yargılamaya ve kendi hakkında da kalıpyargılar oluşturmaya sebep olmaktadır. Benlik ve sosyal kimlik kavramlarına dair önemli çalışmalar yapan Turner “*bir bireyin benlik kavramı ve dolayısıyla da benlik saygısı, onun sosyal sınıf üyeliğine, yani algıladığı sosyal kimliğine demirlemiştir... Olumlu bir benlik saygısı gereksinimi temel bir insan güdüsüdür.*” diyerek benlik kavramına farklı bir boyut kazandırmıştır (aktaran Demirtaş, 2003, s. 131)

Küresel kapitalizm ya da neoliberal uygulamalarla ortaya çıkan “*Sosyal Dışlanma*” kavramı her ne kadar ekonomik sebeplerle içinde yaşadığı toplumun refah ve kabullenilme seviyesini yakalayamayan vatandaş tanımını ifade etse de; etiketlenmiş çocuk ya da birey için de pekâlâ kullanılabilir. Korunmaya muhtaç çocukların maruz kaldıkları olumsuz etiketleme ya da damgalama dolayısıyla yaşadıkları sosyal dışlanmanın evlât edinilme ya da koruyucu aile gibi bakım modellerinden birine kavuşturularak sosyal içermeye evrilmesi devletin sorumluluk alanındadır (Tartanoğlu, 2010).

Korunmaya muhtaç çocuklarla görüşülerek yapılan nitel bir çalışma kurum bakım süresi dolup kaldıkları yurt ya da yuvadan ayrıldıktan sonra damgalanma kaygısıyla hikâyelerini sakladıklarını ortaya koymuştur (Yazıcı, 2013, s. 379).

Kur'an'da Kalem Sûresinde geçen “*zenim*” kavramına pek çok meâl ve tefsirde “piç” “gayr-ı meşru” ya da “zina mahsulü” gibi tanımlarla karşılığı verilerek çocuk için bir “damgalama” vasıtası olmuştur. Keçinin, koyunun boynunda, kulağı dibinde derisinden küpe gibi yumrucuklara yahut kulağı delinip de ucundan muallâk bırakılan sarkıntıya denilen zeneme; günümüzde de kullanılan bir tür küpeleme işlemi ile hayvanları kimliklendirme işlemidir. İbn-i Cerir tefsirindeki nesebi belli olmayan, piç, şerli ya da kötü damgalı gibi tanımlarla açıklanır (<http://osmanlica.ihya.org/zenim-nedir-ne-demek.html>). Benzeri açıklamalarla bilfiil kendi işlemediği bir cürümle mesul tutulan çocuklar bu ve benzeri tanımlar gereği fıkıhta da imamlik yapamayacağı, şahitliğinin kabul edilemeyeceği, mülki amir ya da vekâlet mercii görevlerinde bulunamayacağı gibi damgalanmanın sonucu bazı toplumsal işlerden men edilmişlerdir. Her ne kadar bir kısım âlimler meâl, tefsir ve fıkıh çalışmalarında zenim kavramının sadece bireyin kendi iradesiyle işlemiş olduğu suçlardan ya da günahlardan ötürü damgalanmak olarak açıklanabileceğini ifade etseler de; maalesef kimsenin ana-baba-ata günahını üstlenemeyeceğini ifade eden bir dinin kitabına atfedilen piç, gayr-ı meşru, neseb-i gayr-i sahih vb damgalamalarla fail olmayan çocuklar sorumlu tutulmuştur ve bu durum devam etmektedir. “*Veled-i zînaya annesinin, babasının günahından hiçbir şey yoktur.*” (Hâkim, Müstedrek; Beyhakî, Sünen X/59; Münâvi V/372)

(<https://www.islamquest.net/tr/archive/question/fa8493/tmpl/component/printme/1>, 2010)

2.2.3. “*Besleme*” kavramı ve pratikte “*beslemelik*” uygulamaları

Beslemelik hukuk tarafından düzenlenmemiş ve toplumumuzda fiili olarak yaşayan bir müessesedir. Beslemelik, ülkemizin orta halli ve zengin aileleri arasında mevcut olan örfi bir hukuk ilişkisine dayanmaktadır. Bunun taraflarını aile reisi veya hanım ve besleme teşkil ederler. Bu şahıs evlât edinme müessesesi çerçevesi içinde evlâtlığa tanınan haklardan hiç birine haiz değildir. Beslemelik müessesesi, daima çocuk lehine işleyen sosyal karakterli evlâtlık müessesesinden çok farklıdır. İlişkinin kurulması ve sonlandırılması hiçbir usul ve kayda haiz olmamıştır. Beslemelik insanların bir mal gibi alıp satıldıkları, karın tokluğuna çalıştırıldıkları devirlerin hatırasını taşıyan ve çocuk aleyhine kolaylıkla istismara müsait bulunan bir müessesedir (Köse, 2001, s. 290).

Türk halklarında oldukça eski bir gelenek olarak evlâtlık kurumunun her dönemde yaygın varlığı dikkat çekmekle birlikte, daha ziyade “*besleme*” biçiminde evlât edinmek ya da evlâtlık büyütmek anlamlarına gelen fakat birbirine çok benzemekle beraber küçük farklılıklarla ayrılan kavramlar kullanılmıştır. Kırgızlarda “*asıra*” olarak kullanılan tabir, Uygurlarda “*asiri*”, Çuvaşlarda “*usra*”, Özbek ve Tatarlarda “*asra*”, Altay-Hakaslarda “*azıra*”, Kazaklarda “*asıra*” kavramları kuvvetle muhtemeldir ki, eski Türk dilinde “*az*”, yani “*azık*” kökünden türeyerek azıklanmak, bakmak, büyütmek, beslemek gibi anlamlara işaret etmektedir (Ünal, 2015, s. 31-33).

Osmanlının son Cumhuriyetin ise ilk dönemlerinde bilhassa edebiyat yazınında dikkat çeken “*besleme*”lik, kölelik ile evlâtlık arasında bir statüye sahiptir. Zengin ailelerin yanında süreli ya da süresiz olarak barınma karşılığı hizmetçilik yapması amacıyla Anadolu’nun yoksul ailelerinin genellikle kız çocukları, özellikle de baba tarafından para ya da boğaz tokluğu karşılığında verilmesiyle meydana gelmiştir. Olumlu örnekleri olduğu kadar olumsuz hikâyeler beslemeliğin edebiyat ve sinema alanında çokça işlenmesine, dolayısıyla olumlu örnekleri gölgeleyecek bir algı oluşturmaya neden olmuştur (Özbay, 2002). Hatta “*besleme saçı*” olarak günümüze

kadar gelen ve besleme çocukları akranlarından ayırmak için kafaya oturtulan bir kâse etrafından saç kesmek gibi uygulamalar etiketlenmenin görünür şeklini oluşturmuştur (Gürdoğan, 2010).

2.2.4. “Yuva çocuğu” kavramı ve olumsuz anlam yüklemeleri

Kurum bakımı desteğiyle hayata tutunmaya çalışan korunmaya muhtaç çocuklar maalesef okul ve mahalle arkadaşları hatta eğitimci ya da diğer anne-babalar ya da sonrasında iş arkadaşları tarafından yuva çocuğu, yurt çocuğu gibi kavramlarla etiketlemeye maruz kalmakta veya acıma duygusuyla muhatap alınmakta ve neticesinde dışlanmışlık hissine yenik düşmektedirler.

Zuhal İnce ve arkadaşlarının korunmaya muhtaç kimsesiz çocukların eğitim gördükleri okullara yönelik yaptıkları araştırmada; sözü geçen çocukların zamanlarının büyük bölümünü geçirdikleri, sosyalleştikleri alan olması gereken okullarda etiketlenmek suretiyle dışlandıkları, kendilerini soyutladıkları, kendi durumlarındaki diğer kimsesiz çocuklarla gruplaştıkları, birbirlerine sığındıkları, etiketlenmeye tepki olarak kavga ettikleri ve “*kavgacılık*”larının dışlanmışlık ve etiketlenme gibi olumsuz davranışları pekiştirerek oluşan döngüsel başka tepkilerin sebebebini oluşturduğu gibi sonuçlara ulaşmışlardır (İnce, Kasapoğlu, & Sezek, 2014, s. 115-118)

2.2.5. “Nesep”, “nesepsizlik” ve “nesebi bozuk” kavramlarının kullanılışı

Daha çok baba soybağını nitelemek için kullanılan ve medeni kanunda soybağı olarak tanımlanan “nesep” kavramı, geniş anlamıyla bir kişinin ecdadı, atası arasındaki biyolojik ve doğal bağı ifade etmektedir. Dar anlamıyla soybağı, yalnızca ana-baba ile çocuklar arasındaki bağı olarak tanımlanmaktadır. Medeni kanunun nitelediği soybağı ya da nesep ise aile hukuku kitabında düzenlenmiş olan dar anlamıyla tanımlanmıştır. Bu anlamdaki soybağı ya da nesep de kendi içinde doğal ve yapay soybağı ya da nesep olarak ikiye ayrılır. Doğal soybağı veya nesep doğum yolu ile biyolojik olarak kan bağı niteliğinde kendiliğinden oluşmaktadır. Yapay soybağı veya nesep ise hukuki bir işlem dolayısıyla, evlât edinenle evlâtlık arasında

kurulan soybağı ya da nesep ilişkisidir (Erdoğan, 2015, s. 452) (Baygın, 2002, s. 255-256).

Hukuken kabul edilmesine rağmen maalesef toplumsal karşılığı yeterince bulunmayan yapay soybağı ya da nesep; bu sebepten dolayı bu ilişkinin kurulmasının önündeki önemli etkenlerden biridir. Korunmaya muhtaç çocukların içinde anne ve babasının ya da sadece babasının kayıt ile belli olmadığı durumlarda çocuk nesepsiz/soysuz ya da nesebi bozuk veya soyu bozuk gibi nitelermelere maruz kalmaktadır. Dînî olarak da nesebi sahih veya nesebi gayri sahih gibi tanımlarla karşılık bulan kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklar, toplum tarafından ve hatta kurum kayıtları ile maruz kaldıkları bu etiketleri bir ömür taşımaya mahkûm bırakılmaktadır. Hatta Yeni Medeni Kanun çocukların evlilik içi soybağı ya da sahih nesep ile evlilik dışı soybağı yani gayri sahih nesep ayrımını ortadan kaldırarak eski Medeni Kanundaki evlilik dışı doğan çocuğun tâbî olduğu elverişsiz hukûkî rejimi değiştirmiştir. Nesebin sahih sayılmadığı durumun oluşmasında hiçbir kusuru bulunmayan çocuğun cezalandırılmasını adalet karinesine uygun bulmayan yasa koyucu, böylece soybağı ilişkisinde çocukları eşitlemiştir (Baygın, 2002, s. 256).

3. TARİHSEL, KÜLTÜREL VE DÎNÎ OLGULAR BAĞLAMINDA “EVLÂT EDİNME”

3.1. Dünya Tarihinde Evlât Edinme

Eski Çin, Hint, Bâbil, Asur, Sümer, Mısır, İran, Yunan ve Roma hukukları bu müesseseyi kabul etmişlerdir. Tarihi bilgiler İslamiyet’ten önce Türk kavimlerinin, Cermenlerin evlat edinmeyi tanıdıklarını göstermektedir. *Hammurabi Mecellesinde*¹, *Gortin* ve *Salık Kanunlarında*, *Justiniaus Müdevvanatında* da evlât edinmeye yer verilmiştir.

Evlâtlık müessesesi *Kerkük* bölgesinde MÖ 2000 yılın ortalarında “*adoption*” (evlâtlık) kavramıyla kayıtlara geçmiştir. Nuzi vesikalarına geçen adoptionun iktisadi amaç doğrultusunda istismar edilebilecek bir mahiyette olduğu dikkati çekmektedir (Alpman, 1981, s. 333).

Evlât edinme müessesesinin modern mevzuata girmesi konusunda Prusya Devletleri Umumi Kanunu ilk adımı atmış ve bunu diğer kanunlar takip etmişlerdir.

20. asrın başından bugüne kadar evlât edinme müessesesi çok açık bir gelişim göstermiştir. *Fransa*’da evlâtlık müessesesi 1. Dünya savaşı sonrasında öksüz çocukların korunması ve gözetim altına alınması gayesiyle çıkmıştır. *İsviçre Kanunu*

¹Prof. Dr. Turgut Akıntürk, Türk Medeni Kanunname de manevi evlatlık adıyla yer bulan evlâtlık hukuna göre, herhangi bir kimsenin bir çocuğu evlât edinmesi mümkündür. Evlât edinen ile evlât edinilen arasındaki hak ve sorumluluklar muhkem esaslara dayandırılmıştır. Bir akit ile oluşturulan evlât edinme fiili, evlât edinenin bu akdi dilediği zaman fesih ile sonlandırılabilir. Böyle bir durumda evlât edinenin malından 1/3 oranında çocuğa verilir ve çocuk geri eli boş olarak gönderilmemektedir. Kanunname de dikkat çekici husus evlât edinen kimselerin genellikle çocuklarının olmamasıdır. Şahitler huzurunda gerçekleşen evlât edinme, ailenin öz evlâtlıkla edinilen bütün hakların evlâtlıklar için de aynen geçerli olması önemli bir husustur (Sağlam, 2006, s. 14).

gibi Fransız ve *Alman medeni kanunları* da sözleşme ile evlat edinmeye müsaade etmişlerdir.

Batı dünyasında evlat edinmenin yasalarda yer alması oldukça yenidir. Bu konuda öncülüğü ABD yapmıştır ve 1851’de evlat edinme yasalaşmıştır. Avrupa ülkeleri genellikle 20.yüzyılda evlat edinme yasalarını kabul etmişlerdir. Avrupa’nın öncülüğünde evlat edinmenin yasallaştırılmasının altında Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortada kalan binlerce kimsesiz çocuğa bir yuva bulma endişesi yatmaktadır. Kimileri ise yirminci yüzyılın çocuk yüzyılı olduğunu ve bu yüzyılda çocuğa verilen değerin arttığı ve haklarının korunduğunu ileri sürmektedir. Bu gerekçeler de evlât edinmenin yasalaşmasında önemli hususlardır. (Özbay, 1999)

İsviçre’de 14 yaşın altındaki çocukların fabrika gibi yerlerde çalışması 1789’da yasaklanmasına rağmen, 1960’lara kadar çocuk emeği sömürüsü bir nev’i besleme statüsünde örneğine ender rastlanacak bir uygulama ile devam etmiştir. Çıplak ayaklı çocukların hikâyesi “Verdinkinder” olarak kayıtlara geçmiş olsa da; İsviçre’nin bu insanlık dışı uygulamayla yüzleşmesi çok yenidir. Alpler’in çıplak ayaklı öksüz kızı Heidi’nin (Spayri, 2013) hikâyesi ile başlayan ve Verdingbub (Bachmann & Hoch, 2011) filmiyle tamamen toplumsal bir hesaplaşmaya dönen süreç korunmaya muhtaç çocukların olumsuz etiketlerle besleme adında köleleştirilmesi sistemidir (Akyürek, 2015).

3.2. Eski Türklerde Evlât Edinme

Evlât edinme, usul ve ananesi Türkler tarafından ilk çağlardan itibaren gündemde olmuş ve Türk kavimlerinin boylarına göre çeşitli örf kurallarıyla hayat bulmuş ve daha sonraları kurumsal bir müessese haline getirilmiştir. Evlât edinme kimi kavimlerde insani ihtiyaçlardan, kimi kavimlerde ise kişisel ve maddi çıkar ilişkileri sebebiyle vuku bulmuştur. Mesela, *Caferoğlu*’nun değerlendirmelerinde *Yakut*² ve

² Yakutlarda evlenmek demek, neslin devam etmesi demektir. Evlât sahibi olamamak önemli bir kusurdur. Bu kusurun giderilmesi için evlâtlık kurumu olağan kabul edilmiş, uygun bir çözüm olarak görülmüştür. Çoğunlukla 10 yaşın altındaki çocuklar, yeni aileyi uyum ve kabullenmesi kolay olur düşüncesiyle evlât edinilir. Erkek çocuğu olmayanlar kızları ile evlendirmek üzere damat-evlâtlık alıp

Kırgızlardaki ³ çocuğu olmayan ailelerin evlât edinmesinde, çocuk ölümlerinin yüksek olması teşvik edici bir neden olarak dikkati çekmektedir⁴. Uygurlarda ise Yakutlardaki evlâtlık kurumunun işleyişinden farklı olarak, toplumda köle ticareti yapılıyor olmasının kişisel ve maddi hesaplara dayandığını ileri süren Caferoğlu; oğulların geçici ve daimi olarak evlâtlık adı altında başka ailelere satıldığını ve çocukların tarımda çalıştırıldığını ifade etmektedir. Fakat, bu şekilde evlâtlık olarak satılan erkek çocuğun üzerinde gerçek ailesinin hiçbir hukuki hakkı söz konusu olmazken, satıldığı ailenin öz evlâdı hükmünde bütün hukuki hakları elde etmiş olur. Kırgızlardaki evlât edinme usulünü diğerleri içinde en insani biçim olarak niteleyen Caferoğlu'na göre Kırgızlar'da evlâtlığın kız ya da erkek çocuk olması fark etmez. Bu çocuklar kendilerini evlât edinen ailenin işlerinde olduğu gibi miras hakkında da eşit hisseye sahip olur. Hatta evlâtlığı olduğu ailenin yakın akraba zincirinden de evlenemezler. Kavmin seviyesine, muhitine ve mensup olduğu cemiyetin anlayışına göre cüz'i farklarla birbirinden ayrılan evlâtlık müessesesinin en orijinal tipini bütün teferruatı ve şekilleri ile Yakutlarda bulmak mümkündür (Caferoğlu, 1939, s. 102-105).

Caferoğlu'nun çalışmasını yer yer eleştiren *Abdülkadir İnan*'ın 1948 yılındaki araştırmasında, Kırgızlar'ın Manas destanında da tasvir edilen evlât edinme hikâyelerinin bazıları şöyledir:

- a) Kalmuk Hanı'nın oğlu Almanbet'in, Manas'ın ana-babası tarafından evlât edinilmesi;
- b) Yolay oğlu Bolat'ın, Köçmes adındaki zengin tarafından evlât edinilmesi;

büyütebilirler. Ancak büyük kız için alınan bu evlâtlıklar, mirasın tek varisidir (Caferoğlu, 1939, s. 105).

³Şahitlerin huzurunda gerçekleşen Kırgız'lardaki evlâtlık töreninde kurban sunulur. Evlâtlığın ayrıca evlâtlık yeni annesinin göğsüne dokunması gerekmektedir. Bu sayede öz evlât hükmünde kabul edilir ve onların bütün haklarını elde eder (Caferoğlu, 1939, s. 102)..

⁴Yakutlar çocuk ve bebek ölümlerini önlemek ya da azaltmak adına onları başka ailelere evlâtlık vermeyi kabul etmişlerdir. Böylece kötü ruhları Şaman adetlerince kandırdıklarına inanıyor, evlâtlık vererek çocuklarını ölümden kurtardıklarını düşünmekteydiler (Caferoğlu, 1939, s. 103).

- c) Manas'ın oğlu Simetey'in düşman çocuklarını annesini emzirtmek suretiyle kardeş yapması;
- d) Borogös boyu beyinin kendi boyu dışından aldığı evlâtlığının kendisinden sonra boyun beyi olması.

Destanlarda göze çarpan âdetlerdeki evlâtlık edinme hikâyeleri, eski dönemlerde evlâdı olanların dahi boy ve kabile dışından evlâtlık almalarıdır. Burada emzirme yoluyla bağ kurma en yaygın uygulama olarak dikkati çekmektedir (İnan, 1948, s. 133).

Anlam itibariyle evlât edinmek ya da evlâtlık büyütme anlamlarına gelen fakat birbirine çok benzemekle beraber küçük farklılıklarla ayrılan kavramların kullanılışı gösteriyor ki Türk halklarında oldukça eski bir gelenek olarak evlâtlık kurumu her dönemde yaygın bir uygulamadır. Kırgızlarda “asıra” olarak kullanılan tabir, Uygurlarda “*asiri*”, Çuvaşlarda “*usra*”, Özbek ve Tatarlarda “*asra*”, Altay-Hakaslarda “*azıra*”, Kazaklarda “*asıra*” kavramları kuvvetle muhtemeldir ki, eski Türk dilinde “*az*”, yani “*azık*” kökünden türeyerek azıklanmak, bakmak, büyütme gibi anlamlara işaret etmektedir. Kırgızlarda evlât edinme geleneğinin çocuğu olmayan aileler için bir çözüm yolu olarak kabul gördüğü söylenebilir. Bugün dahi evlât edinmeye ait bu gelenekler, kısmen biçim değişirse de resmiyet kazanarak devam etmektedir (Ünal, 2015, s. 31-33)

3.3. Osmanlı’da Evlâtlık Müessesesi, Evlât Edinme Usul ve Yöntemleri

Osmanlı devletinde İslâm hukuku geçerli olduğundan bugünkü anlamında evlât edinme müessesesine rastlayamıyoruz. İslâmiyet’in yasaklamasına rağmen evlât edinmeyle ilgili tebennî kayıtlarının Osmanlı şer’iyye sicillerinde yer alması, bir yandan kimsesiz ve yetim çocukları sosyal bir güvencede barındırmak diğer yandan da hukuk uygulamaları açısından örneklik teşkil etmektedir. Osmanlı hukuku uygulamalarında bugünkü pozitif hukukta olduğu gibi uygulanan bir evlât edinme müessesesi yoktur. Buna mukabil olarak tebenni adı verilen ve tamamen örfi bir uygulama fiilen mevcuttur. Bu uygulama evlat edinilen gerçek anne ve babasından neseben ayırma olmamakla birlikte, evlât edinilen ailenin yanında bakım, koruma yetiştirme ve meslek sahibi etme gibi bir takım hayrî özellikleri taşımaktadır.

Osmanlı hukukundaki bu uygulama Kur'an ve sünnetin anne babası olmayan çocuklarla ilgili konudaki teşvik edici nasslarının bir uygulama alanı bulma gerekliliğinin göstergesi olarak düşünülebilir (Köse, 2001, s. 300-301).

Kur'an-ı Kerîm, başkalarına ait, yani ana babası belli olan çocukların, onlarla en ufak nesep münasebeti bulunmayan kimselerin çocuğu gibi telâkki edilmesinin caiz ve mantıkî olmadığını beyan etmektedir. Bunun içindir ki özellikle ana babası belli olmayan çocuklar evlât edinilirdi. Bir şahıs böyle bir çocuğun meşru çocuğu olduğunu beyan ederek onu hakiki çocuğu olarak nüfusa kaydettirebilirdi. Çocuğun hakiki nesebi ortaya çıkarsa çocuk hakiki ana babasına nispet edilerek ona teslim olunmak lâzım gelirdi. Çocukların evlât edinilme ve/veya terbiye edilme gibi konularda aranan hâkimin izin ve kararı, bu hususun ne kadar ciddiyetle takip edildiğini göstermektedir. Hiç kimsenin mahkemenin bilgisi ve iradesi dışında herhangi birini evine alması söz konusu olamazdı (Sağlam, 2006, s. 19-22). Bu anlamda evlât edindirilen ya da bakım, eğitim ve terbiye gibi amaçlarla öz ailesi dışında bir aile yanına yerleştirilen çocuklar şu şekilde sınıflandırılabilir:

Terk edilen çocuklar: Günümüzdeki kadar olmasa da ailenin geçim sıkıntısı veya çocuğun zina mahsulü oluşu sebebiyle cami ve kiliselere ya da bunların avlularına bırakılan çok az sayıda bebek görülmektedir. 1262/1845 tarihli belge, Ulu Camii minberi önüne terk edilen bir yaşındaki erkek çocuğun, evlâtlık olarak İsmail oğlu Eyüp tarafından himaye altına alındığını ifade etmiştir.

Kimsesiz ve yetim çocuklar: 1263/ 1846 tarihli belgeye göre, aslen Haymana'lı olup anne babası ölen bir kız çocuğu bir hanımefendi tarafından himaye edilmiştir.

Fakir aile çocukları: Maddi imkânsızlıklar içindeki çok çocuklu aileler, iyi bir çevrede yetişmeleri gayesiyle çocuklarını evlâtlık olarak vermişlerdir. Ekonomik yönden zor durumda bulunan bir kebabçı kalfası üç yaşındaki oğlunu, kendi malında geçimini sağlamak üzere terbiye ve evlâtlık maksadıyla bir hayırsevere teslim etmiş ve o da bunu kabul etmiştir.

Bakım, eğitim ve/veya terbiyesi amaçlanan çocuklar: Bazı aileler sosyal ve ekonomik şartların yetersizliğinden dolayı çocuklarına iyi bir eğitim verememe

endişesiyle, onları belirli bir zaman için ekonomik ve sosyo-kültür seviyesi iyi ailelerin yanına vermişlerdir. 1282/ 1865 tarihli belgeye göre Şerife Zeynep isimli bir kadın, beş yaşındaki kızını, bu sebeple Hatice isimli bir kadına vermiş, o da meccanen bunu üstlenmiştir.

Mühtedî çocuklar: İslâm'ı seçen gayrimüslim çocuklarının, hem geçimlik iş sahibi olması, hem de bir aile ortamında İslâmî ilim ve ahlâk terbiyesi alarak yetiştirilmesi gibi maksatlarla müslümanlar tarafından evlât edinilerek büyütülmüştür.

(Düzbakar, 2004).

3.4. Cumhuriyet Dönemi Evlât Edindirme Politikaları

Köleliğin bütün dünyada yaygın olduğu dönemde Osmanlı'da da Afrika'dan getirilen fakat diğer köle biçimlerinden farklı olarak İslâm'ın azad öncelikli uygulaması ile açık köleliğin varlığı bilinmektedir. Köleliğin 1864'te başlayan evlatlığa evrilme süreci neredeyse yüz yılda tamamlanarak Cumhuriyet'ten sonra 1964'e kadar devam etmiştir. Bu süreçte, evlâtlıklar kölelik benzeri işlerle varlıklı ve elit ailelerin yanlarında hizmet işlerinde kullanılmışlardır. Afro-Türkler olarak bilinen bu kişiler 1926'daki Türk Medeni Kanunu ile vatandaşlık hakkına kavuşmuş olsa da, hizmetçilik biçimindeki kölelik benzeri evlâtlık uygulamalarının hukuktan temizlenmesi 1964'ü bulmuştur (Olpak, s. 122-138).

Osmanlı'da 19. yüzyıla gelinceye kadar, korunmaya muhtaç çocuklar için kurumsal herhangi bir yapı mevcut değildir. Yetim çocuklarla ilgili "ıslahhane"nin kuruluş tarihi 1860'tır. Bunu Dâru's-şafaka, Dâru'l-aceze ve son yıllarda Kızılay izlemiştir. Kimsesiz çocukların bir kurumdan ziyade aile ve yuva yapısında büyütülme zihniyeti, bu kurumların gündeme oldukça geç girmesine sebep olmuştur.

Öksüz ve yetim çocukları aile ortamında, evlerinde barıdıran, yetiştiren ailelere, yüzyıllar boyunca maddi ve manevi destek olan vakıflar kurulmuştur. Bu sayede pek çok sebeple aile himayesinden yoksun kalmış çocuklar, dâhil olduğu ailenin şefkat ve sıcaklığını evin öz çocuklarıyla paylaşabilmişlerdir (Sağlam, 2006).

Fakat bütün bu çalışmalara çok farklı bir pencereden bakan ve sayısı az olan literatüre kaynaklık eden Ferhunde Özbay'ın 2014'teki çalışması “Çerkes Göçüyle Tetiklenen Evlâtlık Uygulamaları” konu hakkında yukarıdaki kadar olumlu değildir.

1860'da Kırım Savaşı sonrasında Kafkas göçmenlerin Osmanlı topraklarına kitleler halinde gelişi, evlâtlık kurumu açısından bir dönüm noktası olarak ele alınabilir. Bu göçle Çerkez köle ticareti yeniden canlanmıştır. Savaş ve göç sırasında kimsesiz kalan, fakir çok sayıda kız çocuk ve kadın cami avlularında satılmıştır. Şen, 1864-1866 yıllarında Kafkas göçmenlerinin köle yapılmalarını önlemek için devlet eliyle evlatlık olarak ailelere dağıtıldığını anlatmaktadır. Bu rastladığımız, devlet eliyle kız çocukların evlere ilk toplu dağıtımı örneğidir. Belki de evlatlık kurumunun köle benzeri bir hizmetçiliğe dönüşmesinde etken olan bir olaydır. Şen'e göre bu yeni politika köleciliğin ortadan kalkmasında etkin olmuştur. (Özbay, 2014) (Bkz [Görsel 3.1](#))

Görsel 3.1. Çerkes Göçü-1860
Kaynak: (Özbay, 2014)

Cumhuriyetin ilk yıllarında savaş sonrası kimsesiz kalmış bazı çocuklar için uygulanan evlâtlık biçimlerini de *Kâzım Karabekir* anılarında anlatır. Anadolu'daki sahipsiz ve korumaya muhtaç kız çocuklarının bizzat devlet tarafından evlâtlık olarak ailelere verildiğini aktarır. Umumiyetle asker aileleri ya da eşraf tarafından himaye edilenlerin, kimsesiz kız çocukları olduğu görülmektedir (Karabekir, 1995). Bu

çocukların bir kısmı Duru'nun anlattığı kadarıyla bu çocukların bazısı, trenle Haydarpaşa'ya nakledilerek ailelere teslim edilmektedir (1960). “*Görüştüğüm kişilerden biri Haydarpaşa’da bir iple çevirili kız çocuklarının bulunduğu öbekten İstanbulluların çocuk seçmelerinin çok acıklı bir manzara oluşturduğunu anlattı*” (Özbay, 1999).

Tarih Vakfı’nın konuğu olarak katıldığı “1915’ten 2015’e Tehcir-Taktıl-Soykırım” konuşmalarında “*Ermeni Çocuklar ve Yetimler*”in evlât edinilmesini gündeme taşıyan Maksudyan tarihteki Ermeni yetimlerin siyasî rollerini vurgulamıştır. Yine gazeteci Hrant Dink’in öldürüldüğü sırada Atatürk’ün manevi kızlarından Sabiha Gökçen’in Ermeni bir yetim olduğuna dair bir araştırma yaptığı bilinmektedir (Maksudyan, 2014).

Maalesef evlâtlıkların hizmetçi olarak barındırılması, evlât edinmenin 1926 yılında yasalaşmasından sonra da devam etmiştir. Cumhuriyet Hükümetleri 1926’dan 1964’e kadar kayıtsız kaldıkları evlâtlık meselesini gündeme almamışlardır. 1960’ların başında yapılan yasa değişikliğinin yanı sıra çocukların korunması adına yapılan ve devletin kontrolünün sağlandığı bir dizi çalışma da hayata geçirilmiştir. Böylece korunmaya muhtaç çocuklar için evlât edinme ve koruyucu ailelikte profesyonel bir sürece girilmiştir. Fakat bu programlarda ilk yıllarda farklı sebeplerle istenilen başarı elde edilememiştir. Mesela, ilk koruyucu aile olmak için yapılan başvurularda gayenin evlâtlık-hizmetçi almak olduğu fark edilerek, çocuklar ailelerin yanından alınmıştır. Bu gibi tecrübeler Bakanlık uzmanlarının daha katı kurallarla hareket etmeye imiş, iyi niyetli ailelere karşı da uygulanan ön yargı oluşturarak meşakkatli bürokratik süreçler, ailelerde yılgınlığa sebep olmuştur. Evlâtlık ve koruyucu ailelik programlarının muvaffak olması toplumda farkındalık ve bilinç oluşturulması, eğitime dâhil edilmesi gibi çalışmalarla mümkündür. Günümüzde dahi istenilen seviye yakalanabilmiş değildir. Hâlihazırda evlât edinme ve koruyucu aileliğin yegâne yetkili ve aracı mercii, günümüzdeki adıyla ÇHGM olmakla birlikte; ÇHGM haricinde yapılan gayriresmî evlâtlık uygulama ya da anlaşmalarının çokça yaygın olduğu bilinmektedir. Maalesef bu biçimdeki evlât edinmelerin oldukça önemli bir kısmı aile içinde miras bölüşümünde yasal varisleri değiştirmek maksadıyla gerçekleşen akitlerdir. Adalet Bakanlığı’nın evlât edinme davalarının istatistiklerini

tutmamasından dolayı; mevzunun boyutları ÇHGM kayıtları ile sınırlı kalmıştır. (Özbay, 1999)

Bu yasalaşmanın akabinde evlâtlık uygulaması daha da ygınlaşmıştır. Muhtemeldir ki devlet, toplumdaki dînî âdetlerle ters düşmekten çekinmiş, bunun için de ciddi yaptırımları göz ardı etmiştir. Bir başka dikkat çeken sebep de, köylerde fazlasıyla yaşanan fakirlikten, hiç değilse daha iyi şartlardaki kent ailelere verilen kız çocuklarının kurtuluşu olarak da kabul edilmiş olmasıdır. Öyle ki bu haliyle evlâtlık, asker-sivil bürokratik ailelerde yoğunlaştığından kız çocuklar için alternatif bir çözüm üretmek idarecilerin gündemine bile girmemiştir.

3.5. Edebiyatta ve Sinemada Evlâtlıkların Durumu

Hayatın içinden ve bilhassa acılarından beslenen edebiyat için evlâtlık ya da beslemelik çocuklar daima kaynak oluşturmıştır. *Sabahattin Ali*'nin *Kuyucaklı Yusuf*'u 1903'te Aydın-Kuyucak'ta annesi ve babası gözlerinin önünde öldürülen küçük Yusuf'un Nazilli kaymakamı Salahattin Bey tarafından evlâtlık olarak alınması ile başlamaktadır (2016).

Reşat Nuri Güntekin'in defalarca beyaz perdeye aktarılan *Çalıkuşu* romanında, Feride öğretmeni olduğu kız öğrencisi Munise'yi evlât edinir (2010).

Ahmet Mithat imzalı yine bir beslemenin hayatını ve dramını anlatan roman *Henüz Onyedî Yaşında* adlı eserdir (2012). *Muhadarat* adlı 1892 yılına ait bir başka romanda *Fatma Aliye* evin hanımı ve kızları haricinde *besleme*, *halayık* ve *odalık* olmak üzere üç çeşit genç kadından bahsetmektedir (2012). Örfî usulde, eve besleme olarak alınan çocuk evlâtlık olarak kabul edilmekle birlikte aslî vazifesi gündelik işlerde hanıma yardım etmektir. Teoride hür olan beslemelerin, pratikte çok sık halayık ve odalık olan köle kadınlarla karıştırıldığı, emeği ve cinselliğinin istismar edildiği roman ve hikâyelere konu olmuştur.

Sahipsiz ve başıboş kalmak çocuklar için her ne kadar felâkete sebep olabilecek ise de, bu çocukların çoğunun “koruma” maksadıyla verildikleri evlerde hizmetçi olarak çalıştırılması, Türk edebiyatının eleştirili anlatımlarında yerini almıştır. “*Fakir köylü*

kızların kentlerde evlâtlık olarak verilmesine/satılmasına ilişkin hikâyelerin çokluğu bu kurumun yaygınlığı hakkında bir fikir vermektedir. Bu çalışma kapsamında içinde evlatlıklara yer veren yüz kırk anı-hikâye ve roman bulunmuştur. Bunların yaklaşık beşte birinde hikâye, evlâtlık kahraman üzerine kurulmuştur.” (Özbay, 1999).

Uşaklıgil’in köle olan genç bir kızın evin kızı olduğunu zannederek ve evin küçükhanımı gibi bir gün evlendirileceğini hayal ederek geçirdiği bir ömrün ardından, saçları ağarınca kadar bekâr kalarak evin üç nesil çocuğunu büyütmesi Ferhunde Kalfa romanının hazin hikâyesidir. Kızılıcak Dalları romanında ise evlâtlık Gülsüm’ün yediği ilk dayakla evin kızı olmadığını fark etmesi, Güntekin anlatımıyla hayat bulmaktadır (Özbay, 2002, s. 4).

Gülbüz Türk Çocuğu Dergisi Cumhuriyetin ilk yıllarında (1926-1935) Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından yayınlanan, çocuk sorununa biyolojik açıdan sağlıklı çocuklar yetiştirmek perspektifiyle yaklaşan bir dergi olmuştur (Çılgın, 2004).

Günümüzde de geçmişteki evlâtlık veya beslemelik kurumunun trajik uygulamalarından beslenen yerli ve / veya uluslararası edebiyatta, roman/hikâye/anı türünde her yıl dört-beş kitap yayınlanmaktadır.

“Bir gün öldüğümde buraya gömülmek isterim. Bir mezar taşının altına değil, yakılmak da istemem. Bunun yerine yavaş yavaş yok olmayı ve sonunda bir kuşun gelip üzerine konabileceği bir ağaca veya denize doğru dalgalanan şu otlara dönüşmeyi tercih ederim.” Bu cümleler Hollandalı yazar Whytske Versteeg tarafından kaleme alınan Boy isimli kitabın kahramanı, evlât edinilmiş bir çocuğa ait. Bir yandan uzak coğrafyadan evlât edinilmiş roman kahramanının evlât edinmeye hazır bir aile ve akranlarıyla yaşadığı mücadele; diğer yandan evlât edinen çiftin anne ve baba olabilme çabası dramatik bir hikâye olarak resmedilmiştir (2015).

Bir keresinde oğluma ileride ne olmak istediğini sormuştum. “Gerçekten seçim yapabilseydin...” demiştim, “en çok ne olmayı isterdin?” “Kuş” diye cevap vermişti. “Cennet kuşu.” Evlatlık bir çocuk almak ve onunla yaşamak nasıl bir histir? Peki, önce onun kaybolması, sonra ölümü ve bunun intihar olma ihtimaliyle yüzleşmek? (Versteeg, 2015)

Türkiye Radyo ve Televizyonları (TRT)'de uzun yıllar çizgi dizi olarak yayınlanan *Johanna Spyri*'nin 1881'de yayınlanmış kitabının çıplak ayaklı kahramanı *Heidi* de yetim bir kız çocuğudur. *İsviçre*'de *verdingkinder* her ne kadar “Sözleşmeli Çocuk” olarak çevirilse de, aslında “Köle Çocuklar” anlamına gelen ve çıplak ayaklarıyla bilinen çocukların dramatik hikâyesi olarak anlatılmıştır (2013).

İsviçre’de 1974’e kadar devlete borcu olan, boşanmış ya da yoksul ailelerin çocukları, yetimler ve bilhassa evlilik dışı doğan veya ebeveyni mahpus bulunan vb çocuklar, devlet ve kilise aracılığıyla, çalıştırılmak maksadıyla varlıklı ailelerin yanına verilmiştir. Uygulama bir yasayla 1974’te kaldırılmasına rağmen, papazlar tarafından toplanan çocuklar “besleme” adı altında zenginlere kiralanmaya, çiftliklerde çalıştırılmak üzere pazarlarda satılmaya devam etmiştir. Çocukların yaşadıkları travmaya herkesin göz yummasının nedeni çocukların bir nevi “kurtarılmış” olduğu düşüncesidir. *Verdingkinder*’lerin dramı 2011’de ilk defa *Markus Imboden* tarafından beyaz perdeye aktarılmış; bu hikâyelerin mağduru on bine yakın insanla yapılan röportajlar neticesinde senaryolaştırılmıştır (Akyürek, 2015) (Bkz [Görsel 3.2](#)).

Görsel 3.2. Verdinkinder (Çıplak Ayaklı Çocuklar)’ın filmi: Verdingbub
Kaynak: (Bachmann & Hoch, 2011)

Dünya sinemasında da evlâtlıklar ve yetimhaneler üzerine çok sayıda film yapılmış; bunların bir kısmı da gerçek yaşam hikâyeleri ya da romanlardan uyarlanmıştır.

1982 yapımı “Annie” bir yetimin “evlâtlık” serüvenini izleyiciyle buluşturmuştur. 2000 yapımı bir film olan “Anne of Green Gables” bir erkek çocuk evlât edinmek isterken bir kız çocuğu olan Anne’yi evlât edinmelerinin hikâyesidir. “The Orphanage – Yetimhane” 2007 yapımı film kimsesiz Laura’nın hayatını anlatmaktadır. Küçük bir kızın 1. Dünya Savaşı ile tanıştığı yetimhane günlerini konu alan “The Little Princess – Küçük Prenses” filmi 1995 yapımıdır. “Oliver!” küçük yaştayken yetimhanede tacize uğrayan ve bütün amacı bir aileye kavuşmak olan kimsesiz bir çocuğun 1968’de beyazperdeyle buluşan hikâyesidir (<http://www.listefilm.com/yetimhane-filmleri/>, 2016).

Önemli edebiyatçıların büyük çoğunun roman ve hikâyelerine kaynaklık eden evlâtlık müessesesi yerli filmlere de konu olmuştur. “Evlâtlık” filmi bu anlamda en çok bilinen yapımlardandır (Kan, 1959) (Bkz [Görsel 3.4](#)).

Görsel 3.3. 1959 yapımı yönetmenliğini Kemal Kan’ın yaptığı siyah-beyaz film...

Kaynak: (Kan, 1959)

Belgesel bir filme konu olan *Dersim* harekâtıyla 1937-1938 yıllarında ailelerinden alınan kızların rütbeli askerlere evlâtlık ya da besleme olarak verilmesinin ve bu

belgesel sayesinde yıllar sonra aileleriyle buluşması pek çok trajik sırrı da ortaya çıkarmıştır (Gürdoğan, 2010).

Görsel 3.4. *Dersim'in Kayıp Kızları: İki Tutam Saç*
Kaynak: (Teymur)

3.6. İlâhî Dinlerde Evlât Edinme

Evlât edindirmenin tarihî sürecinde sosyal politika uygulamalarının karşılaştığı en önemli toplumsal direnç kaynaklarından biri de din olmuştur. Din insanların meşruiyet arayışında ilk başvurduğu ve referans aldığı temel kaynak olarak görülmektedir. Nitekim bütün semavî dinlerin kaynakları kutsal metinler / kitaplar da çeşitli mahiyetlerde evlâtlık müessesesine atıf bulunmaktadır. Temel üç ilâhî dinin temel kabulleri ve uygulama biçimleri incelenerek; günümüzdeki dînî algının evlât edinme motivasyonu üzerine etkisi anlaşılmaya çalışılacaktır (Bkz Tablo 3.1).

Tablo 3.1. İlâhî dinlerde evlâtlık kurumu

YAHUDİLİK	HRİSTİYANLIK	İSLÂM
Tevrat'ta evlât edinme anlamında bir kelime olmadığı gibi bu konuya temas eden ifadeler son derece muğlâktır. Bundan dolayı bir kısım âlim Yahudilikte evlât edinmenin olmadığını ifade etmişlerdir. Aileye önem atfeden sair toplumlarda görünen evlâtlık uygulamasının Yahudilikte görülmemesinin nedeni olarak, bu yapının ve böyle bir kurumla kurulan akrabalık ilişkisini doğal görmemesinin yanında Yahudilikteki çok eşlilik kültürüyle de ilgili olduğu düşünülmüştür.	Hristiyanlık'ta da evlâtlık uygulamaları ilgi görmemiştir. Yeni Ahid'de geçen "oğulluk" kavramı ise herhangi bir kişinin değil sadece Allah'ın oğlu olma şeklinde karşılığa sahiptir.	İslam dini de cahiliye döneminde uygulanan evlatlık müessesesini kabul etmemiştir. "Allah evlâtlıklarınızı öz oğullarınız olarak tanımadı." Meâlindeki Medine döneminde inzal olan âyetle kaldırılmıştır.⁵ İslam dininde soy devamlılığı özel bir önem atfedilen mesele olmaması nedeniyle, çocuğu olmayan ailelerin soy devamı için evlâtlık alarak soy ve atalar kültürünü sürdürme gereği hissedilmemiştir. İslâm hukuku, ilgili âyet ve hadislerdeki ifadeler sebebiyle evlât edinmenin hukuken geçerli olmayacağı gerekçesiyle ve alternatif kurumlara sahip olması gibi nedenlerle evlât edinme müessesesiyle ilgilenmemiştir. Bu sebeple İslam hukukunda evlat edinme yer almamaktadır. Şöyle ki günümüzde İslam hukukunun bu müesseseye yaklaşımı eleştirilmektedir.

Kaynak: (Sağlam, 2006)

⁵ Cahiliyede, babaları belli olmayan çocukların yanı sıra, babaları belli olan çocuklar da evlat ediniliyordu. Bir kimse bu çocuklardan birini beğenir ve kendi namına satın alır, evlat edinir ve nesebine katardı. Halk arasında da o kimsenin adıyla anılır ve ailesi arasına girerdi.

Kur'an-ı Kerim'de "Keza sana yetimleri soruyorlar. De ki: Onların işlerini düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlarla bir arada olursanız, onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, bozguncuyla düzelticiyi elbette bilir. Eğer Allah dileseydi size güçlük çıkarırdı. Şüphesiz Allah, Azîz'dir, Hakîm'dir." (Bakara 2 / 220) buyurulmaktadır.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları'ndan "İslam'ın Esasları Dizisi" içinde çıkan Müfessir Karagöz'ün kitabında konu ile ilgili yer alan açıklamalar maalesef toplumun dînî kaygılarını körüklemekte, evlâtlık müessesesini zayıflatmaktadır:

Tabii veya sûni yöntemle çocuk sahibi olmayan çiftler çocuk özlemini kimsesiz bir çocuk olarak giderebilirler. Ancak çocuğun nüfusa kaydedilmesi, neticede onun mirasçısı olması dinen caiz değildir. Ayrıca eğer nesep veya evlilik sebebiyle 'mahremlik' söz konusu değilse buluğa erince erkek çocuğu kadına, kız çocuğu da erkeğe karşı 'namahrem' olur. Yani aralarında evlilik caiz olur. Kadının erkek çocuğu ile erkeğin de kız çocuğu ile tek başına bir yerde kalmaları dinen caiz olmaz... Evlâtlıkların öz çocuklar gibi olmadığı anlamı, onların mirasçı yapılamayacağı ve nikâhlarının helâl olduğudur. Nitekim Peygamberimiz (a.s.), Zeyd b. Hârise'yi kölelikten azat etmiş ve onu kendisine evlât edinmişti. Daha sonra Zeyd'i halasının kızı Zeynep ile evlendirdi. Ancak Zeyd ile Zeynep geçinemediler. Zeyd, Peygamberimize gelip Zeyneb'i boşamak istediğini söyledi. Peygamberimiz, evliliklerinin devam etmeyeceği, boşanmalarının uygun olacağı kanaatini taşımakla birlikte Zeyd'e eşini boşamamasını ve evliliklerini sürdürmesini tavsiye etti. Fakat, Zeyd, evliliklerini devam ettiremedi ve Zeynep'i boşadı. Peygamberimiz (a.s.), Allah'ın emri ile evlâtlığı olan Zeyd'in boşadığı halasının kızı Zeynep ile evlendi (2007, s. 46-47).

İslâm'ın Hz Muhammed dönemi uygulamalarında yetîm çocukların sahiplenilmesi ya aile yakınları tarafından ya da devletin görevlendirdiği aileler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bulunan ya da sahipsiz çocuklar sahip çıkılmadığı takdirde helâk olacaksa bulanın sahip çıkması farzdır. Bulanın bakacak imkânı olmadığı durumda devlet birinci elden bulunan çocuktan sorumludur. İslâm hukukunda çocuğun buluntu (lâkit) olma sebebi her ne koşul olursa olsun, veled-i zîna olsa dahi çocuk bundan sorumlu tutulmamış, "Hiçbir günahkâr diğerinin günahını çekmez"

(http://www.kuranmeali.org/39/zumer_suresi/7.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx) âyeti bağlamında masumiyet karinesi ile topluma kazandırılmıştır. Evlât edinmenin yasaklandığı âyetin gelişiyile birlikte belli bir süreli ya da daimi koruyucu ailelik benimsenmiştir. Çocuklar devletin vesayetiyle koruyucu ailelerin yanında gözetilmiş fakat evlâtlık uygulamasından farklı olarak koruyucu ailenin soyuna nispet edilmemiş, bağış şeklinde miras terekesinden pay verilmekle birlikte direk mirasçı olmamıştır (Çelik, 2016).

3.7. Teori ve Pratik Arasında Evlât Edinmeye Yüklenen Anlamlar

Evlât edinme aynı zamanda evlilik dışında doğmuş bulunan bir çocuğu, sahih nesepli bir çocuk haline getirerek bu çocuğa daha iyi bir hukuki statü kazandırır. Bu statü son derece önemlidir zîrâ devletin yurtlarındaki çocuklar Amerikan sosyolog *Erving Goffman*⁶,’ın özel ilgi alanını oluşturan ve 1960’lar ve 70’lerde sosyolojik araştırmaya katkıda bulunan “*benliğin sunulması*” araştırmasının bir parçası olan *damgalanmaya* en çok maruz kalanlardandır.

Goffman (1968), damgayı fiziksel veya toplumsal bir atıf veya bu yüzden toplumsal kimliğini elinden alacak veya 'tam kabul görmesi'ni engelleyecek biçimde aktörün değerini düşüren bir işaret olarak tanımlar. ... Damgalar, bu yüzden, atfedilen veya kazandığınız, yani doğumla getirdiğiniz veya sonradan edindiğiniz bir şeye dayanabilir. ... Ancak Goffman'ın vurguladığı gibi, damgalanmış kişi damga olgusunun iki yüzünden sadece biridir. Diğer yüzünde, bizzat toplum ve toplumun normallik tanımları yer alır (Slattery, 2007, s. 189-190).

Günümüzde evlât edinmenin ilk amacı, evlât edinenlerin çocuk sahibi olma duyularını tatmin etmek değil, korunmaya muhtaç çocukları himaye etmek

⁶Goffman'ın sosyolojik tarzı oldukça bireyselci ve sınıflandırılması zordur, ancak o G.H. Mead'in düşüncelerinden ve sembolik etkile- şimcilikten etkilenmiştir. O insan etkileşimini ve insanların kendilerini gündelik hayatta, özellikle kamusal ortamlarda 'sunma' biçimlerini analiz etmeye çalışmıştır. Benlik-imgesi, bu imgenin yaratılması, sürdürülmesi ve korunması onun yaklaşımının ve özellikle öncü çalışması Damga'nın (1961/1968) merkezî parçasını oluşturur (Slattery, 2007, s. 189).

olmalıdır. Çocuk sahibi olmayan kişilerin çocuk özlemini giderme ve aile isimlerinin devamını sağlama amacı ikincil nitelikte kalmalıdır.

Devletin koruması altındaki 0-1 yaş arasındaki çocukların tamamı, sosyal hizmet uzmanlarının gözetim ve denetiminde, evlât edinmek için başvuru sürecini tamamlamış ve sıra bekleyen ailelerle eşleştirilmektedir. Evlât edinme niyetindeki ailelerin bir yaşını aşan çocukları tercih etmemesi, bir yaşından sonra kuruma yerleşen çocukların evlât edindirilmesi hususunda sorun teşkil etmektedir. Bu durumdaki çocuklar için koruyucu ailelik uygulaması önem kazanmaktadır ve evlât edinemeyen çocuklu aileler koruyucu aile olabilmektedirler. Buna rağmen koruyucu ailelik ihtiyacı olan toplumsal desteği bulamamaktadır.

Korunmaya muhtaç çocuklar, sosyal hizmetler tarafından hizmet sağlanan temel alanlarındandır. Çocuk her ne sebeple korunmaya muhtaç hale gelmiş olursa olsun yahut çocuğun korunma altına alınmasının nedeni hangi ihtiyaç sebebiyle olduğuna bakılmaksızın her çocuk şartlarına uyan bir hizmet biçiminden faydalanma ve öz yeterliğini kazanıncaya kadar korunma hakkına sahiptir (Çengelci, 1988, 204).

3.8. İstatistiklerle 2011-2017 Yılları Arasındaki Evlât Edindirme Gerçeği

Türkiye’de, annesi-babası ölmüş veya kendisine bakacak durumda olmayan, bakmak istemeyen ya da bunu gücü yetmeyen ve bakımı uygun bir akraba tarafından üstlenilmeyen çocuklar, ASPB ÇHGM’ye bağlı kurumlara yerleştirilebilmektedir. Halen yaklaşık 14.000 çocuk Genel Müdürlüğe bağlı kuruluşların bakımındadır (<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler>, 2018). Kurum bakımı korunmaya muhtaç çocuklar için evlât edindirmek ya da koruyucu aile yanında bakımını sağlamak üzere bir geçiş süreci aşaması olarak değerlendirilse de her iki durumun da sağlanamadığı takdirde sevgi evleri veya yurt/yuva bakımı olarak kalıcı bakım türü olabilmektedir. Kurum bakımı [Tablo 3.2](#)’de de görüldüğü üzere beş yıllık süreçte çok sayıda çocuğun aynı mekânda bakıldığı yurt/yuva modeli gittikçe yerini az sayıda çocuğun bakıldı lokal sevgi evlerine ya da çocuk evlerine bırakmıştır. Aileye döndürülen, evlât edindirilen veya koruyucu aile yanında bakılan çocukların sayısında da bir artış söz konusu olmakla birlikte bu artış yeterli ya da istenen düzeye ulaşmamıştır (Bkz [Tablo 3.2](#)).

Tablo 3.2. ÇHGM kapsamındaki korunmaya muhtaç çocukların 2011-2015 yılları arasındaki istatistikleri

	2011		2012		2013		2014		2015	
	Kuruluş Sayısı	Çocuk Sayısı	Kuruluş Sayısı	Çocuk Sayısı	Kuruluş Sayısı	Çocuk Sayısı	Kuruluş Sayısı	Çocuk Sayısı	Kuruluş Sayısı	Çocuk Sayısı
Çocuk Yuvaları (0-12)	68	3.724	45	2.665	21	901	10	490	7	390
Erkek Yetiştirme Yurtarı (13-18)	89	4.342	48	2.305	37	1.201	20	651	10	401
Kız Yetiştirme Yurtarı (13-18)			17	605	5	138				
Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu (0-18)			14	1.269	9	460	7	366	6	319
Refakatsiz Sığınmacılara Yönelik Yetiştirme Yurdu							4	100		
Sevgi Evi (Çocuk Evleri Sitesi)	36	3.004	45	3.301	61	3.952	73	4.352	86	4.950
Çocuk Evleri	448	2.494	649	3.581	906	4.953	1.015	5.068	1057	5.366
Çocuk Destek M.(ÇODEM=KBRM+BSRM+ÇOGEM)	46	756	83	10.891	61	1.076	62	1.144	67	1.241
TOPLAM	687	14.320	901	24.662	1.101	12.682	1.191	12.171	1.233	12.667
Kuruluş Bakımı Altında Bulunan (Çocuk Destek Kurumları Hariç)		13.564		13.771		11606		11.027		11.426
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Destek Verilen		34.982		33.344		42.920		56.018		71.847
Aileye Döndürülen Çocuk		8.099		8.861		9.937		10.526		11.085
Evlat Edindirilen		11.444		12.057		12.822		13.646		14.515
Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan		1.282		1.492		3.351		4.008		4.615
Koruyucu Aile Sayısı	1.190		1.350		2.776		3.283		3.797	
Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde Ücretsiz Bakılan		1.639		53.220		56.024		1.955		1.831
		34.389		36.181		37.721		39.207		41.641

Kaynak: (<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler>, 2018)

Tablo 3.3' te ise 2016'da gerçekleşen kuruluş sayısı ve bu kuruluşlarda bakımı sağlanan çocukların sayısında çocuk evleri siteleri ile çocuk evleri sayısı ile paralel

seyreden bir artış dikkati çekmektedir. Yurt / yuva sayısı ile buralarda bakımı sağlanan çocuklarda da aynı oranda gözle görülür bir azalma söz konusu olmuştur. 2012 ve 2013 yıllarında varlığı devam eden 12-18 yaş kız ve erkek yetiştirme yurtlarındaki rakamlar, bu kuruma kadar kurum bakımında devam eden çocukların 605/2305 ve 138/1201 gibi 4-9 kat arasında bir farkla erkek çocukların aleyhinde olduğu görülmektedir. Bu durumun ise evlât edinme ya da koruyucu ailelik tercihinde kız çocuklarının daha öncelikli olmasından kaynaklanması kuvvetle muhtemeldir (Bkz [Tablo 3.3](#))

Tablo 3.3. ÇHGM kapsamındaki korunmaya muhtaç çocukların 2016-2017 yılı kurumsal istatistikleri

	Kuruluş Sayısı		Bakılan Çocuk Sayısı	
	2016	2017	2016	2017
Çocuk Yuvaları (0-12)	6		323	
Yetiştirme Yurtları (13-18)	8		396	
Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu (0-18)	4		254	
Çocuk Evleri Sitesi (Sevgi Evi)	92	108	5.257	6.208
Çocuk Evleri	1.092	1.197	5.626	6.341
Çocuk Destek Merkezi	68	65	1463	1.640
TOPLAM	1.270	1.368	13.319	14.189

Kaynak: (<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler>, 2018)

Çocuğa yönelik hizmetler bağlamında bir kategorizasyona tâbi tutulan korunmaya muhtaç çocuklar içinde sabit bir hızla seyreden evlât edinme artışının aksine ivmeyle artışı dikkat çeken koruyucu aile yanında bakılan çocuklar [Tablo 3.4](#)'te verildiği şekildedir (Bkz [Tablo 3.4](#)).

Tablo 3.4. ÇHGM kapsamındaki çocuğa yönelik 2016-2017 yılındaki hizmetler

ÇOCUĞA YÖNELİK HİZMETLER	Aile Sayısı		Çocuk Sayıları	
	2016	2017	2016	2017
Kuruluş Bakımı Altında Bulunan			13.319	14.189
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Destek Verilen			84.872	104.729
Aileye Döndürülen Çocuk			11.227	11.342
Toplam Evlât Edindirilen			15.007	16.171
Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan			5.004	5.641
Koruyucu Aile Sayısı	4.115	4.654		
Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde Ücretsiz Bakılan			2.237	2.400

Kaynak: (<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler>, 2018)

Koruma altındaki çocuklara yönelik 2011-2017 yılları arasında gerçekleştirilen bakım hizmetlerinin bütününde ifade ettiği yüzdelik değerler ASPB'nin çocuk evleri siteleri, çocuk evleri ve koruyucu aileliğe yönelik ortaya koyduğu gelişimin, evlât edindirmeye yönelik sayılara yansımaması [Tablo 3.5](#)'te dikkati çeken en önemli konu olmuştur. Koruyucu ailelik bütün korunmaya muhtaç çocuklar içinde %3,7'den %12'ye ulaşırken; evlât edindirilen çocuklar %33'ten %34 gibi neredeyse yerinde sayan bir artışla yedi yıllık bir süreci tamamlamıştır (Bkz [Tablo 3.5](#)).

Tablo 3.5. Koruma altındaki çocuklara yönelik bakım hizmetlerinin 2011-2017 yılları arasındaki dağılımı

Yıllar	Koruma Altındaki Çocuklar	Koruyucu Ailelik Bulunan	Aileye Edindirilen Çocuk	Evlât Edindirilen	Koruyucu Aile Kurulmuş Olan
2011	34.389	%39,5	%23,5	%33	%3,7
2012	36.181	%38	%24,5	%33,3	%4
2013	37.721	%30,8	%26,5	%34	%8,9
2014	39.207	%30,6	%27	%34,8	%10,2
2015	41.641	%27,4	%26,6	%34,9	%11,1
2016	44.557	%32	%25,2	%33,7	%11,2
2017	47.343	%30	%24	%34	%12

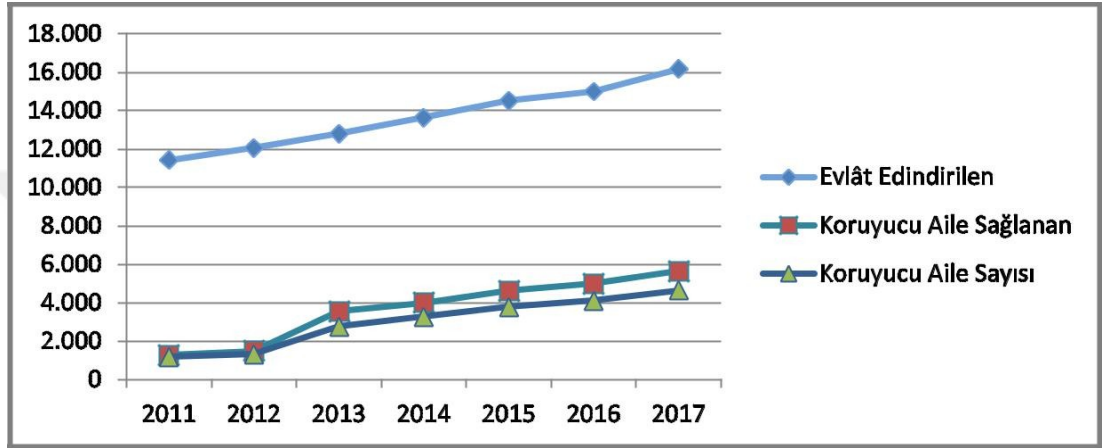
Kaynak: (<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler>, 2018)

[Tablo 3.6](#) da evlât edindirilen ve koruyucu aile sağlanan çocukların yıllara yayılmış gelişim grafiğini karşılaştırmaya olanak tanıyacak şekilde, ne evlât edindirmeye ne de ASPB'nin leyhinde çabasına rağmen koruyucu aileliğe yönelik teveccühü artıramadığına işaret etmektedir (Bkz [Tablo 3.6](#)).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2017'de yayınladığı “Aile Yapısı Araştırması” evlât edinmeyi istemeye yönelik çarpıcı sonuçlar ortaya koymuştur. 2016 verilerine göre Türkiye ölçeğinde kişilerin sadece %13,2'si evlât edinebileceğini ifade ederken, bu ifadede bulunanların en çok olduğu il %17,6 ile İstanbul olmuştur. Şanlıurfa, Mardin, Batman, Gaziantep, Kilis, Adıyaman, Şırnak, Diyarbakır, Siirt'i kapsayan Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise evlât edinmeyi isteyen bireylerin en düşük oranda kaldığı coğrafya olmuştur.

Araştırmada koruyucu aile olmayı istediğini söyleyenler %30,40 olurken; Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Gümüşhane, Artvin’i içine alan Doğu Karadeniz Bölgesi başı çekmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise %17,2 ile en düşük oranda kalmıştır. İstemediğini belirtenler %53,5 ile araştırmanın dikkat çekici sonuçlarından biri olurken; %16,1’lik bir kesim konuyla ilgili bilgilerinin olmadığını beyan etmiştir (http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2017_05_20170131.pdf, 2017).

Tablo 3.6. Evlât edinme ve koruyucu aileliğin 2011-2017 yılları arasındaki gelişim grafiği

Kaynak: (<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler>, 2018)

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Yöntem

Bu çalışma yorumlayıcı yaklaşımla nitel araştırma yöntemi ile yapılmıştır. Evlât edinmiş, koruyucu aile ya da gayr-ı resmi geniş aile içi evlât edinme biçiminin tarafı olmuş ailelerle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılarak verilen cevaplar ve yapılan gözlemler analiz edilmiş, temalaştırma deseninde çalışılmıştır. Geniş aile içinden zorla evlât edindirmenin tarafı olmuş iki kadın katılımcı ile yapılan görüşme ise yapılandırılmamış görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Rakamsal verilerle çalışmaya katkı sağlamak amacıyla, ÇHGM 2011-2017 yılları arasındaki korunmaya muhtaç çocuklara yönelik istatistikler değerlendirilerek bulgular desteklenmiştir.

Araştırma Kasım 2016'da başlamış, konunun hassasiyeti dolayısıyla, bağlamdaki ailelerin bulunması ve görüşmeyi kabul etmesi hususunda zorlanılan süreç Mart 2018'de tamamlanmıştır. Bu çalışma için en uygun yöntemin görüşme olduğu düşünülmüş, birebir gerçekleşen görüşmelerde şu hususlara dikkat edilmiştir:

- a) Katılımcıların psikolojik açıdan zorlamamak adına soruların kolay anlaşılabilir olmasına özen gösterilmiştir.
- b) Sorular sesli ve anlaşılır bir şekilde okunmuş, yanıtlar için gerekli zaman tanınmıştır.
- c) Katılımcıların vereceği cevapların yönlendirilme etkisine maruz kalmaması önem arz ettiğinden sorular açık uçlu sorulmuş, onaylama, reddetme gibi jest ve mimiklerle, söz ve ifadelerden kaçınılmış, katılımcılar objektif bir açıdan dinlenmiştir.

- d) Sorular belli bir sıra doğrultusunda sorulmuş, böylece sıralamanın farklı cevaplara olası etkisi elimine edilmiştir.
- e) Zaman zaman görüşmelerin yapıldığı ortam, zaman zaman da katılımcıların duygusal hassasiyetleri dolayısıyla görüşmeler informel biçime kaymış, açık uçlu sorularla araştırmanın maksadına uygun verilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

4.2. Araştırma Evreni ve Örneklem

Türkiye’de, ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün evlât edindirme politikaları kapsamına giren aileler araştırmanın hedef evrenini ifade ederken; evlât edinmiş, koruyucu aile ya da aile içinden evlât edinme biçiminin tarafı olmuş on aile amaçlı örneklem kümesini oluşturmaktadır.

4.3. Analiz

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan katılımcılar gönüllülük esasına bağlı kalınarak belirlenmiş olup, bilgileri dâhilinde ailelerle yapılan görüşmelerde ses kaydı alınmıştır. Sonrasında metinleştirilerek doküman biçimine getirilen görüşme kayıtları tematik tasnife tâbi tutulmuştur. Yapılan görüşmeler katılımcıların anlatımlarına sadık kalınarak aktarılmış, araştırmanın objektif yorumlanma gaye ve hassasiyetiyle katılımcı anlatımlarına geniş yer verilerek yorumlanmıştır. Görüşme yapılan ailelerin üçü ÇHGM vasıtasıyla evlât edinmiş aile; dördü koruyucu aile; biri geniş aile içinden gayr-ı resmî evlât edinmiş aile; biri çocuğu olmadığı gerekçesiyle geniş aile içinden kendisine evlât verilmiş aile ve son olarak da geniş aile içine evlât verilmek üzere rızası dışında zorla evlâdı alınan bir kadın olmak üzere toplamda on aile, on altı kişi ile çalışma tamamlanmıştır. Bu on aile beş karı-koca, bir baba-kız, bir erkek eş, üç de kadın eş olmak üzere yedi erkek ve dokuz kadından oluşmaktadır. Toplam on altı katılımcıdan altısı Karadeniz, üçer tanesi Ege ve Doğu Anadolu, ikisi Güneydoğu Anadolu, birer tane de Marmara ve İç Anadolu Bölgelerinden olup on biri Marmara, dördü İç Anadolu, biri de Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşamaktadır.

Katılımcıların talebi doğrultusunda kimliklerini açığa çıkaracağından endişe ettikleri demografik bilgilerden meslek ve anlatımlardaki şahıs isimleri ile memleket ve

yaşanılan şehir, köy, kasaba gibi isimler de gizli tutulmuştur. Bölgesel farklılıkların evlât edindirmenin direnç kaynakları üzerine etkilerini çalışabilmek gayesiyle memleket ve yaşanılan şehir, kasaba, köy yerine bölge isimleri kullanılmıştır. Ayrıca ÇHGM (SHÇEK) yetiştirme yurtlarında beş yıl gönüllü faaliyetlerde bulunan bir kurum gönüllüsü ile de görüşülerek analize dâhil edilmiştir. Bütün bu görüşmelerde evlât edinmeye yönelik karar verme süreçlerini etkileyen direnç kaynakları olarak örf ve âdetler, dînî kaygılar, nesebî kaygılar, sosyal çevre faktörü, çocuğun yaşı/cinsiyeti/sağlığı gibi etkenler, “ya giderse” kaygısı ve evlât edindirmeye yönelik sosyal politikaların yetersizliği ya da hataları gibi pek çok parametrenin etkisi açısından bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çerçevede yapılan derinlemesine görüşmeler sınıflandırılarak katılımcıların ifadeleri tek tek incelenmiş; ifadeler alfanumerik kodlarla aktarılmıştır (Bkz [Tablo 4.2](#), **Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.**, [Tablo 4.3](#) ve [Tablo 4.4](#)).

Tablo 4.1. Evlât edinmiş katılımcıların kod ve sosyo-demografik özellikleri

	Katılımcı	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim	Yaşadığı Bölge	Doğduğu Bölge
1	EK1	Kadın	49	İlkokul	Marmara	Karadeniz
2	EE1	Erkek	52	Ortaokul	Marmara	Karadeniz
3	EK2	Kadın	60	Ortaokul	İç Anadolu	Doğu Anadolu
4	EE2	Erkek	62	İlkokul	İç Anadolu	Doğu Anadolu
5	EK3	Kadın	45	Üniversite	İç Anadolu	İç Anadolu

EK: evlât edinmiş kadın; **EE:** evlât edinmiş erkek olmak üzere evli çiftlerden her birini ifade etmektedir.

Demografik özellikleri [Tablo 4.1](#)'de verilen evlât edinmiş ailelerin tamamının, çocuk sahibi olmayan ailelerden oluştuğu dikkat çekmiştir. Ayrıca eğitim seviyesi ve bölgesel kültür farklılığına rağmen evlât edinmenin daha ziyade bir evlât sahibi olma arzusuyla ilişkilendirilebileceği söylenebilir. Evlât edinmiş ailelerden çeşitli bölgelerde ikamet eden on iki aileye ulaşılmış olsa da bu konuda görüşmeyi kabul

eden üç aile ile çalışma yapmak imkânı olmuştur. Maalesef bahsi geçen aileler bu konuda görüşmek için çok ciddi kaygılara sahip olduklarını, özellikle de çocukların evlât edinildiğini öğrenmesi hususunda endişe duyduklarını dile getirmişlerdir. Görüşme yapılan aileler de görüşme süreci boyunca defalarca isimlerinin geçip geçmeyeceğini, televizyonda yayınlanıp yayınlanmayacağını, ne kadar süreceğini, ses kaydının kullanılıp kullanılmayacağını sormuşlar; kesik, kesik cümlelerle, kısık ses tonuyla kaygılarını ortaya koymuşlardır. Evlât edinmiş katılımcılardan üniversite mezunu olup evlât edinme durumunu toplumdan ve çocuktan saklamayan kadın katılımcının diğerlerinin aksine oldukça rahat ve sakin bir şekilde görüşme süresini tamamladığı görülmüştür.

Tablo 4.2. Koruyucu aile olmuş katılımcıların kod ve sosyo-demografik özellikleri

	Katılımcı	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim	Yaşadığı Bölge	Doğduğu Bölge
1	KK1	Kadın	22	Lisans	Marmara	Ege
2	KE1	Erkek	58	Lisans	Marmara	Ege
3	KK2	Kadın	31	Lisans	Marmara	Ege
4	KE2	Erkek	34	Lisans	Marmara	Karadeniz
5	KK3	Kadın	42	Lisans	Marmara	Marmarara
6	KK3	Erkek	47	Lisans	Marmara	Güneydoğu Anadolu
7	KE4	Erkek	34	Lise	Güneydoğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu

NK: koruyucu aile olmuş kadın; **NE:** koruyucu aile olmuş erkek olmak üzere evli çiftlerden her birini ya da ailenin kızını ifade etmektedir.

Koruyucu aileliği tercih eden yedi aileye ulaşılmış, bunlardan üç tanesi henüz yasal süreci tamamlamadığı gerekçesiyle görüşmeyi kabul etmemiştir. [Tablo 4.2](#)'de demografik özellikleri verilen KK2 ve KE2'den oluşan aile hariç diğer altı ailenin öz çocuklarının da olduğu, hatta çocuklarının lise ya da üniversite aşamasına kadar

büyümüş oldukları görülmüştür. Görüşülen dört katılımcıdan üçünün yurt ya da yuvalarla ilişkili tecrübe sahibi olduğu, dolayısıyla korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili bir sorumluluk hissettikleri ifadelerinde yer almıştır.

Evlât edinmek için geniş aileyi tercih eden sekiz aileye ulaşılmış fakat sadece bir tanesi görüşmeyi kabul etmiştir. [Tablo 4.3](#)'te "1" numara ile ifade edilen Karadenizli aile; geniş aile içinden rızaya dayalı evlât edinme biçimini tercih etmiştir. Ayrıca geniş aile içinden zorla evlât edindirme hikâyeleri dolayısıyla çalışmaya dâhil edilen iki kadın katılımcının da Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi gibi yine geniş aile içinden evlât edinmenin toplumsal olarak varlığı bilinen ve kabul edilen, hâlâ varlığını sürdürdüğü bölgelerden çıkması dikkat çekici bir sonuç olmuştur.

Tablo 4.3. Aile içinden evlât edinmiş, edindirilmiş ya da evlâdı verdirilmiş katılımcıların kod ve sosyo-demografik özellikleri

	Katılımcı	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim	Yaşadığı Bölge	Doğduğu Bölge
1	AK1	Kadın	50	İlkokul	Marmara	Karadeniz
2	AE1	Erkek	55	Lise	Marmara	Karadeniz
3	AK2	Kadın	58	İlkokul	İç Anadolu	Doğu Anadolu
5	AK3	Kadın	48	İlkokul	Marmara	Karadeniz

AK: aile içinden evlât edinmiş, evlât edindirilmiş ya da evlâdı verdirilmiş kadın; **AE:** aile içinden evlât edinmiş erkek olmak üzere evli çiftlerden her birini ifade etmektedir.

Beş yıl gibi uzun bir süre ASPB ÇHGM'ne bağlı kurumlarda gönüllülük esasına dayalı olarak bulunmuş ve birkaç ailenin evlât edinme sürecinde yine gönüllü destek olmuş katılımcının demografik özellikleri [Tablo 4.4](#)'te kodlanmış olup; görüşme formları bahsi geçen kurum gönüllüsü katılımcının tecrübe ve deneyimlerinden istifade ederek hazırlanmıştır.

Tablo 4.4. ÇHGM (SHÇEK)’ne bağlı yurtlarda gönüllülük esasına dayalı bulunmuş katılımcının kod ve sosyo-demografik özellikleri

	Katılımcı	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim	Yaşadığı Bölge	Doğduğu Bölge
1	KG	Kadın	46	Lisans	Marmara	Karadeniz

KG: kurum gönüllüsünü ifade etmektedir.

Yapılan on görüşmenin altısı katılımcıların yaşadığı evlerde, dördü ise pastane ya da park gibi ev dışı mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla önceden randevulaşılmış, bazı görüşmeler ise şehir dışında yapılmıştır. Şartların zorunlu olarak ayrı ayrı yapılmasını mümkün kılmadığı pastanede bir karı-koca ile yapılan ve evlerinde baba-kız ile gerçekleşen görüşmeler hariç, bütün görüşmeler katılımcılarla birebir yapılmıştır. Böylece eşlerin sorulara daha rahat ve serbest cevap vermesi, duygu ve düşüncelerini ifade etmesi beklenmiştir.

4.4. Geçerlilik ve Güvenirlilik

Bütün görüşmeler bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş, böylece bir satandart ve iç tutarlılık sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bölgesel farklılıkları araştırmaya dâhil ederek olabildiğince genelleme yapabilmek için memleketi ya da yaşadığı yer itibarıyla farklılaştırılmış bölgelerle coğrafi sınırlar genişletilmiştir. Araştırma sonuçları tamamen genellenebilir bir nitelik taşımamakla beraber benzer durumlarda sınırlı genellemeler yapılmasına olanak sağlamaktadır. Görüşmelerde alınan ses kayıtları ve çözümlemeleri dosyalanarak elektronik ortamda arşivlenmiştir.

4.5. Bulgular

Katılımcılarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde kullanılan soru formu, aşağıda yer alan beş ana başlıkta toplanan açık uçlu sorulardan oluşmuştur:

- 1) Sosyo-Demografik Bilgiler
- 2) Evlât Edinme / Koruyucu Aile Olma Karar Süreci
- 3) Evlât Edinme / Koruyucu Aile Olma Süreci

- 4) Evlât Edinme / Koruyucu Aile Olma Sonrası
- 5) Tercihler

Ortalama yarım saat süren görüşmelerde katılımcıların verdiği cevaplar ise alınan ses kayıtları çözümlendikten sonra ortaya çıkan yüz elli sayfayı aşkın doküman oluşturmuş; bu doküman temalaştırılmak suretiyle tasnife tutulmuştur. Temalaştırılırken soruların tasnifinden bağımsız olarak araştırmanın amacına bağlamında bir sosyal politika olarak evlât edindirmenin toplumsal direnç kaynakları sayılabilecek başlıklarda bulgular verilmeye çalışılmıştır. Bütün bu değerlendirmeler ışığında oluşturulan aşağıdaki başlıklarda analiz ve yorumlama yapılmıştır:

- 1) Örf ve âdetlerin karar sürecine etkisi
- 2) Dînî kaygıların karar sürecine etkisi
- 3) Miras kaygısının karar sürecine etkisi
- 4) Nesep kaygısının karar sürecine etkisi
- 5) Sosyal çevrenin karar sürecine etkisi
- 6) Çocuğun cinsiyetinin karar sürecine etkisi
- 7) Çocuğun yaşının karar sürecine etkisi
- 8) Sağlık kaygısının karar sürecine etkisi
- 9) “Ya giderse” kaygısının karar sürecine etkisi
- 10) Olumlu örneklerin ve medyanın karar sürecine etkisi
- 11) Devletin bir sosyal politika olarak evlât edindirmeye yönelik tutum ve yeterliliğinin karar sürecine etkisi

4.5.1. Örf ve âdetlerin karar sürecine etkisi

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde evlât edinme ya da koruyucu aile olma sürecinde örf ve âdetlerin etkisini ortaya çıkarmak amacıyla sorulan soruya verilen yanıtlar genelde etkilemediği yönünde olmuştur. Bilhassa evlât edinmiş beş katılımcı

hiçbir konuda etkilemediğini ifade ederken, kastettikleri evlât edinme karar süreciyle ilgili konu olmuştur:

- *Hiçbir şekilde etkilemez. (EK3, EE1, EK1, AE1,)*
- *Valla pek örf ve adetlere bakmıyorum, günün şartları neyse ona bakıyorum. (AK1)*

Örf ve âdetlerin kararlarını etkilediğini ifade eden yine evlât edinmiş karı-koca katılımcılar ise, karar verirken nihai olarak örf ve âdetlere rağmen kendi kararlarını verdiklerini vurgulamışlardır.

- *Tabi etkiler, çok etkiler de ama biz kendimiz kendi kararımızı kendimiz verdik aile olarak. (EK2)*
- *Biz kendimiz karar verdik. (EE2)*

Örf ve âdetlerin kararlarını etkilediğini ve oldukça önemli olduğunu vurgulayan tamamı koruyucu aile olması dikkat çeken üç katılımcı da, çalıştığı durumlarda örf ve âdetlerin önemini yitirerek dini referans aldıklarını dile getirmişlerdir:

- *Örf ve adetlerimiz eğer bizim inançlarımıza ve yaşantımıza uyuyorsa orda yüzde yüz etkiler ama ters bir şey isedur deriz. (KE1)*
- *Önemli bir alanı oluşturuyor örf ve adetleriniz. (KE3)*
- *Ben zaten örf adet üzere yetiştirildim. Şöyle örnek vereyim; şeri hukukun karar vermediği yerde örfi hukuka başvurulur. Yani tamamen etkiler. (KE4)*

Örf ve âdetlerin kararlarını düşünceleriyle ya da dînî inançlarıyla çelişmemek şartıyla kısmen etkilediğini ifade eden yine tamamı koruyucu aile olan üç katılımcı olmuştur:

- *Doğru olduğunu düşündüğümüz kararlarda fazla takılmayız. (KK2, KE2)*
- *Çok fazla etkilemez. Örfün İslam'a uygun olması gerekir. Dini görüşlerim daha çok kararlarımı etkiler. (KK3)*

Örf ve âdetlerle ilgili etkilemediği yönünde kesin cümlelerle cevaplarını ifade eden katılımcıların evlât edinen aileler olması; bilinçaltında baskı oluşturan ve evlât

edinmeye yönelik olumsuz örf ve âdetlere dayalı söylemlere karşı bir savunma olarak düşünülebilir. Bu ailelerin tamamının çocuk sahibi olmayan aileler olduğu hatırlanırsa, evlât edinmede bir çocuk sahibi olmanın güçlü motivasyonu özellikle örf ve âdetleri önemsedikleri halde kendi kararlarını verdiklerini ifade eden aile ile ortaya çıkmıştır.

4.5.2. Dînî kaygıların karar sürecine etkisi

Yapılan görüşmelerde en net cevap bulan soru “*Dini görüşleriniz kararlarınızı ne ölçüde etkiler?*” sorusu olmuştur. İstisnasız bütün katılımcılar için din en belirleyici aktör olarak ortaya çıkmıştır. Sadece dinin yorumlanması ve hayata taşınması hususunda bir takım farklı ifadeler dikkati çekmiştir:

- *Tamamını etkiler. Kur'an'daki evlâtlık ile ilgili âyetleri dersine katıldığım meal çalışmaları yapan bir araştırmacının yorumlaması; halk arasındaki yaygın ve bence hurafe evlâtlık karşıtı din yorumlarından uzaklaşmam karar vermemdeki en önemli etkenlerdi. (EK1)*
- *Burda olduğumuza göre hiç etkilemedi (Toplumsal dayattığı din anlamında). (AK1)*
- *... bizim kendi dinimiz kendi düşüncemiz. (EE2)*
- *Dini inançlara göre kararlarımı veririm. (AE1)*

Dinin kararlarını çok etkilediğini fakat toplumda yaygın olan dînî algının aksine kendi inandıkları biçimiyle dinin evlât edinmeye mâni olmadığını ifade eden katılımcıların yanısıra; koruyucu ailelerin tamamı dinin evlât edinmeye mâni olmakla birlikte koruyucu aileliği mümkün kıldığını söylemişler ve bu yönde karar aldıklarını ifade etmişlerdir (KE1, KK2, KE2, KK3, KE3, KK4):

- *Şer'an dinimizde evlâtlığı Allahu Teâlâ haram kılmıştır. Bunu siz de biliyorsunuzdur mutlaka. Bu işte tartışılmaz, ama mantıken de az önce de bahsettiğimiz şeyi düşündüğümüz zaman, bunu işte az çok çözebiliyoruz aklımızla. Efendimizin tabi evlâtlığı vardı bu âyet indiğinde, kendi evlâtlığını azlediyor. Hem bu boyutuyla hem yakinen bunu da (geniş aile içinden alınan*

çocuk öğrendikten sonra dağılan evlât edinme hikâyesi) yaşamış olmamız, biz özellikle koruyucu ailelik tercih ettik. (KE1)

Bir diğer karşılaşılan durum ise dinin evlât edinmeyi haram kıldığı fakat vicdanî muhasebe ve danışılan bazı hocaların, helâl olmamakla birlikte çok büyük bir hayır işleyecekleri yönündeki referansı ile evlât edinmeyi ya da koruyucu aile olmayı tercih etme durumu olmuştur:

- *Şimdi bize dediler ki, hala daha söylüyorlar, yani haram oluyor yani. Biz dedik ki yok yani biz çocuk yani biz dinimize bağlıyız, o bizim evlâdımız zaten. Biz onu şey yapamayız o da bizi şey yapamaz. Biz onu hiç şey yapmadık. Benim bir hocam vardı, dayım C... dedi; kızım evet dinde yasak diyorlar ama şey olarak bir çocuğun hayatını kurtarmak çok önemli dedi. Siz tabi o din dedi, dine bakarsanız dinde yasak, günah ama bir çocuğun hayatını kurtarmayı istiyorsan alın dedi. Sordum yanı onu da sordum, neler sordum neler geçirdim. Öyle kolay bir şey değil yani, çok zor bir şey. (EK2)*
- *Çok güzel bir şey evet, ama en çok dinden yana günah diyorlar televizyonlarda, ama ben hiç dinlemedim. Evet, yasak olabilir ama ben vicdanımı dinledim. Hayır, bu çocukların günahı ne? Aslında valla benim de aklım almıyor neden bunu yasaklıyorlar diye, neden böyle çocuklar ortada kaldı, almak isteyen de bu yüzden alamıyor, dinde yasak diye. Erkek çocuğu olmaz, kız çocuğu olmaz, babanın yanında giyenemez diye, şöyle yapamaz, böyle yapamaz. Hâlbuki Allah kalbine o sevgiyi koymuş. O ağlayınca bizim içimiz yanardı. Gece kalkardı, küçücük çocuk. Allah sevdirmese nasıl bakardık. Böyle anlatmaları, yasaklamaları hata. Böyle açık açık tv'lerde anlatmasalar, insanlar da bu kadar soğuk bakmaz, almak isterler. Tabi ki herkese söylüyorum, alsınlar diyorum, bir çocuk daha kurtulsun isterim, çocukların her tarafı mosmor, o yurtlarda neler çekiyorlar. (EK2)*

Vicdanları, çocuk özlemleri ve beklentileri ile dînî söylemlerle çizilen ve bilhassa “haram” sınırları arasında kalan aileler ya vicdanlarına uyup evlât edinmişler ya da dînî kaygılarla evlât edinmekten hatta koruyucu ailelikten bile uzak durmuşlardır. Katılımcılara sorulan ve dinin etkisine yönelik cevaplar alınan bir diğer soru ise

“Dini gerekçelerle evlât edinmenizi eleştiren, karşı çıkan oldu mu?” şeklinde olmuştur. Katılımcılardan aile içinden evlât edinen kadın etraftan mahrem konusunda bilgisinin olup olmadığının, bilerek mi evlât edindiğinin sorulduğunu aktarmıştır. Kendi içinde bu durumu çözdüğünü ifade eden katılımcı doğar doğmaz annesi hiç görmeden çocuğu aldığını ve ilk günden emzirdiğini vurgulamıştır. Hocaların süt gelmese da kan bile gelse, onu emmiş ve yutmuş olmasının bir bağ kurmak için yeterli olacağını söylediklerini ifade etmiştir. Bu nedenle çocuğu özellikle karnı açken bir müddet emzirdiğini, sonra da çok zorlamadan bıraktığını anlatmıştır. Bir cemaate mensup olduğunu ve toplantılarda kendisine soramayanların ablasına çocuk büyüyünce ne yapacaklar diye sorduklarında herkesin emzirdiğini söylediğinde sustuklarını dile getirmiştir. (AK1)

Evlât edinmek niyetiyle yola çıkan fakat daha sonra dînî sâiklerle koruyucu aile olmaya karar veren veren katılımcı; bir erkek çocuğa koruyucu aile olmak için niyetlendiğinde dördüncü çocuğa plânlayarak hamile kalarak yine dînî kaygılarla mahremiyet oluşturmak için emzirme yolunu tercih etmiştir. Danışılan dînî mümessiller soyisim verme yani nesep değiştirme sorunu, mirasçı olamaması ve mahremiyet gibi evlât edinmeye yönelik üç engel ileri sürmüşler, koruyucu ailelik ve emzirme gibi bu üç engeli kaldıran durumlara cevaz vermişlerdir. Katılımcı bu süreci şöyle paylaşmıştır:

- *Evlât edinmeyi düşündüm, zaten ilk çıkış noktamız evlât edinmeydi. Ama bu bahsettiğim gibi, daha doğrusu bu dini reflekslerden dolayı, dini kaidelerden dolayı evlâtlık alma konusundan şeye çevirdik, koruyucu aileliğe çevirdik. Ben şey olarak anladım. Hani bizim dini saiklerden, soyadı ve miras gibi evlâtlık değil de koruyucu olarak almamızın değişim süreci çünkü. Bu iki unsur, bizim için önemliydi. Yoksa biz koruyucu olarak değil de evlâtlık olarak alacaktık. Diğer taraftaki şeyi, tabi ilk sorma tepkileri, tabi onu soruyorlar haramlık/helâllığı soran oluyordu. Biz, emzirdiğimizi, anne sütünün verildiğini söyleyince orada herhangi bir olumsuz şey görmedik. Biz böyle bir şey yapmaya karar verince, şey düşündük; şimdi ben üç tane üst üste olunca dedim ki zaten çok zor bir iş değil (gülüyor). Tecrübeliyim bu konuda. Hem sütkardeş olurlar, hem de çocuk olunca insanın hayatı çocuğa*

göre şekilleniyor. Yani bir yerine, ben iki de bakabilirim... Bu niyetten sonra hamilelik oldu. Hamileliğin ikinci ayından sonra, her şey normal dedikten sonra koruyucu ailelik için başvurumuzu da yaptık. Ama sonra... beşinci ayın sonunda vefat etti. Zaten biz ona Allah'ın izniyle karar vermiştik. O zaman şöyle olurdu; Allah'ım sen o çocuğu vermedin, biz de onu almıyoruz gibi. Yanlış bir düşünce olur(gülüyor). Bizim temelde, İ... 'i almak için kendi çocuğumuz da olsundu yani. Temelde İ... ile başladı yani. (KK3)

Altı yıl arayla iki erkek çocuk evlât edinen ve hormon ilâcı kullanmak suretiyle ikişer ay emzirerek mahremiyet kaygısını gidermeyi deneyen bir diğer kadın katılımcı olmuştur. Dînî sebeplerle çok tepki aldıklarını belirten katılımcı bunun önünü kapatabilmek için öncesinde birkaç ilahiyatçıyla görüştiklerini hatta diyanetin fetva makamından birkaç kişiyle görüşerek ve onaylarını aldıklarını ifade etmiştir. Fakat bu konuda danışılan isimler anlamında seçici davrandıklarını ve güvendikleri kişileri tercih ettiklerini söylemiştir. Sadece mahremiyet konusunda sıkıntı olabileceği, onu da süt vererek ortadan kaldırılabileceği yönünde beyanda bulunulmasına mukabil terk edilmiş ve yeni doğan bebek tercih eden katılımcı her ikisini de hormon ilâçları vasıtasıyla ikişer ay emzirdiğini anlatmıştır. Hatta görüncesinin ve gelinlerinin de aynı dönemde bebekleri olduğunu ve evlât edinilen çocukları emzirerek ikinci bir süt bağı oluşturdıklarını dile getirmiştir. Emzirmeyle ilgili şartlar oluşmasaydı nasıl bir karar verecekleri sorulduğunda ise süreci şöyle ifade etmiştir:

- *Zaten emzirmeme ihtimaline karşı biz işte yengemiz de halamız da emzirdiği için ordan bir sağlama almıştık. Çünkü iki ay kadar ancak süt geliyor zaten hormonları kullanıyorsunuz prolaktin sağlayıcı ilaçlar vs. o salgıyı sağlamak için. O kısmı önemli fıkhî olarak bunun önemli olduğunu söylediler, bizde o konuya çok önem verdik. Olmasa da bilmem belki, çok önemli olmazdı herhalde bizim için.... Öncesinde tabi insanlar çok önyargılılardı, bu konuda dini açıdan olmayacağını düşünüyorlardı. Hatta biz evlât edindikten sonra bizi arayıp aa televizyonda filanca hocanın bunun kesinlikle haram olduğundan bahsediyor bu olmuyormuş işte deyip, bana televizyon açtırmak isteyenler olmuştu meselâ. Kulaklarımızı kapattık. Oysa toplumsal olarak hazır değiller yeni yeni alışıyorlar. (EK3)*

Toplumsal en çok dînî sebeplerle evlât edinmeye tepki verdiğini vurgulayan katılımcı, *“Ama işte dediğim gibi peygamber efendimiz s.a.v de evlât edinmiş ve bunu örnek olarak ta göstermiş. Hatta yetişkin bir sahabeyi evlât edinmiş. Bence bu bir örnektir, o yüzden de dinimizin bu konuda beni koruduğunu ve kolladığını düşünüyorum. Şimdi şöyle bir şey olabilir. Âyet-i kerimedeki atıfta bulunulan konu, insanlar meselâ evlât edinmeyi genelde saklıyorlar gizlemeye çalışıyorlar en çok sorulan sorulardan bir tanesi siz bunu çocuğunuza söyleyecekmisiniz. Ben bunu araştırdım en uygun yaş altı yaş. Ben büyük oğluma söyledim, ben seni doğurmadım, seni başkası doğurdu, ben gelip seni aldım, ben senin annem oldum.”* şeklindeki ifadelerle düşüncelerini paylaşmıştır **(EK3)**.

Evlât edinmiş bir diğer kadın katılımcı evlât edinme kararlarından dolayı oldukça dînî eleştiri aldıklarını, fakat bu eleştirilerin gerçek dinle bir ilgisi olmayıp kültürel ya da geleneksel kalıpların din içine işlemiş uydurma rivayetler aracılığıyla dile getirildiğini savunmuştur. **(EK1)**

Koruyucu aile olmayı, çocuğu ailesiyle birlikte yeniden topluma kazandırmak ve dolayısıyla belirli bir süre için fakat bu mümkün olmadığında daimi olarak sahiplenmek şeklinde yorumlayan ve uygulayan bir ailenin babası ve sosyal hizmet okuyan kızı ile yapılan görüşmede; dînî ya da mahremiyet eleştirilerine verilen cevaplar bu konudaki karşılaşılan söylem ve tavrın etkisine dair ipuçları vermiştir.

Etraftan soran büyüyünce ne yapacaksınız diye soran oldu mu diye sorduğumuz koruyucu ailenin sosyal hizmet öğrencisi kızı bu soruyla çok muhatap olduğu cevabını vermiştir. Arkadaşlarının ailelerinden koruyucu aile olduklarını öğrendiklerinde direk *“Aaaa! Büyüyünce ne yapacaksınız?”* diye bir tavra maruz kaldığını ifade eden katılımcı *“Biz bunu düşündük, işte hem koruyucu aile olduğumuz için çocukların ailelerine dönme durumları var. Aileleriyle görüştürmeye çalışıyoruz. İşte çocuklar daimi bizde kalmıyor, koruyucu ailenin güzelliği bu. Uzman da denetlediği için, çocuk diyelim ki yanımızda istismara uğruyor diyelim, koruyucu ailenin yanında uzman denetlediğinde hemen o koruyucu aileden alabilir. ... Bizim açımızdan da biz zaten bunu göze alarak çocuğu aldık birde niyetimiz çocuğu aileye döndürmek.”* şeklinde açıklamalarda bulunduğunu dile getirmiştir. Kendilerinin

yurtta kalarak eğitimlerine devam ettiklerini, evde açılan alanın rahatlıkla bir çocuk için koruyucu ailelik şeklinde imkân olarak kullanılabileceğini aktaran katılımcı *“Hani dedik ki onlar da yatılı bir okula giderler diye lise çağına geldikleri zaman, liseye kadar problem olmuyor zaten. O zaman da işte hafta sonu gelirler giderler. Bizde öyle yapıyoruz şimdi. Onda da dikkat ederiz diye düşündük, eğer gitmezlerse ailelerine. Zaten ilk başta kalacaklardı, düşüncemiz öyleydi.”* diyerek çocukların daimi kalma ihtimaline karşılık geliştirdikleri çözüm yollarından bahsetmiştir. Bu konuda çözüm arayışı içine girilemeyişinin en önemli sebebini ön yargı olduğunu *“Meseselâ bir arkadaşımın babası ilahiyat fakültesinde hocaydı ve diğer ilâhiyat fakültesinde eşleri hoca olan genç ablalar da vardı konuştuğumuzda, meselâ direk bunu söylediler, koruyucu aile olmuşsunuz ama daha sonra size haram olmayacak mı? Yani o yüzden biz sürekli meselâ ben orda açıklamalar yapmıştım. İlk kez meselâ bunu plânladığımızı tıpkı o ailenin plânmasını ilk kez duymuşlardı. Orda bahsettiğim kişilerde bunu kafalarında bir yerinde geçiriyorlar ama gönüllü olmuyorlar ya da böyle engellemeler yaşıyorlar.”* Gibi örneklerle savunmuştur. Toplumdaki en önemli ön yargıların din adına oluşturulduğunu, aile bireylerine ve koruyucu aile olunan çocuklara yönelik mahremiyet eğitimi, odalarını ayırmak ya da çocuğun bireysel alanına girmemek gibi evde küçük düzenlemelerle, evde kız çocukları varsa yakın yaşlarda erkek çocuk almamak veya aynı cins çocuk almak gibi evdeki çocuklara göre çözümlerin bulunabileceğini anlatan katılımcı, bu anlamda farkındalığı arttıracak şeyler yapılabileceğini de sözlerine eklemiştir. Koruyucu aile olunan çocukların kendileriyle ilgili bütün gerçeği bilmelerinin koruyucu aileliği cazip kıldığını belirten katılımcı bu konuyu şöyle ifade etmiştir: *“Dört buçuk yaşındaydı A... bize geldiğinde ve bir süre sonra baba demeye başladı babama ama biliyordu, kendi öz babasını da kendi öz annesini de biliyordu. ... Anneme de anne diyorlardı. Ama farkındaydılar onları korumak için aldığımızı. Özel olarak ilgilendiğimizizin farkındaydılar. Bu da çok cazip geldi bize koruyucu aile olarak.” (KK1)*

Koruyucu aile olan erkek katılımcı koruyucu aileliğin İstanbul’a göre İzmir’de daha yaygın olduğuna değinmiştir. Bunun kaynağı olarak da evlât edinmeyle koruyucu ailelik arasındaki farkın yeterince anlatılmadığını gösteren katılımcı, kendileri gibi çocukları olan ve koruyucu aile olmak isteyen bir arkadaşını, karar verdikleri halde

değer verdiği başka birinin dini konuda arkadaşını caydırdığını aktarmıştır. “İşte demiş bizde evlâtlık mahremiyet ölçüleri var kız olursa evin babasına erkek olursa evin annesine işte mahrem olduğundan dolayı o arkadaş koruyucu aile olma şeyinden vazgeçirmişti. Ben üzül müştüm o vazgeçireni de tanıyorum ve benimde koruyucu aile olduğumu biliyor. Meselâ sorsaydı bana bunu sen nasıl bir şey yaptın ben de A...’in anlattığı gibi anlatırdım.” Dindar ailelerin evlât edinme ve koruyucu ailelikle ilgili daha daha çok bilgilendirilmesi gerektiğini vurgulayan katılımcı bu konudaki çalışmaları yeterli görmediğini belirtmiştir. (KE1)

Bazı kesimlerin, özellikle dînî sebeplerle korunmaya muhtaç çocuklara sahip çıkmaktan uzak durduğunu vurgulayan koruyucu aile olmuş kadın katılımcı “Allah bize, sorumluluk yüklüyor. Ama yuvadaki çocuklara yetim etiketi vurmuyorlar. Çünkü yetim etiketi vursalar belki daha çok sorumluluk hissedecekler. Oradaki çocuklara çok olumsuz etiketler vuruluyor.” diyerek kendi elimizle bu toplumu kötüleştirdiğimizi iddia etmiştir. Korunmaya muhtaç çocukları sahipsiz bırakınca madde bağımlılığı gibi pek çok suça bulaşan bu çocukların sevgi denen, birebir temasla geçen ve insanı insan yapan en temel ihtiyaçtan mahrum bırakıldığını savunmuştur. Mutlaka bu çocuklarla temas halinde olunması gerektiğini, toplum olarak bu konuda çok geri olduğumuzu düşündüğünü ifade eden katılımcı “Orada gerçekten beni sev diye gözünün içine bakan gözler var. Başka bir şey de istemiyorlar zaten.” diyerek duygu ve gözlemlerini dile getirmiştir. Aslında dinin onları kötü bir yere koymadığını, çünkü her çocuğun İslam fıtratı üzerine tertemiz temiz doğduğunu, Hristiyanlar gibi bizim çocuklarımızın ana-baba-ata günahıyla doğmadığını da sözlerine ekleyen katılımcı anne babasının günahını çocuğa yüklenemeyeceğini vurgulamıştır. “Gerçekten hayata 1-0 değil 3-0 geriden başlayan çocuklara daha büyük tekme atmış oluyoruz bu hareketle” sözleriyle de çocuklara yüklenen nesebî suç ve günahlara tepki göstermiştir. (KK3)

Evlât edinmeye ilişkin olumlu-olumsuz görüşleri sorulan bir koruyucu ailenin erkek üyesi dinde yeri olmadığı gerekçesiyle olumlu bakmadığını vurgulamıştır. Sağlık sorunu olan bir kız çocuğu varken bir başka kız çocuğu için koruyucu aile olmayı tercih eden katılımcı “Peygamber efendimizin önce evlât edinip sonra âyet gelip de evlât edinme yoktur ama bakabilirsin diye...” evlât edinmeyip de koruyucu aile

olduklarını dile getirmiştir. Evlât edinmenin dinde yerinin olmadığını ama koruyucu aileyle hem çocuğun durumundan haberi olduğunu, hem de anne-babasını da tanıdığını, hatta kardeşleriyle de görüşmeye devam ettiklerini ifade ederek dînî şartlara uyduğunu belirtmiştir. **(KE4)**

Katılımcıların verdiği cevaplarda evlât edinme ya da koruyucu aile olma karar sürecinde din algısının etkili olup, bu algıyı oluşturan kaynakların değişmesi ile evlât edinme ya da koruyucu aile olmaya karşı bakış açısının ve motivasyonun da değiştiği görülmektedir.

4.5.3. Miras kaygısının karar sürecine etkisi

Katılımcıların bizzat muhatap oldukları direnç kaynağı olarak ekonomik sebepler, bazan din ya da gelenek gibi göze görünür unsurların gölgesinde kalsa da, başta miras gibi ekonomik kaygılar dikkat çekmektedir. Hatta miras ve ekonomik kaygılar dile getirilmemekle birlikte din ya da gelenek daha ziyade miras ve ekonomik kaygıları perdelemek amacıyla ileri sürülen sebepler olarak dikkati çekmiştir.

ÇHGM aracılığıyla evlât edinmiş her üç katılımcının da, özellikle ailelerdeki kadın katılımcıların dile getirdiği ailelerin veya sosyal çevrenin karar sürecinde ve evlât edinildikten sonra bir süre daha devam eden bir tepki söz konusu olmuştur. Evlât edinmiş katılımcılardan biri büyükşehirlerde ve belli semt kültür seviyesinde daha kolay hatta destekleyici olunabileceğini ama maalesef Anadolu veya küçük şehir, kasaba ve hele hele köy gibi yerlerde son derece olumsuz bir yaklaşımın söz konusu dile getiren katılımcı; daha çok böyle yerlerde ve kültürlerde kardeş çocuklarından birinin hem miras hem de nesep kaygısıyla evlât edinilerek büyütüldüğünü anlatmıştır **(EK1)**. Kırsal kesimlerde hatta şehirlerde bile miras paylaşımı merkezli olumsuz bir yaklaşımın olduğunu ifade eden bir diğer katılımcı “*Hatta işim dolayısıyla ülkenin sayılı zengin ailelerinin evlerinde çalıştığımda, onlarda böyle bir kararın yine mal varlığı dolayısıyla çok daha zor alındığına şahit oldum.*” sözleriyle durumun ciddiyetini vurgulamıştır **(EE1)**.

Katılımcılardan (EK2) koduyla ifade edilen evlât edinmiş kadın ailenin kararlarını destekleyip desteklemedikleri yönündeki soruya “*Çoğu desteklemedi ama benim*

ailem destekledi. Görümcem hiç desteklemedi. Aile yeni yeni 5 sene oldu düzeldi. O hiç şey yapmadı ama biz etkilenmedik.” şeklinde cevap vermiştir. Ailenin miras anlamında endişe edecekleri bir mal varlıkları olup olmadığı sorusuna ise “Allah’a şükür var, az değil. Bak şimdi iki tane evimiz var, bir tane arabamız var yani, hiç yok değil. Çok çok şey de değil. O yüzden görümcem istemedi yani. Yabancıyı almayın yani, ama biz ona eşim ile ikimiz karar verdik, dinlemedik.” şeklinde verilen cevap tepkilerin ekonomik temelli olabileceğine yönelik anlamlı bir ifade olmuştur. (EK2)

Yine kurum bakımındaki korunmaya muhtaç bir çocuğu evlât edinen kadın katılımcının ailesinin bir mirasçı olarak çocuğu kabullenme problemi olup olmadığı sorusuna “Açıkça değil ama örtülü bir biçimde kendi öz yeğenlerimiz dururken başka birinin çocuğunu mirasçı konumuna getirmemizden hoşlanılmadı.” cevabı ekonomik temelli direnç kaynağının varlığını güçlendirmiştir. (EK1)

Evlât edinilen çocuğun mirasçı olmasıyla ilgili dînî hükümlerin ortaya konulup, mirasçı olmasının dinen yasak olduğunu ifade edenlere yönelik yaptığı araştırma ve soruşturma neticesinde bir çözüm ve cevap geliştiren evlât edinmiş EK3 kodlu kadın katılımcı durumu şöyle izah etmiştir:

- *Mirasta şöyle bir şey var bunu bir fıkıh hocası söyledi siz mirasınızı istediğiniz kişiye bırakabiliyorsunuz. Dolayısıyla bu sizin elinizde, yani siz evlât edineceğiniz çocuğa da bırakabilirsiniz ya da atıyorum falanca yere de bağışlayabilirsiniz bunda herhangi bir sorun yok siz kimsenin hakkını kimseye vermemiş oluyorsunuz çünkü malınızı miras bırakmak sizin insiyatifinizde.*

Katılımcı dinen bağışlama yoluyla sahip çıkılan çocuğa mirastan pay verilebileceğini; bunun için illâ evlâdınızın olması gerekmediğini, başkasına da bağışlanabileceğini vurgulamıştır. Kimsesiz bir çocuğa sahip çıkıp, hiçbir karşılık beklemeden büyütüp, hayata kazandırmanın, dînî kazancının çok büyük olduğuna inandığını ifade eden katılımcı bu konuda çalışma yapıp insanların biraz daha aydınlatılması gerektiğini belirtmiştir. (EK3)

Geniş aileden rızaya dayalı ya da rıza olmadan evlât edinme biçimi Anadolu’da hâlâ varlığını sürdüren olgu olarak çalışmaya dâhil edilmiş; bu olgunun varlığını sürdürmede önemli motivasyon kaynağı olarak da miras meselesi dikkati çekmiştir. Bu bağlamda görüşülen kadın katılımcı evliliğinin ilk beş yılında çocuğu olmayınca eltisinin beşinci kızını getirip kendisine bıraktığını, okula kayıt zamanı geldiğinde kimliğinin katılımcının üzerine zorunlu olarak çıkarılması için öz annesinin ilgisiz kaldığını anlatmıştır. Bir yıl sonra kendi çocuğu olduğunda ise katılımcının bakıp büyüttüğü ve nüfusuna yazdırdığı kızı öz annesi verdiği gibi geri almıştır. Sonrasında katılımcının bir çocuğu daha olmuş, üzerinden yirmi beş yıl geçtiği halde hâlâ neden nüfusunu katılımcının üzerine bıraktıkları, hesaba katılmaya değer bir miras olup olmadığı sorusuna “*Var tabi. Kız diyor ki memlekette bir daire, bir dükkân benim olacak. Babayı bilmiyorum ama anne hesaplıyor. Çocuklarım da istemiyor, alsınlar nüfusunu herkes hayattayken diye...*” biçiminde düşüncelerini dile getirmiştir.

(AK3)

Buradaki en önemli sonuç ailelerin ekonomik temelli tepkisi evlât edinme tercihlerinde belirgin bir unsur olarak katılımcıların ifadelerinde dikkati çekmiştir.

4.5.4. Nesep kaygısının karar sürecine etkisi

Katılımcılar özellikle evlât edindikleri çocukların toplum tarafından etiketlenmiş olması ve bilhassa ensest ilişki sonucu dünyaya gelmiş çocuk etiketlemelerinin yaygınlığı üzerinde durmuş; bu olumsuz etkiden kendilerini ve edindikleri evlâdı koruyabilmek için sosyal çevrelerini bir akreditasyona tâbî tutmuşlardır. Tercih konusunda ilk mesele ailenin ortaya çıkıp sahiplenme riskinin olmaması ise hemen akabinde ikincisi ensest ilişki neticesi dünyaya gelmiş olmaması vurgulanmıştır. Katılımcılar bu durumun suçunu her ne kadar çocuğa yüklemeseler de ya genetik ya da sosyal çevrenin negatif bakış ve tutumundan dolayı tercih etmemişler veya tercih etseler de çevreden gerçeği saklamışlardır.

Katılımcılara tercih ettikleri çocuğun kabul görmesinden endişe ettikleri özellikleri olup olmadığı sorulmuş, devletin koruması altındaki çocukların çocuğunun toplumsal olarak etiketlenmelerine sebep olabilecek özellikler taşıdığını bilerek karar verdiklerini ifade etmişlerdir. Ama her çocuğun tertemiz bir fitratla dünyaya 53

geldiğine inandığı için bu durumdan etkilenmediğini belirten katılımcı, bu gibi anne-babanın hatalarının çocukların dosyalarına bir damga gibi işlenmesi ve ömür boyu gizli ya da aşikâr bu damgayı taşımak zorunda bırakılmalarını; sosyal politika açısından doğru bulmadığını da vurgulamıştır. İçinde yaşanan toplumun bu çocukları gelenek ya da din diye inandıklarıyla mahkûm ettiğini iddia eden katılımcı, devletin bu çocukların kayıtlarını korumak zorunda olduğunu savunmuştur. **(EK1)**

Koruyucu aile olmuş kadın katılımcı kayınvalidesini çocukları çok seven ve çok hayırsever biri olmasına rağmen bu düşüncüyü kolay kabullenmediğini *“Yani böyle bir şeye gerek yok dedi. Biraz soy karışımı olarak da görülüyor bu iş böyle. Bizim soyumuza niye böyle bir şey giriyor gibi... Onun için çok güçlü direnç göstermese de kelimeleri ile olmasın, ben istemiyorum tarzı şeyler oldu ama orada eşimin duruşu ve biz çok kararlıyız demesi olayı bitirdi yani. Ve çok kısa bir süre sonra ben nasıl böyle bir şey dedim diye, çok büyük bir pişman da oldu. Şu anda çok destekledi ve çok da seviyor.”* diye açıklamıştır **(KK3)**.

Katılımcılara evlât edinilecek ya da koruyucu aile olunacak çocuğun dünyaya gelişindeki hukuki meşruiyeti önemli mi şeklinde bir soru yöneltilmiş; katılımcıların tamamı bu soruya önemli olmadığını vurgulayarak cevap vermişlerdir. Katılımcılardan biri bu çocukların bütün diğer çocuklar gibi tamamen masum ve tertemiz çocuklar olduğunu belirtmiş **(EK1)**, bir diğer katılımcı ise insanların bu tür etiketlemeler sebebiyle evlât edinmediğini söylemiştir **(EE1)**. Evlât edindiği her iki çocuğun da gayr-ı meşru doğduğunu ifade eden katılımcı ise *“Annenin bir tanesi on altı bir tanesi on sekiz yaşıdaymış. Hatta on sekiz yaşında olan o da sosyal hizmetlerde büyümüş kimsesiz bir kız çocuğuymuş kandırılmış. Zaten bu çocuk günahsız doğuyor hiçbir günahı yok. Yani toplumsal anlamda yaşanmış bir şey varsa annesi babası tarafından, yani fizyolojik anne babadan bahsediyorum bunun günahını çocuğa yüklemek çok büyük bir vebaldir.”* Konuyla ilgili düşüncelerini dile getirmiştir **(EK3)**.

Evlât edinmede ya da koruyucu aile olmada alınacak çocuğun enstest ilişki sonrası dünyaya gelmiş olmasının katılımcılar için önemli olup olmadığı sorulmuş, bu konuda birbirinden farklı cevaplar alınmıştır. Erkek katılımcılardan biri toplumsal

yargılar açısından önemli olduğunu fakat dînî olarak hiçbir önem arzetmediğini vurgulayarak “*O nedenle çok kolay verilebilecek bir cevap değil. Hele ki ortada çocuğun dünyaya geliş biçiminin onun ahlâk, karakter ve suç tercihlerini nasıl etkilediğini anlatan uydurma hadis ve din kaynakları ortadayken.*” ifadeleriyle din kültürünün toplumsal kalıpyargıları oluşturduğunu savunmuştur (EK1). Allahın çocukları günahsız yarattığına inandığını, o nedenle çocuğun dünyaya geliş şeklinin önemli olmadığını söyleyen başka bir katılımcı “*Sadece belki encest ilişki sonrası dünyaya gelmiş olması genetik rahatsızlıklara sebebiyet vermiş olabilir.*” cümlesiyle encest ilişkisinin sebep olabileceği sağlık sorunlarına işaret etmiştir (EK3).

Önemli olmadığını söyleyen katılımcıların aksine “*Şimdi açıkçası bu konuda bize bu çocukları evlât edinme sürecinde bize bazı sorular sormuşlardı. Biz iki şeyi kabul etmedik galiba hanımla; bir encestten doğan çocuğu kabul etmek istemedik*” şeklinde evlât edinme karar sürecinde encest ilişki sonucu dünyaya gelmiş çocukla ilgili görüşünü dile getiren katılımcı da olmuştur (EE2). Evlât edinmiş erkek katılımcını eşi ise “*Çocuğun ne suçu var, gençlerin sorumsuzluğu, çocuk mu diyor beni yapın diye. Bu toplumumuzun hatası büyüklerin suçunu çocuklar çekiyor, maalesef öyle.*” diyerek önemli olmadığını ifade etmiştir (EK2).

Encest ilişki sonucu dünyaya gelmiş çocuğa koruyucu aile olmaya sıcak bakmadıkları dile getiren katılımcı sebebini açıklarken genetik açıdan önemsediklerini, çocuğun ileriki yaşlarda sorun yaşayıp yaşamayacağından emin olamadıklarını söylemiştir. Asaletin öğretilmiş şey mi insan genlerinde var olan bir şey mi olduğunu bilemediğini, öğretilmiş şeyin terk edilebilecek, asaletin ise genlerde olan ve karakteri oluşturan bir şey olarak düşündüklerinden dolayı da çok sıcak bakmadıklarını aktarmıştır (KK3).

Bir diğer katılımcı da bu durumun çocuğun suçu olmamakla birlikte koruyucu ailelik için kendilerine önerilen çocuğun dosyasını okurken içinde bulunduğu duyguları şöyle dile getirmiştir:

- *İ... imam nikâhlı evli bir anne baba çocuğu. Anne zorla evlendiriliyor, 3 kardeşler. Kardeşleri var. Kendim de duygularımdan çok emin olamadım mesela orada okurken. Daha çok işte, encest ilişki mesela öyle biri olsaydı ne*

yapardım, ondan çok emin değilim. Ama bunları bir çocuğun suçu olarak görmüyorum ben. Onun çocuğa yüklenecek herhangi bir suç olduğunu da düşünmüyorum onun. İ...'in de zaten imam nikâhı var mı yok mu? Varsa da o zaten ne kadar geçerli? Çok da şey değil. Bu İ...'e karşı çok da kötü duygu oluşturmuyor yani. Etrafta şunu söylüyorum zaten ben. Oluşturması endişesiyle, imam nikâhlı diyorum yani. Çünkü insanlarda bu oluşturabilir ve böyle bir bakış açısı olabilir. Çevreye bu yüzden böyle bir şey söylemiyorum. Toplumda bunun, çocuğu rahatsız edebileceğini düşünüyorum. Kesinlikle bunun çocuğun suçu olduğunu hiçbir şekilde söyleyemeyiz zaten. (KK3)

Yapılan görüşmelerden; kurum bakımından aile yanında bakım modelleri olan evlât edinilme ve koruyucu aileye sahip olma gibi birincil ve ikincil bakım yöntemlerine geçişte, korunmaya muhtaç çocukların karşılaştıkları en önemli engellerden birini, dosyalarına işlenen enstest ilişki sonucu dünyaya gelmiş olma etiketinin teşkil ettiği gibi bir sonuç çıkarmak mümkündür.

4.5.5. Sosyal çevrenin karar sürecine etkisi

Koruyucu aile olduktan sonra çevrenin aldıkları çocuğu kabul etmemesi ya da onaylamaması gibi endişelerinin olup olmadığı sorusuna ailelerin verdiği yanıtlar süreçte sosyal çevrenin etkisini ortaya koymuştur. Dînî, ekonomik, nesep ve gelenek gibi sebeplerle sosyal çevreye hâkim olan kalıpyargı, önyargı ve peşinhükümler gerek karar sürecinde gerekse sonrasında ailelerin hep cevap vermek zorunda kaldıkları ya da savunma yaptıkları soru ve sorunları beraberinde getirmiştir. Ayrıca çok kararlı ve sosyal çevreden bağımsız bir tavır dikkati çekse de sosyal çevrenin tavırları anlamlı bir moral kaybına neden olmuştur.

Sosyal çevrenin etkisinin evlât edinme ya da koruyucu ailelik sürecine etkisi ölçmek maksadıyla katılımcılara sorulan sorular yaşanan bölgenin eğitim ya da kültür seviyesi ile birincil ya da ikincil ilişkilerin hâkim olmasının önemini ortaya koymuştur. Katılımcılardan biri koruyucu aile olduktan sonra çatlak seslerin çıktığını fakat Anadolu'da, özellikle de kendi köylerinde, kasabalarında, ilçelerinde yaşamış olsalardı belki daha fazla olabileceğini belirtmiştir. Hatta memleket ziyaretlerinde

çatlak seslerin çıktığını ama orada daimi bir hayatları olmadığı için çok fazla etkilenmediklerini anlatmıştır **(KE1)**.

Evlât edinmiş bir kadın katılımcı ise sadece evlât edinmek için değil her konuda sosyal çevrenin kabul ve onay durumunun etkili olduğunu vurgulayarak düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

- *Maalesef kız çocuklarının bile zor kabul edildiği bir toplumda yaşıyoruz. Bu durumda bir de evlâtlık olan çocuğun toplumsal kabulü çok zor. Bütün toplumu değiştirmem ya da bu toplumun içinde yetiştirmeye çalıştığım çocuğun toplum tarafından kabulünü önemsemem mümkün değil. Ama bunları aşmak için sosyal çevremizi ve ailemizi görüşme tercihlerimiz konusunda tekrar gözden geçirdik. Çocuğumuzla bizi bir aile olarak kabul eden yerlerde bulunmaya veya ona göre bir çevre oluşturmaya gayret ettik. Geçmiş sosyal yapımızdan elediklerimiz çok oldu diyebilirim.” **(EK1)***

Yine sosyal çevrenin kabulünün önemli olduğunu altını çizen bir başka katılımcı, evlât edindikleri çocuğu şimdi kendilerinden çok çevrelerinin sevdiğini ifade etmiştir. Bunda kendilerinin çocuğu çok sevmelerinin önemli etkisi olduğunu ve şu anda evlendirmiş olduğu çocuğun nişanına sadece dört yüz kişinin katıldığını söylemiştir **(EE2)**.

Destek değil, kararlarına saygı duyduklarını dile getiren katılımcı “Benim annem, Allah hayrınızı kabul etsin dedi. Çünkü o da benden dolayı stajlarımdan, yuva çocuğu görmüştü. Onun içinde de bir yaraydı sanırım. Orda bir kapı açıldı onlar için. Ondan sonra da onu çok desteklediler. Yani hiçbir ayırım gözetmeden bütün ailenin gözbebeği oldu.” diyerek önyargıların ancak tecrübe ve yakından tanık olma ile aşılabileceğini vurgulamıştır **(KK3)**.

Geniş aile içinden evlât edinen kadın katılımcı ailesinin bu durumu desteklediğini ifade etmesine karşılık aileden değil de yurttan olsaydı yine destek verip vermeyecekleri şeklindeki soruya kendi ailesi hakkında bişey söyleyemeyeceğini ama eşinin ailesinin çok sıcak bakmayacağını düşündüğünü, hatta buna da sıcak bakmadıklarını belirtmiştir (Evlât edinilen çocuk kadın katılımcının

ailesindendir). Yurttan olmasının ise daha da olumsuz etkisinin olacağını düşündüğünü aktarmıştır. Görüşmenin devamında hem evlât edinmenin direnç kaynakları hem de devletin koruması altında evlât edinilebilecek bunca çocuk varken geniş aile içinden evlât edinme olgusunun süregelen kaynağını ortaya koyan form haricindeki soru ve cevaplarla ortaya koymuştur:

- *Çocuğunuzun evlat edindikten sonraki etrafınızca kabul edilip edilmeme durumu, yurttan mı yoksa aileden mi konusundaki tercihinizde etkili oldu mu? Mesela yurttan olan bir çocuğu işte etrafınızın sizin çocuğunuz olarak kabul edip etmemesi sizi etkiler miydi?*
- *Etkilerdi tabi ki... Tabi ki ne kadar yok desem de. .onlar yapacağını yapardı. Söyleyeceğini söylerlerdi. Ha ben kararımı verdikten sonra çokta tınlamazdım ama o kararı vermekte biraz etkili olurdu tabi. Ama aileden olması ya da bildiğim bir çocuk olması açıkça söylemek gerekirse hemen karar verebilirdim bir gecede. Ama bu esirgeme kurumundan gelseydi bu kadar kolay karar verebileceğimi sanmıyorum.*
- *Toplumsal etkileri daha çok hesaba katardınız?*
- *Evet, hesaba katardım. Karar verdikten sonrasını daha hiç onlara fırsat vermezdim ama karar verene kadar hesaba katardım...*

(AK1)

Sosyal çevrelerinin evlât edindikten sonraki tavırları sorulan katılımcılardan biri her ne kadar olumlu olsa da bir acıma duygusunu hem kendilerine hem de çocuğa hep hissettirdiklerini vurgulamıştır. Çocuğa kimsesizlik anlamında acırlarken, kendilerine de başkasının çocuğuna bakmak zorunda kaldığı anlamında son derece acı veren tutum, davranış ve bakışlara şahit olduğunu ifade eden katılımcı; sözlü olmasa da cümlelerin ve atasözlerin arasında mesajlar verildiğini söylemiştir **(EK1)**.

Sosyal çevrelerinden farklı tepkiler olduğunu dile getiren koruyucu aile olmuş kadın katılımcı bir grup arkadaşının çok hoşuna gittiğini, hatta hemen araba koltuğu gibi ya da daha büyük hediyelerle geldiklerini; bir grup genetik yapısı farklı olduğu için, aile genetiği kötüyse çocuğun da kötü olacağını söylediklerini hatta illa ki sonradan

aileye zararı olacağını iddia ettiklerini anlatmıştır. Bir grubun, ne gerek var böyle bir şeye gibi tepki verirken komşularının çok hoşuna gittiğini "*Böyle herkes aynı tepkiyi vermedi. Ama çevrelerinde ilk defa böyle bir örneği görüyorlardı. Görmemişlerdi...*" diyerek toplumun bu anlamda yeterince bilgiye ve örneğe sahip olmadığını vurgulamıştır **(KK3)**.

İçinde yaşadığınız toplumun sizin gibi ailelere ve evlât edinilen çocuklara yaklaşımı sorulan katılımcılar genellikle sadece uzaktan acıdiklarını vurgulamıştır **(EK1, EE2, EK3, KE1, KK2, KK3, KK4)**. "*Bakmıyorlar ki. Ne elin çocuğunu alıp büyütüyorsunuz öyle duyuyorum üstü kapalı söylemleri. Sıcak bakmıyorlar genelde.*" sözleriyle toplumun yaklaşımını ifade eden katılımcı kendi aile ve çevresinin çok kabullendiğini hatta çocuğu olmayan ailelere örnek gösterilerek onların da teşvik edildiklerini söylemiştir **(EK2)**.

İnsanların çok elit ve kuşatılmış bir dünyada yaşadığının altını çizen katılımcı toplum eleştirisi yaparak düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

- *Benim çevremi düşünürsek, bir adım ötede ihtiyacı olan insanı çok görmüyorlar zaten. İnsanlar kendi derdine düşmüş. Kendi çocuklarının standardını arttırma derdinde. Onun için oradaki çocuk ne yaşıyor, çok umurunda değil. Ya da az bir maddi destek yaparak çok şeyler yaptığını zannediyor. Onun için de çok ne yapalım, bu çocuklara ne yapalım gibi bir dert taşıyorlar yani. Bence Kur'an-ı Kerim'de çok önemli bir vurgu var. Müslüman bir insanın kesinlikle uzak durmaması gereken bir sorumluluk bu. İslami kesimin göz ardı ettiği... **(KK3)***

Koruyucu aile olduğu çocuğun öncesinde kaldığı yuvayla ilgili kendi çocukluğuna dair bir anısını paylaşan katılımcı "*Altı yıl imam-hatip lisesini okudum, bizim karşı sokakta çocuğun kaldığı yuva da iki yüz metre yukarısı. Biz o zaman yuva çocuklarından ürkerdik, hayattan bir beklentisi yok, yanında çakı taşır, jilet taşır, başıboş köpeklerle gezerlerdi. Şahsen o yaşlarda korkardım o çocuklardan.*" şeklinde çocuklarla ilgili toplumda oluşan önyargı ve etiketlemeye dair bir fikir oluşturmuştur. Yapılan yurt, yuva ya da huzurevi gibi ziyaretlerin kendiliğinden düşünülerek yapılmadığını, ya kendisi gibi koruyucu ailelerin örnek olarak bir

toplumsal farkındalık oluşturarak ya da STK'ların bayram günlerinde sadece bir aktivite olarak ziyaret ettiklerini söylemiştir **(KE4)**.

Mekân ve kültürün önemine dair bu direnç kaynaklarının özellikle küçük ve birincil ilişkilerin hâkim olduğu şehir, kasaba ve köy gibi ya da bu tip ilişkilerin muhafaza edildiği büyükşehir meskûn mahallerinde kuvvetle var olduğu; büyükşehirin özellikle belli kültür seviyesinde ise azalarak da olsa hissedildiği dile getirilmiştir.

4.5.6. Çocuğun yaşının karar sürecine etkisi

Yaş çocuğun evlât edinilme ya da koruyucu aile olma gibi tercih edilme sebeplerinin en önemlilerinden biridir. Hatta koruyucu aileliği belli bir süreliğine değil de ailesi olmayan ya da arayıp-soranı bulunmayan çocuk tercih ederek evlât edinme gibi ömürlük düşünen koruyucu aileler de yeni doğmuş veya oldukça küçük çocuk tercih etmişlerdir. Gerek eğitim ve terbiye, gerek aileye uyum, gerekse emzirerek mahremiyet oluşturma gibi değişik sebeplerle tercih edilen küçük çocukların aksine; biraz daha yetişkin çocuklar ya ailelerine kazandırılmak amacıyla belli süreyle sınırlı koruyucu aile yanında ya da sevgi evlerinde, belki de yuva ve yetiştirme yurtlarında kaldıkları görülmüştür.

Katılımcıların tamamı evlât edinilecek çocuğun yaşının önemli olduğunu belirtirken;

- 1) Belli bir yaştan sonra kabullenmesi ve edinilmiş alışkanların değiştirilmesinin çok zor olduğu **(EE1)**,
- 2) İnsanların emeğini sevdiği ve evlât edindiği çocuğa emek vermek istediği, hazır büyümüş olmasını istemediği **(AK1)**,
- 3) Gözünü açıp evlât edinildiği aileyi bilmesi **(EE2)**,
- 4) Çocuğun sahiplenilen aile ile büyümesi, ailenin yapısını görmesi alışkanlıkların aile içinde kazanılması **(KE3)**,
- 5) Çocuk sahibi olamamış ailelerin çocuğun bebeklik sürecini görmek ve yaşamak, emzirme sürecini gerçekleştirmek istemesi **(EK3)**,
- 6) Çocukların yuvadan en az hasarla ve alışkanlık ve karakter oturmadan sahiplenilmesi gerektiği **(KK3)** gibi gerekçeler ileri sürmüşlerdir.

4.5.7. Çocuğun cinsiyetinin karar sürecine etkisi

Görüşmeler neticesinde dikkat çeken bir diğer husus da özellikle evlât edinme tercihinin kız çocuktan yana olmasıdır. Hatta katılımcılardan yurtlarda veya yuvalarda meslekî staj ya da gönüllü faaliyetlerde bulunan bazıları, erkek çocuklarının tercih edilmeyişinden yola çıkarak erkek çocuk tercih ettiklerini vurgulayan üç aile hariç tamamının tercihi kız çocuk olmuştur. Erkek çocuk evlât edinmeyi tercih ettiğini ifade eden katılımcı bunun nedeni olarak hemen herkesin kız çocuk tercih etmesinden dolayı erkek çocuğa göre çok daha fazla sıra beklenmesi gerektiği olarak açıklamıştır (EK3).

Üniversite yıllarında yuvalarda staj yapan kadın katılımcının erkek çocuğunu tercih ederken anlattıkları çocukların cinsiyetle birlikte fiziksel güzelliklerinin de evlât edinme tercihleri üzerindeki etkisini ortaya koyması bakımından çarpıcı olmuştur:

- *Erkek çocuk olmasını istedik. Benim daha önceki yuva tecrübelerimdende, genelde ailelerde şu var; erkek, soy diye bakarken, evlât edinme işlerinde daha çok kız çocuk tercih ediliyor. Kıza daha büyük bir meyil var. Kıza bir de sempatiklik olarak da yani... Onun için, erkek çocuğu ben bunun için de istiyordum. Ben kendim, üniversitedeyken ilgilendiğim çocuk da erkek çocuktı. Çünkü kızların hepsi alınıyordu bayramlarda falan, birkaç erkek çocuğu kalıyordu. Erkek çocukların içinde de en tipi kayık çocuklar, tipiyle görsel bir ayrıma tabi tutuluyordu. Hem bundan dolayı erkek çocuk olmasını istedik. Hem de benim iki kızım bir oğlum var. Oğlum ona abilik yapar, iki iki olurlar diye; o düşünceden dolayı özellikle erkek çocuk olması tercihimiz vardı. (KK3)*

Kız çocuk tercihinin satır aralarında dikkat çeken bir diğer husus da “ya giderse” kaygısının kız çocuklarının duygusal bağlanma ve aile yakınlığı bakımından erkek çocuklara nazaran daha düşük olduğu inancıdır.

4.5.8. Sağlık kaygısının karar sürecine etkisi

Evlât edinmeyi plânlayan ve özellikle uzun yıllar evlât sahibi olamamış olan aileler genelde sağlıklı çocukları tercih ederken koruyucu ailelerin bir kısmı

farketmeyeceğini, bir kısmı da ailedeki bakım bekleyen diğer çocuk ya da yaşlı iş yükü nedeniyle sağlıklı çocuk istediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan biri uzun yıllarını çocuk özlemiyle geçirmiş ve başka çocukları da olmayacak ailelerin ağır sağlık sorunu olan bir çocuk düşünmediklerini belirtmiştir **(EK1)**.

Evlât edinecekleri çocuğun sağlığının önemli olduğunu söyleyen bir başka katılımcı *“Benim yavrum bakılmamıştı ondan dolayı biraz uğraştırdı bizi bazı yerleri mosmordu dövmüşlerdi herhalde simsiyah idi annesi şimdi bakıyor mu bilmiyorum belki hala izleri vardır. Betadan dolayı da işte astım alerji konusunda ama çok şükür durumumuz iyiydi, güzel baktık tedavisini gördük iyileşti Allaha şükürler olsun, bir sıkıntısı yok şu anda.”* sözleriyle aslında kurum bakımındaki çocukların zaten muhakkak astım gibi bazı hastalıklarının olduğunu ifade etmiştir **(EE2, EK2)**.

Evlat edinmiş dört ailenin içinde sadece bir katılımcı sağlık durumunun evlât edinme tercihi için bir önemi olmadığını şöyle dile getirmiştir:

- *Bence önemli değil. Şimdi bize onu sordular, çağırdılar, dediler ki gelin bir tane çocuk var. Gidiyor bakıyorsunuz, çocuğu kucağınıza alıyorsunuz, içinize sinerse, bu çocuk benim çocuğum olabilir diyorsanız evrakları imzalıyorsunuz. Onun haricinde size zaten genel bilgiler veriyorlar, fizyolojik olarak bilgi vermiyorlar. Biz de o zaman şey demiştik, biz önce evlâtlarımızı alacağız, kısmetimizde bu çocuk varsa dedik, çocuğu kucağımıza almadan önce biz evrakları imzaladık.* **(EK3)**

Sahiplenilecek çocuğun sağlık sorunu olmasının fiziksel olarak ekstra bir uğraşmayı beraberinde getireceğini var olan fedakârlığın bir üst fedakârlığı isteyeceğini söyleyen katılımcı bunun cesaret ve niyetle alâkalı olduğunu ifade etmiştir. Niyet ettikten sonra ne olursa olsun üstesinden gelinebileceğini; yola engelli bir çocuk alıp, bakmak için çıkıldığında çok ciddi sıkıntılarla karşılaşılmayacağını dile getiren katılımcı risk alındığında yolun yarısının katedilmiş olacağını eklemiştir **(KE3)**.

Engelli çocukları tercih eden ailelerin azlığından dolayı engelli çocuğun da bir aile ortamında bulunmasını istediklerini aktaran katılımcı *“Ama bizim birinci tercihimiz hiperaktiflik yönündeydi. Engelli çocuklar diğer çocuklar gibi zor değil, yani onların*

kötüye gitme şansları ihtimali daha az. Biz de tercihimizi hiperaktiften yana kullandık.” sözleriyle düşüncelerini dile getirmiştir (KE1).

Kendi çocuğu engelli olduğu için engelsiz ya da ciddi sağlık sorunu olmayan bir çocuğun koruyucu ailesi olmayı tercih ettiklerini vurgulayan katılımcı ise “... *biz orda yorulduk zaten. Hani bu işi de gönüllü yaptığımız için dedik ki engelsiz olsun.”* diyerek duygularını ifade etmiştir (KE4).

4.5.9. “Ya giderse” kaygısının karar sürecine etkisi

Katılımcıların verdiği cevaplarda en çok kaygı duyulan konulardan bir de ciddi anlamda evlât edinilen ya da ömürlük koruyucu aile olunan çocukların bir gün ailelerini bulup gitmeleri, kendilerini terk etmeleri olarak dikkat çekmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında ise sosyal çevrenin bu kaygıyı sıkça dile getirmesi, benzer hikâyeleri anlatmaları ya da medyada yer alan bu tür örnekler olarak aktarılması olmuştur.

- *Toplumda buna bu şekilde önyargılı bakıyor. Toplum da böyle önyargılı. Hatta büyüklerim hâlâ böyle dua eder; Allah emeklerini zayi etmesin, Allah emeklerini elinden almasın. Yani ben ona baktım büyüttüm, iki gün sonra ailesi ortaya çıkar gelirse sen ne yapacaksın, emeklerin boşa gider diye. Ben de onlara şu cevabı veriyorum. İnsanların korkusu bu aslında, kendi öz evlâdınızı yetiştiriyorsunuz, yanınızda kalacağı veya size bakacağını garanti var mı? Yok. Hayırlı evlât nedir? İyi yetiştirdiğin biri bunun özü üveyi olmaz. En büyük korkuları, bu bir gün gidecek, bu bize ait değil düşüncesi. (EK3)*

Evlât edinmeyi düşündükleri süreçte, başvurmadan önce olumsuz düşünceleri olup olmadığı sorusuna katılımcılardan biri “*Ne biliyim hep olumlu düşündük, hiç olumsuz düşünmedik. Şimdi bu televizyonlara filan çıkıyorlar ya, dedik acaba öyle mi olacak. Ama biz devletin kanalıyla aldık.*” sözleriyle en büyük korkunun bir gün çocuğun ailesini bulup gitmesi olduğunu ifade etmiştir (EE3, EK2).

Bir diğer katılımcı ise koruyucu ailelerin içinde evlât edinmeye benzer düşüncelerle koruyucu aile olmuş o nedenle de özellikle yetim ya da kimsesiz çocuk istemiştir:

- *Yetim istedik aslında. Bizim bu yola çıkışımızda da yetim olmasını istiyorduk. Bir de bizim bu çocuğun bir keresinde hanım okurken, anne-babası var deyince hikâyesinde. Dedim bu çocuğun yetimden farkı yok. Çünkü baba hiç yok zaten ortalıkta, anne de altı aylıkken galiba tam bilmiyorum. Altı aylıkken bırakmış ve o günden bugüne bir kere mi, hiç mi gelmemiş deyince hanımın kafasına yattı. Dediğimiz gibi, oraya giden çocukların büyük bir kısmı yetim gibi çocuklar (KE3).*

Aynı katılımcının eşi kadın katılımcı da anne-babası ölmüş yetim çocuk tercih ettiklerini söyleyerek sözlerini şöyle tamamlamıştır.

- *... ama bu çocukların bence hepsi yetim. Pek ailesinin gelip gitmeyen olması tercihlerimiz oldu. Böyle tercihlerimizi söyledikten sonra bir dosya verildi. Yani içinde kaç çocuk vardı hatırlamıyorum. On - on beş falandı herhâlde, belki... Biz kaç isim okuduk? Bir çocuk daha okuduk isim olarak, görebiliriz dedik. Sonra ona dediler ki annesi gidip geliyor, bir süre sonra da annesi Mersin'e mi ne taşınacakmış. Çocuk da oradaki yuvaya geçecek dediler. Ona bakmadık ondan sonra, dosyadan öyle bir bilgi verilince. Sonra İ... ikinci çocuktı. (KK3)*

Görüşmelerde dikkat çeken önemli bir husus “ya giderse” kaygısını evlât edinen ya da evlât edinme mantığıyla koruyucu aile olan aileler yoğun bir şekilde taşımaktadır. Bazı durumlarda ise aileler kendilerini evlât edindikleri çocukların sahipleri olarak görmediklerini, çocukların reşit olduktan sonra verecekleri her karara saygı duyacaklarını belirtmelerine rağmen; toplum bu ailelere sürekli medya ya da sosyal çevreden olumsuz örnekleri hatırlatarak “ya giderse” kaygısını oluşturdıklarını ifade etmişlerdir (EK1, EK3, KK2, KE2, KK3, KE3, KE4). Buna karşılık koruyucu aileliği çocuğu gerçek ailesiyle yeniden bir araya getirmeye aracı kurum olarak bakan ve çocuğun da içinde olduğu süreçten bilgi sahibi olduğu ailelerde böyle bir kaygı söz konusu olmadığı gibi aksine “bir gün gidecek” düşüncesiyle yola çıkıldığını dile getirilmiştir (KK1, KE1).

4.5.10. Olumlu örneklerin ve medyanın karar sürecine etkisi

Yakın aile ya da çevreden evlât edinen veya koruyucu aile olan örneklerin varlığı; moral ve motivasyon açısından evlât edinmeyi veya koruyucu aile olmayı düşünenlerin karar süreci üzerinde etkili olduğu dikkat çekmiştir.

- 1) Aile, eş, dost içinde evlât edinme ya da koruyucu aile olma örneklerinin varlığı (**KE4**),
 - 2) Katılımcıların korumaya muhtaç çocuklarla empati yapabileceği öksüz ya da yetim büyümüşlüğü (**EK1, EE1**),
 - 3) Medyada yer alan teşvik edici hikâyeler (**KK1, KE1**),
 - 4) ailede sosyal hizmet, okul öncesi gibi bölümler okuyup ÇHGM'ne bağlı kurumlarda staj/iş tecrübesi olmak kaydıyla bakıma muhtaç çocuklarla yakın temasta bulunmuşluğu (**KK1, KE1, KK2, KE2, KK3, KE3, EK1, EE1, EK3**) karar sürecini etkileyen dinamiklerdir.
- *Annem de aslında sekiz yaşında babasını kaybetmiş o yüzden hep o tren yolculuğunda koruyucu aile olmuş bir bayanla çok güzel diyalog kurunca, kendi kızı gibi o bayanın davrandığını görünce, kızı Darüşşafaka'da okuyordu. Annem de karar vermiş, bir gün babamla konuşmuşlar, bunlar hep anlatırlar çocuklarımız evden ayrıldıktan sonra evlât edinelim. O zaman koruyucu ailelik sisteminden haberdar değildik. Derken koruyucu ailelik kavramını öğrendik. O Sultanbeyli'de oturan teyze aracılığıyla, onun sayesinde aslında. Sonra aslında biz de bunu yapabilir miyiz diye, annemle babam düşündüler... Sonrasında annemler aslında birazcık koruyucu ailelerin hikâyelerini dinlediler meselâ bir kadın vardı Bir televizyon programda anlatmıştı. Sanırım Esra Ceyhan'ın programıydı. Ağlayarak izlemiştik annemle. İki kız koruyucu ailesi olmuşlardı ve hayatları çok değişmiş çok güzelleşmişti. Hani annemle babamda aslında bir anda gerçekten böyle bir şeye haberdar olduktan sonra kalpleri koruyucu aile olmaya ısındı. (**KK1**)*

Koruyucu aile olmaya nasıl karar verdiklerini anlatan katılımcılar (KK1, KK2, KK3) daha önce yurtlarda staj yaptıklarını ya da gönüllü faaliyetlerle yurtlarda bulunduklarını, bu nedenle hep böyle bir iş için uygun zaman beklediklerini dile getirmişlerdir:

- *Uzun bir süreçti. Yuva stajlarımla birlikte karar verdim. Yani ne yapacağıma karar vermemiştim ama çocuklarla ilgilenmeyi düşünüyordum. O sürecin sonunda... Yani aslında yuvalardaki çocukları gördükten sonra bu duyguların oluştu. (KK3)*
- *Bizden dolayı koruyucu aile olmak isteyen beş ya da altı aile de oldu. Görüşecek olduğunuz diğer ailede bizden sonra koruyucu aile oldu ve yine onların vasıtasıyla aynı zamanda arka arkaya bunların kuzenleri vardı çocukları olmuyordu onlarda evlatlık aldılar. Önerdiğimiz bizi görüp de koruyucu aile olmak isteyen aileler oldu. Bunların ikisi de şu an da aktif olarak koruyucu ailelik yapıyorlar. (KE1)*

4.5.11. Devletin bir sosyal politika olarak evlât edindirmeye ilişkin tutum ve yeterliliğinin karar sürecine etkisi

Evlât edinme sürecinin ve dolayısıyla sosyal politika uygulamalarının önündeki en önemli direnç kaynakları evlât edinilecek çocuğun meşruiyeti, nesebi ve sağlık durumu olarak katılımcıların cevaplarıyla ortaya konmuştur. Hatta bu direnç kaynaklarını aşıp evlât edinen ailelerin en büyük kaygısı yukarıda sözü geçen “etiketleme” unsurlarının Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın ilgili müdürlüğünce kayıt altına alınması ve ulaşılabilecek şartlarda kayıt altında tutulmasıdır.

1) Etkin teşvik ve motivasyon

Katılımcılara bakanlığın evlât edinme ya da koruyucu aile olma sürecinde aileleri moral ve motivasyon olarak yeterince destekleyip desteklemediği konusunda görüşleri sorulan katılımcıların geneli yeterli bulmadığını ifade etmiştir. Uzun yıllar tüp bebek için tedavi gören ve defalarca deneyen bir katılımcı “*Bence devletin özellikle bu hastanelerdeki tüp bebek bölümleriyle alakalı olarak, oralara başvuran*

özellikle de yaşı artık gittikçe ilerlemeye meyletmış ve defalarca denemiş, artık belki de hayatını ve sağlığını riske atan aileler için orda o ailelerle iletişime geçerek biraz daha onları bilgilendirmeli.” sözleriyle devletin koruması altındaki çocukları aile bakım modeline kavuşturmak için daha etkin olası gerektiğini belirtmiştir (AE1).

Benzer süreçlerden geçen bir diğer katılımcı bu süreçte kurumsal teşvik ve motivasyonun önemini güçlendirmiştir:

- *Uzun yıllar ve defalarca evlât sahibi olmak için tıbbî tedavi gördük. Mikroenjeksiyon yöntemiyle bir defasında hamile kaldım ve üçüz bebeklerim yedi ayını doldurmaya bir hafta kala dünyaya geldiler. Fakat birkaç saatlik hayat mücadelesini kaybettiler. Artık yaşımız ve maddî imkânlarımızın artık elvermediğine kanaat getirince daha çok eşimin ikna etmesiyle evlât edinmeye karar verdik. Tedavi sürecinde tanıdığım çiftlerin çok azı evlât edinmeyi tercih etti. Bazıları aile baskısıyla yakın çevrelerinden çoğunlukla kardeşlerinden ya kendilerine verilmek üzere plânlı bir gebelik ya da istenmeyen bir gebelik sonucu dünyaya gelen bebekleri; resmî olmayan evlât edinme biçimiyle sahiplendiler. Bazıları zaten tüp bebek yöntemini bile ailelerinden saklamak zorunda kalmışlardı. Çoğunluk ise aile, toplum, gelenek ve din temelli engelleri aşamadıkları için ne evlât sahibi olabildiler ne de evlât edinebildiler. (EK1) (EE1)*

Geniş aile içinden evlât edinmiş kadın katılımcı eşinin resmî kurumlardan evlât edinme talebine yıllarca olumsuz cevap verdikten sonra, istenmeyen ve kürtajla sonlandırılması plânlanan geniş aile içindeki bir gebelikle ilgili gelen teklifle, çocuğu kurtarmak için bir gecede evlât edinmeye karar verdiklerini anlatmıştır. Durumu “*Bir de kürtaj olacak olması hani hayatına son verilecek olması vicdan olarak ön plandaydı. Tamamen böyle ön yargılı hayırlarım bile ön yargılıydı.*” Sözleriyle ifade eden katılımcıya “*Vicdani olarak çocuğun kürtaj edilme ihtimali etkili oldu dediniz. Onun öncesinde yurttaki çocuklarla ilgili özellikle evlât edinilmeyen, orada büyümek zorunda kalan çocuklarla ilgili de bilgi sahibi olsaydınız, onların hikâyelerini bilmiş olsaydınız bu sizin için etkili olur muydu?*” şeklindeki soruya “*olabilirdi*” yanıtını vermiştir. (AK1)

Evlât edinme potansiyeli olan fakat bu konuda önyargıları bulunan dolayısıyla geniş aile içinden evlât edinmeyi tercih eden ailelerin varlığı; bu konuda yaygın toplumsal farkındalık ve var olan toplumsal önyargı / kalıpyargı / peşinhükümlerin elimine edilmesine yönelik sosyal politika oluşturma yetki ve sorumluluğunu elinde bulunduran kurum ve kuruluşların çalışmalarının yetersiz olduğu kanaatini oluşturmaktadır.

2) Yeterli ve doğru bilgi

Bizzat evlât edinen ya da koruyucu aile olanların bile bir sosyal politika olarak korunmaya muhtaç çocuklara yönelik bu iki bakım modelini birbirinin alternatifi zannetmesi; her iki modelin de işleyiş şartlarını yeterince bilmediklerini düşündürmüştür:

Muhtelif seferlerde koruyucu aile toplantılarına çağırıldığını ve oradaki koruyucu aile olmuş ailelerin bile aslında koruyucu ailelikle ilgili yeterince bilgi sahibi olmadığını hatta yanlış bilgilere sahip olduklarını vurgulayan katılımcı; *“Koruyucu aile olarak bu sürece başlayan ailelerin ekseri çoğunluğu o çocukların sürekli kendi yanlarında kalmasını isteyerek başlatmışlar bu süreci ve maalesef koruyucu aile tanımlamasının ne olduğunu öğrenmeden başlamışlar. Aslın da koruyucu ailelik evlatlıktan bambaşka farklı bir şey ve orda ki amaçta dağılmış olan aile fertlerini çocukları bunlardan en önemlisi çocuklar merkezinde. Bunları tekrar buluşturmak o aileyi kavuşturmak biz en başında bunu bildiğimiz için ve bunu bilerek de adımlarımızı attığımızdan dolayı zor da olsa neye talip olduğumuzu biliyorduk açıkçası.”* Sözleriyle durumu izah etmiştir (KK1).

Evlât edinme konusunun araştırılması ve yaygınlaşmasını çok istediğini belirten evlât edinmiş bir katılımcı korunmaya muhtaç çocukların birincil ihtiyacının evlât edinilerek daimi bir aileye kavuşturulması olduğunu vurgulamıştır. Koruyucu aileliği desteklemediğini ifade eden katılımcı *“Çünkü koruyucu aileliğe çocuk geliyor mesela geldiği zaman benim şartlarımı görecektir benim evimdeki ortamı görecektir hep bir özlem içerisinde olacak geri dönüp de bıraktığım zaman yurda orda ki travmatik durumu kim karşılayacak, çünkü çocuk özenir ister bunu. O yüzden koruyucu aileliktense evlât edinmeyi daha doğru buluyorum.”* sözleriyle düşüncesini

savunmuştur. Bu ifadeler de bizzat korunmaya muhtaç çocuklara bakım hizmeti veren ailelerin bile evlât edinilecek ve koruyucu aile yanına yerleştirilecek çocukların farklı şartlar sonucu belirlendiği, iki bakım modelinin birbirinin alternatifi olmadığı hakkında yeterli bilgiye sahip olunmadığını ya da aksine bir algının toplumda oluştuğunu göstermiştir (EK3).

3) *Diyanetin bilgilendirme ve destek için sürece dâhil edilmesi*

Eksik ya da yanlış bilgilendirmeye alâkalı bir diğer konu evlât edinmeye dînî referans arayışında yetkili kurum olması beklenen Diyanet'in gündeminde böyle bir meselenin olmadığı görülmüştür. Diyanet Kurumunda öğretici olarak çalışan ve korunmaya muhtaç çocuklara bakım hizmeti veren kurumlarda gönüllü faaliyetlerde bulunan katılımcı, koruyucu aile olmaya karar verdiğinde ilk tepkinin Müftülükteki amirinden geldiğini belirtmiştir. Ayrıca gönüllü faaliyetlerinin de çalıştığı kurum tarafından moral-motivasyon desteği açısından tepkisizlikle takip edildiğini, dolayısıyla gayretinin bireysel çaba ile sınırlı kaldığını dile getirmiştir (KK2). Katılımcılardan bir diğeri bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

- *İnsanların hala bu konuyla ilgili ciddi soru işaretleri var. İnanın ben bile diyanetten daha fazla insanları bilgilendirmeye çalışıyorum. Diyanet haricindeki cemaat ve gruplar tam tersi çok sert bir şekilde önünü kestiği için diyanetin biraz daha bu konuya açıklık getirip açıklık getirmesi lâzım ve bu konuda danışmanlık hizmeti de vermesi lâzım insanlara. Çünkü insanlar en çok ona dikkat ediyor işin dini boyutu. Âyet-i kerimede ki atıfta bulunulan konu, insanlar meselâ evlât edinmeyi genelde saklıyorlar gizlemeye çalışıyorlar en çok sorulan sorulardan bir tanesi siz bunu çocuğunuza söyleyecekmisiniz. Ben bunu araştırdım en uygun yaş altı yaş. Ben büyük oğluma söyledim, ben seni doğurmadım, seni başkası doğurdu, ben gelip seni aldım, ben senin annem oldum. Bazıları karnında büyütür, bazıları kalbinde büyütür. Ben seni kalbimde büyüttüm. Çok doğal karşıladı... bu konuları çok rahat açık konuşabiliyoruz. Önemli olan bu benim için. (EK3)*

Katılımcının ifadelerindeki Diyanet Kurumu dışında başvurulan tarikat-cemaat gibi dînî yapıların genellikle evlât edinmeye yönelik verdikleri olumsuz cevap ve oluşturdıkları kültürel söylemler önem arz etmektedir.

4) Söylemlerle mücadele, “Biz seni evlâtlık aldık” espirisi...

Toplumsal söylemlerin evlât edinilen çocuk üzerindeki olumsuz etkilerine değinen katılımcı, bazılarının çocuklarına yaptıkları “Biz seni evlâtlık aldık” gibi espirilerin aslında evlât edinilmenin tıpkı üveylik gibi olumsuzluk barındırdığını ifade etmiştir:

- *Genelde saklamayı tercih ediyorlar ben doğru bulmuyorum açıkçası çünkü bir şekilde birilerinden duyacaklar, mesela şöyle esprilerde vardır ya “biz seni evlâtlık aldık aslında” ben onu çok çirkin buluyorum. Bu çocuk bir şekilde öğrendiği zaman kandırıldığını hissedecek, bunu mu yaşatayım çocuğuma. Biz o dönem psikologla da görüşmüştük o zaman dedi ki siz ne kadar önemseyip olayı trajik hale getirirseniz çocukta o kadar trajik hale getirir ama siz önemsemezseniz çocuk da önemsemez... Dolayısıyla her şey kader kismet, ben buna kader diyorum. Çünkü Rabbim onun kaderini yazarken kimin yanında duracaksa ona göre yaratıyor zaten. Hani onun kaderi bizim yanımdaymış bizim yanımıza geldi. Dediğim gibi çocuğa söyleme işi çok önemli. Çünkü başkasından duymaması gerekiyor. Benim oğlum on sekiz yaşına geldikten sonra fizyolojik ailesinin kim olduğunu öğrenme hakkı var. Öyle bir karar verdiği zaman onda da ben sonuna kadar arkasında dururum. Çünkü ben doğurmuş da olsam evlâtlık da almış olsam o benim malım değil... (EK3)*

Özellikle çocuğa gerçeği söylemenin önemine değinen katılımcı, bu durumda evlât edinildiğini bilen çocuk ve evlât edinen aile için evlâtlık kavramına olumsuz yükleme yapan atasözü, deyim ve söylemlerin süreci zorlaştıran, aileleri gerçeği hem çocuktan hem de etraftan saklamaya sevk eden bir etkisi olduğuna değinmiştir.

5) Ailelerin tecrübe, öneri ve eleştirilerinin dikkate alınması

Katılımcılardan bir aile (baba-kız) koruyucu aile olduğu erkek çocuğun sevgi evlerinde kalan ve durumu oldukça kötü olan ablasının da koruyucu ailesi olarak

yanlarına almışlar, fakat bu sürecin kurum tarafından yönetilmesi hususunda şahit oldukları eksiklikleri ve yanlışlıkları dile getirerek önemli öneri ve tesbitlerde bulunduklarını ifade etmiştir:

- *Haberiniz var mı bilmiyorum? Yaklaşık bir sene sonra ablayı da aldık. Ablası sevgi evlerinde idi. Biz koruyucu ailelik yaparken koruyucu ailenin ne demek olduğunu bildiğimiz için zorluğunu görerek bilerek biz ısrarla çocukları aile fertleriyle görüştürmeye çalıştık... Mesela üç kardeşi bunlar. Bu ortancası olandı. Kendisinden iki yaş büyük olan ablası sevgi evlerinde kalıyordu. Yine kendisinden iki yaş küçük olan erkek kardeş yuvada kalıyordu.*

Sevgi evlerine dair eleştiriler

Daha sonra (bir kurumun) sevgi evlerine geçti. B... 'yu (evlât edinilen abla) aldığımızdaki hali neydi? İşte az önce dediğimiz sevgi evlerinden almıştık ya çocuğu alma şeyimizde şu sevgi evlerinin ekonomik durumu gittiği okulun özel olması filan, ama orda ki öğretmeniyle de görüştük. Öğretmeni de bu çocuğu çözemedi, orda ki ablalarda çözemediler. O sıkıntıyı orda farkettiler. Orda ki ilgililer hep memur kafasıyla gittiği için gelmişler işini yapıp gitmişler. Bir de ev ortamı olunca biraz daha rahat takılma imkânı olmuş B... 'nun. Öyle olunca kimse ona karışmamış oda kimseye karışmamış öyle bir hayat sürmüş yani bize gelince tabi evde belli kurallar var... Zaten çocukların doğuştan gelen bir şey mi bilmiyorum suya karşı korkuları vardı. A... 'i ben ilk banyo açtı kollarını tutundu küvetten yaptırmak istemedi. İşte ben yuvada yapacağım banyo burda yapmam diye. Demek ki çocuk orda ne yaşıyorsa... Sonra B... geldi banyo yaptırmak ta zorlanıyoruz. Küpe takmışlar kulağına enfeksiyon kapmış kızarmış. Çıkarılması lâzım, temizlenmesi lâzım, ilâç kullanması lâzım filan. Yaraları iyileşmiyordu bir buçuk ay filan dişleri kanadı. Sürekli kanıyordu. Hem düzenli beslenmediği için hem de herhalde ruh hali de çocuğun iyi olmadığı için iyileşmiyordu çocuğun kulağındaki yara. Orda ki görevlilerde dokunamıyordu büyük ihtimalle, çünkü çok hırçın bir çocuktı. Koruyucu ailelik burda çok önemli. Onlarda işte tabiri caizse şey insanlar orda şöyle bir durum var, sevgi

evlerinde şöyle bir yanlışlık yapmışlar. İşte bu tespitleri söyleyince bazıları teşekkür ediyor, bazıları da eleştiriye kapalı toplumuz ya biz orda işte hemen biz bunu bilerek yaptık filan! Beş çocuk kalıyor düşünün sevgi evlerinde, ayrı ayrı iki kardeş toplamda dört çocuk, tek olan bu ve bir olumsuzluk da şöyle en küçükleri gene bu. Ne demek istediğimi anlatabildim mi! Bu ikisi ister istemez kardeş, orda çete demeyelim de bir kardeş dayanışması oluşturmuşlar. Ve Bennu en son gidiyor, o dördünden sonra ve en küçükleri... İşte A... altı yaşında B... ise sekiz yaşındaydı. B... 'yu sevgi evinde iyi temizleyememişler, saçları bitlenmiş. Çeşitli şeylerle uğraştık, baktık olmuyor, kuaföre götürdük saçlarını kesmeye. Bayan kuaför efendim ben burda bunu traş edersem diğer müşterilerime geçer diye çocuğun saçını kesmedi. Ben de kendi berberime götürdüm. Dedim bu çocuğun özel durumu var, saçlarının kısaltılması lâzım. Tamam abi dedi, ne kadar istersen kısaltırım diye, işte erkek kuaföründe saçlarını kısalttık. İşte bir müddet kısa saçla gezdi, işte öyle kurtulduk saçlarındaki parazitlerden, bitlerden. Başka türlü ilaçla kurtaramadık (KE1).

Sevgi evlerine dair katılımcıların gözlemlerini destekleyen bir doktora çalışmasında kurum bakımında yetişmiş çocuklarla kurumdan ayrıldıklarından sonra derinlemesine görüşmeler yapılmış, bu görüşmelerde az sayıda çocuğun ev ortamında bakılmasının olumsuz sonuçları katılımcıların anlatımlarıyla aktarılmıştır (Yazıcı, 2014).

6) Aile ve çocukların adaptasyon sürecinde uzman desteği

Belli bir yaştaki çocuklara koruyucu ailelik yapan katılımcılar, çocuklarda oluşan psikolojik travma ve sağlık sorunlarından dolayı adaptasyon sürecinde zorlukların yaşanabildiğini ifade etmişlerdir. Bu zorluğun çocuğun yuva, yurt ya da sevgi evleri gibi kurum bakımında geçirdiği süreyle doğru orantılı olarak artabildiğini, o nedenle koruyucu ailelerin de, çocukların da uzman desteğine ihtiyaç duyduklarını söylemişlerdir. Sosyal hizmet öğrencisi olarak değerlendirmeleri önemli olan katılımcı, görüşlerini şöyle anlatmıştır:

Biz B... 'yu aldıktan sonra zor bir sürece girdik. Çünkü iki çocuğun birlikte bakımı hem kendi aralarındaki uyumları, hem eve uyumları vesaire B... 'nun psikolojisi çok bozuktu, o dönemde destek alması gerekti. Hatta A... 'in rehberlik öğretmeni de bu çocuk işte destek almalı, çok hiperaktif falan diye şeyler söylüyordu. Uzmana başvurduk ama uzmanlar iş yoğunluklarından dolayı geri dönüş yapamıyorlar. Bir de çocuklarla ilgilenme becerileri olmuyor, hem vakitleri olmuyor, hem de yeterli olmuyor. İşte biz dışardan birkaç yere gitmek istedik. İşte o zaman yuvadan gönüllü olan bir psikolog vardı, çocuk psikoloğu. Dört ay kadar on beş günde bir psikologla görüşmeler yaptı. Kısmen fayda gördük. Hem o kadının gönüllü olduğu için iş yoğunluğundan ayda bir geldiği de oldu. Böyle bir desteğe ihtiyaç kesinlikle duyuluyor özellikle psikolojisi problemli bir çocuksa. Aile danışmanlığı da olabilir. Bizim için de kolay değil, o çocuk için de kolay değil. İlk kez bir evde yaşıyorsunuz, ilk kez birlikte markete gidiyorsunuz, işte bir aile ziyaretine gidiyorsunuz, ilk kez birlikte oyun oynuyorsunuz, o ilk kez yapıyor, siz onunla birlikte ilk kez yapıyorsunuz. Hakikaten bize çocuk gelişimi konusunda daha çok bilgili olsaydık o zamanlar daha üniversiteye (sosyal hizmet) yeni başlamıştım ama kesinlikle çok daha iyi olurdu. Annem yazık kendisi o kadar çocuk büyütmüş ki en azından birkaç çözüm yolu bulabilirdi. Anlayış göstermeye tolere etmeye çalışıyordu çocuklara. Çok sabırlı biridir annem. Ama hani belki farklı bir şey olabilirdi. En azından bir destek yani, bu çocuklar böyle zamanla geçecek gibi, bunu duymak bile iyi gelirmiş. İki üç ay evde A... 'in uyum süreci ilgi süreci geçti. Zaten bir ay uyku problemleri filan oluyordu alışma süreci. Ama işte A... çok uyumluydu. Bizi çok seviyordu. Biz hep şey diyorduk şeytan tüyü var onu gören bayılıyor A... 'le oynamaya. A... 'le böyle bir problemimiz yoktu hani, kardeşimiz gibi olmuştu. Sonra görüşmelerde B... 'yu tanıyınca durumunun çok kötü olduğuna karar verdi annem babam. Bu çocuk ordaki bakıcı annesi de var, çocuk yemek yemiyor, akademik başarısı iyi değil, birinci sınıfa gidiyor ama okuma yazma öğrenememiş. İşte vücudundaki yaralar iyileşmiyor, dişleri filan kötü halde, geceleri yastığı kan oluyordu bize geldiği zaman. Öncesinde de böyleydi, tedavi etseler de iyileşmiyor. Annemler de işte

yapabilir miyiz acaba, iki çocuğun sorumluluğu, bir de iki tane psikolojisi farklı ilerleyen inişli çıkışlı iki çocuğun sorumluluğu farklı bir şey diye düşününce cesaret ettiler ve B... içinde başvuruda bulundular. Açıkçası B...’nun durumuna da üzüldükleri için... (KK1)

7) Prosedürlerin süreci zorlaştırmaması

Öyle bir şey içerisinde geldi. Ama elhamdulillah daha sonra kreşte işte bu geçiş sürecinde, o da ayrı bir prosedür, yani direk sevgi evinden alıp koruyucu aileye vermiyorlar, o da nasıl bir formaliteyse, Beykoz’daki bir yuvada üç – beş hafta kaldı orda. Çocuklar şu anda annesinin yanında.

(KE1)

Kurumun koruyucu ailelik ile ilgili başvuru ve çocuklarla tanıştırılma sürecini doğru ve motive edici şekilde yürütmekten uzak olduğunu ifade eden katılımcılardan biri tarafından bahsi geçen süreç şöyle aktarılmıştır:

- *Benim yaşadığım süreç, şu anda değişti mi bilmiyorum, çok kötü bir süreçti. Çünkü ben İ...’e üç hafta görüşmeye gidip, kaynaşma diye geçirdiğim süreçte karantina var yuvada diye beni başka bir odaya, büro tipi bir odaya hiperaktif bir çocukla iletişim kurmaya çalışıyorum, onu tanımaya çalışıyorum. Kalemliği tutma, bilgisayarın fişini çekme, onu, bu böyle yapma... Bir şeyimiz öyle geçti. Ertesi seferde bari parka çıkalım, çocuk parkta oynasın dedim. İ... nasıl yemek yiyor, nerde uyuyor, nasıl uyuyor, ne yer, ne içer, neyi sever, neyi sevmez. Hiçbir şeyini bilmeden, böyle çok karambole süreç geçirerek geldim. Yani orda hiç beni, normal ben olsam çok kıymet veririm. Evlât edinmeye gelmiş bir insana, bir hürmet gösterir, işini kolaylaştırıp ona güzel bir şey... Sanki ben orda, bunu yapmak zorundayım, onlar da bana lütfediyorlarmış gibi bir şeyle o süreci geçirdim. Çok kötüydü. Onun için ben, oraya gidip de İ...’i biraz daha tanıyım diye değil de bir an önce şu süreç bitsin, evimize gidelim, orda artık tanışırız modunda hareket etmeye gittim. Yani çok kötüydü süreç. Ve sonraki süreçte işte, bakanlığa da yeni geçildiği için sonraki iki yıl bizim hiç kapımızı kimse çalmadı. Hatta sonra dedim ki, tamam ben kendimden eminim. Ama nasıl bir çocuğu böyle*

bırakıyorsunuz? Belki ben bu çocuğu ameliyat etsem, bir şey yapsam çocuk şimdiye ayağa kalkacak yani. O derece kötü bir süreçti. Şu anda düzenli üç ayda bir geliyorlar ama o süreçte kimse gelmedi de yani. (KK3)

“Sadece geliyorlar mı; yoksa size psikolojik veya moral motivasyon tarzında bir destek veriyorlar mı?” şeklinde sonraki süreç ile ilgili bilgi almak için sorulan soru ise “Yok. Sadece ne var ne yok diye geliyorlar.” cümlesiyle cevaplanmıştır. Buna karşılık “Siz süreci nasıl götürüyorsunuz, sizin şu anda psikolojik yıpranmışlığınız var mı? Yahut çocuğun psikolojik durumu nasıl bunlara bakıyorlar mı? şeklindeki bir soruyla sürdürdüğümüz görüşme, katılımcının okul öncesi öğretmeni ve evlenmeden bir süre önce kurumda staj yapmış olmanın tecrübesiyle şöyle devam etmiştir:

- *Soruyorlar, bir şey var mı diye. Gerçi ben İ... küçük olduğu için onu bilmiyordu. Koruyucu ailede normalde çocuk aileyi bilerek geliyor. Ama İbrahim çok küçük olduğundan bilmiyordu. Biz iki yıl önce İ...'e söyledik. O süreçte mesela, sürece nasıl hazırlayacağımızı falan anlattıkları şeyleri oldu. Benim de etrafımda psikolog arkadaşlar var, onlara falan da danışmıştım. Mesela İ...'e bu yaz oyun terapisi aldırдық, bir de bu süreci öğrendikten sonra bu dönemiyle ilgili bir tramva var mı diye özel psikoloğa gittim. On seans aldık. Bunlar kişisel çabamla, kendim yapıyorum yani. Biz iki yıl önce, o bir yılın içinde hikâyelerle, hayvan hikâyeleriyle falan onu anlattım. Bazen televizyonda bir şey çıkıyordu oralardan... Böyle küçük küçük sinyaller gönderiyorduk. Bir de anaokuluna gittiği dönemde soyadı farklılığından... Önce bizim soyadımızı söyledi, sonra abisi kendi soyadını söyledi. Bir şeylerin farklı olduğunu anladı ama ne olduğunu anlamadı. Ondan sonra bir kurban bayramıydı, fotoğrafları başından sonuna izledik hep birlikte, ailecek. Ondan sonra, bazı çocuklar annesinin karnından çıkar ama sen öyle olmadın. Ama sen bizim çocuğumuzsun, böyle anlattım ben. Herkes de benim yanımda işte. İ... hiç tepki vermedi, hiçbir şey konuşmadı. İki gün sonra ben dedim ki; İ... ne düşünüyorsun bu konu hakkında dedim. Niye beni bıraktılar ya dedi, bitti. Konuyu kapattı. Sonra hiç konuşmadı. Sonra altı ay sonra, on beş tatilde yaşıtı kuzenler gelmişti. Onlara söylemiş. Onlara da şöyle demişti; ben*

annemin karnından çıkmadım, doğmadım. Ama onun sütünü içtim, onun oğluyum dedi. Bize yine bir şey demedi. Bunu diğer odada namaz kılan büyükler duymuştu. Sonraki yaza da işte şeye başladık, böyle çok yansıtmıyor ne var ne yok diye, oyun terapisi aldık. Devamlı çalıştık. (KK3)

8) Koruyucu ailelikte çocuğun güvenini kazanmak

Koruyucu aile oldukları çocuğun bebek olarak kendilerine gelmesinden dolayı, gerçeği öğrendiğinde bir zaman “tekrar bırakılır mıyım” korkusunu etrafına yansıtmamaya çalışarak iç dünyasında yaşadığını belirten katılımcı; çocuğun evlat edindirme durumu ortaya çıkarsa kendilerinin kimseye vermemek için evlât edineceklerini söylemiştir. Aile koruyucu aileliği evlât edinme gibi daimi olarak plânmış, dînî sebeplerle evlât edinmeyi tercih etmemiştir:

“Bırakılır mıyım, o da beni bırakır mı” korkusu...

- *İlkinde psikolog şey demişti; güvenli bölgesi çok güvensiz. Kendini ve psikoloğu çizmiş, böyle silahlar, bombalar çizmiş. Yani bırakılır mıyım, o da beni bırakır mı korkusu... ama dışa yansıyan öyle bir korku yok. Sadece biz beş gün Kudüs'e gitmiştik, ben ve büyük kızım. O zaman ilk defa böyle bir beş gün ayrı kaldık İ...'le. Bu tetikledi sanırım, ondan sonra çok hırçınlaştı. Ben ondan sonra bir sıkıntı var diye düşündüm. Sonraki terapiden sonra, kendini çizdi sonra sizi çizdi. Sonra bir kalp çizdi, sonra bütün aile üyelerini çizdi, sonra akrabaları çizdi bolcana dedi (gülüyor). Sonra beni çizdi dedi. Şu anda çok rahatlamış durumda diye, öyle atlattık. Şimdi üç ayda bir kontrol amaçlı terapiye gideceğiz yine yani. (KK3)*

Bu durumdaki bir çocuk için, ikinci kez ailenin değişmesi çok büyük bir travma olacağını vurgulayan katılımcı çocuğun bir daha kimseye güvenemeyeceğini ekleyerek “Bir karar verilir de başka bir aileye verilirse, öyle bir durumda biz alırız zaten. Öyle bir durumda ilk hak bizim ya zaten, öyle bir durumda da zaten onu kimseye bırakmayız yani. İ...'in bizim yanımızda diğerlerinden hiçbir farkı yok.” sözleriyle duygularını dile getirmiştir (KK3).

10) Geniş aile içinden rızasız evlât edinme olgusuyla kurumsal mücadele

Sosyal politika olarak devletin evlât edindirmeye yönelik yeterince motivasyon oluşturmamış ve direnç kaynaklarına yönelik strateji geliştirememiş olmasından kaynaklı olarak özellikle belli bölgelerde varlığı devam eden geniş aile içinden evlât edinme olgusu her zaman rızaya dayalı gerçekleşmemiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinin kadını anne olarak çocuğunun istikbali için karar vermekten yoksun bıraktığı, geleneksel aile ilişkilerinin baskın rol oynadığı bölgelerde çocuğu olmayan kadına zorla kardeşlerden birinin çocuğunun verilmesi ya da çocuğu olmayan kardeşlerden birine verilmek üzere çocuğunun elinden alınması gibi trajik hikâyeler varlığını sürdürmektedir.

Bu bağlamda her iki örneği de temsil eden katılımcılarla yapılan yapılandırılmamış görüşmelerden ilki Doğu Anadolu'dan İç Anadolu'ya göç etmiş, araştırmaya konu olan hikâyesi doğduğu memlekette vuku bulmuştur. Beş yıl çocuğu olmayınca, eltilsinin beşinci çocuğunu kendi isteğiyle evlât verdiği, fakat çocuğu olduktan bir yıl sonra altı yıl bakıp büyüttüğü ve kimliğini üzerlerine çıkardıkları çocuğu geri vermek zorunda kalmıştır. Doğu-Güneydoğu Anadolu bölgelerinde hâlâ devam eden aile içinden evlât edinme ve miras olgusunun bu durumdaki etkisi hakkında birtakım ifadelerle ulaşılan görüşme şöyle gerçekleşmiştir:

- *Siz beş yıl çocuğunuz olmayınca bu kız çocuğu nasıl oldu?*
- *Evet, ama annesinden nasıl aldık. Annesinin buzdolapları bozulmuştu bu kıza gece yemek yediriyordu annesinin sütü yoktu. Yenge dedim buzdolabı oluncaya kadar ben bakayım nasıl olsa meme emmiyor.*
- *Annesinin kaçınıcı çocuğu?*
- *Beşinci çocuğu. Ben bakayım dedim, buzdolabı yapıncaya kadar onbeş-yirmi gün ben baktım. Götürdüm, al dedim yenge kızı, benim biraz işim var diye. Orda dedi ki benim değil, orda amcasının kızı sordu, S... dedi bu kız senin değil mi? Yok dedi, benim kızım değil A... 'nin. Hayır dedim benim değil, çıktım eve geldim, götürdüm verdim almadı.*
- *Siz istemediniz onlar mı verdi?*

- Evet, ben istemedim annesi zorla verdi, almadı. Ben dedim istemiyorum. Sonra dedi ki ben sana veriyorum, çocuğun olursa alırım geri dedi. Ben de sonra kendi kendime dedim ki ya bu ciğerinden kopuyor, ben de alayım. Nasıl olsa dedim yalnız kalıyorum, ama ne kayıinvalidem ne benim tarafım hiçbiri istemedi, benim tarafım hiç istemedi. Aldık kurban olduğum Allah işte kaç seneden sonra ben 1991 de hamile kaldım bir kızım oldu. Kızımı emzirince bu da benden emdi. Ondan sonra aradan bir sene geçti.
- Nüfuz cüzdanı var mıydı o zaman?
- Vardı.
- Sizin üzerinize mi çıktı?
- Bizim üzerimizdeydi.
- Onlar mı istedi, annesi mi istedi kimlik üzerinize çıkartıldı?
- Yok, biz okula başlayacaktı geç çıkarttık. Kaç kere annesine al çocuğu üzerine dedim. Kızın kendisi babasına bile söyledi. Babası ne alıyor, duymazlıktan geliyordu, şimdi benim çocuklarım da istemiyor. Alsınlar.
- Gittikten sonra bir daha gelmedi mi?
- Yok, gittikten sonra öyle kaldı. Biz de buraya taşındık zaten. Oğlan iki buçuk yaşındaydı biz buraya gelirken. Yirmi üç yıldır buradayız. Bir ara buraya geldi, yanımda saklayacaktım olmadı. O memlekette kaldı ama gezmeye geliyordu, aylarca kalıyordu, ailesi de geliyordu, bir sakıncası yoktu.
- Çocuğunuz olmasaydı ve bu çocuk size verilmemiş olsaydı evlât edinmeyi düşünür müydünüz?
- Düşünürdüm.
- Peki, aileden mi almayı düşünürdünüz?

“Aileden almayı hiç düşünmezdim. Devletten almayı düşünürdüm...”

- Hayır, aileden almayı hiç düşünmezdim. Devletten almayı düşünürdüm ve ben o çocuğu aldıktan sonra ben o çevrede yaşamayı buraya önceden

gelmiş olsaydım o çocuğu ben hayatta vermezdim. Elime şu kadar parça da geçse ben ona elbise dikedim.

- *Sizin gibi benzer olayları yaşayan ailelere ne önerirsiniz?*
- *Valla benim abim de ablamın kızını almış, kız gitmiyor. Çünkü ikizlerdi ablamın çocukları. Kıza yengem baktı oğlana ablam baktı. Oğlan vefat etti, kız kaldı. Ablam istedi kız gitmedi evlendi şimdi iki çocuğu var, yengemle abimle kalıyor. Yengemin çocukları yaşamadı, iki tane hamile kaldı, ikisinde de düşük yaptı.*
- *Onlar da düşünmediler değil mi evlât edinmeyi?*
- *Yok, onlar onu sevdikleri için, baktıkları için aldılar.*
- *Nasıl bakılıyor? Evlât edinecek olsa bir aile, çocuğu olmayan aileler genellikle bölgesel olarak böyle yakın akrabadan mı alıyor, yoksa devletten de alan oluyor mu?*
- *Benim bir tane tanıdığım var arkadaşım, o da kaynının kızını aldı. Kıza açıklamış, kız demiş vermeyeydin hepsine bakıyordun bana mı bakamadın. Aldılar A... 'a gittiler.*
- *Peki, neden sizce devlete müracaat etmiyorlar da aileden alıyorlar?*
- *Hiç öyle bir şey aklımıza gelmiyordu ki. Meselâ benim aklıma gelmezdi hiç evlâtlık yani. (AE3)*

Zorla evlâdı elinden alınarak kayınbiraderi ve eltisine evlât olarak verilen, üzerinden yirmi beş yıl geçmesine rağmen hâlâ travmayı atlamamış, ciddi psikolojik sıkıntıları olan kadın katılımcı ile bir parkta gerçekleştirilen görüşme duygusal anlamda en zorlanılan görüşme olmuştur. Bir yıl arayla iki erkek çocuğu olan katılımcı kayınvalide-kayınpeder ve kayınbirader-elti ile geniş aile olarak kırsalda yedi yıl aynı evi paylaşmışlardır. Çocuk sahibi olamayan amca ve yengesine baba ve anne olarak hitap eden çocukların sadece bakımını yapan katılımcı ikinci çocuğun dünyaya gelmesiyle birlikte iki çocuğun birlikte çıkartılan kimlikleri gördüğünde büyük oğlunun amcası ve yengesi üzerine yazdırıldığını fark etmiştir. Süreç katılımcının ifadeleri ile şöyle gelişmiştir:

- *Hikâyenizi anlatır mısınız? Kaç yaşında evlendiniz?*
- *18 yaşında evlendim.*
- *Hemen çocuğunuz oldu mu?*
- *Evet, hemen oldu kayınvalide, kayınpeder ve elimle birlikte oturuyorduk.*
- *Sonra çocuğunuz oldu, çocuğunuz olduktan sonra direk eliniz sahiplendi mi?*
- *Evet, doğar doğmaz sahiplendi. Kimliğini gördük sadece. Babamız askerdeydi.*
- *Kimliği kaç yaşında gördünüz?*
- *İkinci çocuğumda oldu babamız askere gitti. Asker'e gideceği vakitler birini eşimin üzerine, birini kaynım kendi üzerine çıkardı kimlikleri.*
- *O zaman ikincisi olduktan sonra ikisinin nüfuz cüzdanları çıkarmışlar. Size söylemeden mi yaptılar böyle bir şeyi?*
- *Evet, hiç söylemeden çıkarmışlar.*
- *Ne yaptınız öğrendikten sonra?*
- *Kafayı yedim tabi.*
- *Kayınvalidem kayınpederim de onlardan yana oldular. Bana; onlar senin çocuğun değil oğlumuzun çocuğu dediler. İstedığımız gibi yaparız dediler. Çok kötü geçti günlerim. Akşamdan sabaha kadar anlatsam bitmez zaten, hayalin yıkılıyor!*
- *Onlar çocuğu kendi üzerine çıkardı ama siz gene çocuğum diye sarılıp sevebildiniz mi?*
- *Tabi beş-altı yaşına kadar ben bakıyordum. Af edersin altına yapınca çocuk elim altına almıyordu. Eltim emzirmiyordu. Normal bakımını ben yapıyordum. Çocuk altı yaşındayken ben ayrıldım İ... 'a geldim.*
- *Çocuk size anne baba diyor muydu?*
- *Yok demiyordu. Zaten yanımdaki diğer oğlum da demiyordu. Kaynıma eltime anne baba onlara diyorlardı.*

- *Niye, böyle bir gelenek mi var?*
- *Yok, kaynımın eltimin çocuğu yok diyerekten onlara anne baba diyorlardı. Biri değil ikisi de anne baba diyordu. Sana çocuğu vermiyorlar ki bilsin. Emzirip altını değiştirmeden gayri çocuğu bana göstermiyorlardı ki.*
- *Gelirken çocukları nasıl yaptınız?*
- *Çocukların birini aldım birini alamadım. Hep dünya başıma yıkıldı. Çocuğun yıkıldı. Çocuğun hayatı mahvoldu. Aynı ev ama karşılaşamıyorduk çocuğa yanaştırmıyorlardı. Bitmişti benim işim o evde.*
- *O zaman köylerde evlât edinme diye bir şey bilinmiyor muydu? Ya da mal başkasına mı kalır endişesi mi vardı?*
- *Yok, öyle bir şeyleri yoktu ki, olsa ben oğlumu okuturdum, ev işine gittim, merdiven sildim. Ya şöyle bir şey varmış, ilk baştan onların planı şuymuş. Benim iki tane çocuğum olur bu gitsin, biz oğlumuzu yeniden evlendiririz, o gitsin onların hedefi buymuş. Zaten kayınvalidem eşime çok söyledi boşa bunu bırak bunu gitsin.*
- *İlk defa ayrıldıktan sora ne zaman sarıldınız doya doya çocuğunuza?*
- *Ne zaman; o sene köye gitmiştik, ilk gittiğimizde boş bir eve anne gel diye işaret etti, çeşmenin yanına gidelim dedim. Biz boş eve gittik, öyle orda sarıldık, kucaklaştık, hasret giderdik.*
- *Sonra büyüüyüp delikanlı olduktan sonra çıkıp geldi mi yanınıza?*
- *Harçlığına kadar ben gönderiyordum. Hem çocuğum diyemedim hem onların üzerineydi. Ama ben oğluma dedim, nüfus müdürlüğünde bir işimiz vardı, yengemin yanında kalıyorum dedi çocuk. Ben orda çocuğu bırakıp kaçtım eve kadar. Sen bana nasıl yenge dersin diye. İşte oda eve geldi, çocukla münakaşamız oldu. Çocuk dedi anne bunu ben mi yaptım, benim hayatım mahvoluyor, ben onu orda demek zorundaydım, ondan sonra bunu ben mi yaptım? Ben de yapmamıştım! İçim kaldırmamıştı eve kadar kaçtım. Hiç bir zaman mutlu bir günüm olmadı.*

- *Etrafınızda çocuğu olmayan ve evlât edinmek isteyen bir aile olsa ne önerirsiniz o aileye?*
- *Gitsinler kimsesiz çocukları evlât edinsinler, o kadar kimsesiz çocuk var ki...*

(AE2)

Her iki kadın katılımcı da kimseye geniş aile içinden evlât edinmeyi kesinlikle önermediklerini vurgulamış, çocuk sahibi olamayanlara devletin resmî kurumlarına başvurmak suretiyle bir aileye muhtaç olan çocukları sahiplenmelerini tavsiye etmişlerdir. Yine benzer şekilde koruyucu aile olmuş katılımcılardan biri yakın çevresinde şahit olduğu geniş aile içinden evlât edinmeyle ilgili sonradan ortaya çıkabilecek sorunlara yönelik şöyle bir anlatımda bulunmuştur:

- *Yakın bir akrabamızda iki kardeşin birisinin çocuğu olmuyordu iki erkek kardeşinin çocuklardan birisini çocuğu olan erkek kardeş, çocuğu olmayan erkek kardeşine verdi. Bu evlâtlık alan yurtdışındaydı, Almanya'da çalışıyordu. Bunlar her gelişlerinde çocuğu evlâtlık veren aileden kaçırıldılar. Gerekeçesi, korkuları da şu idi bu çocuk evlâtlık olduğunu öğrenirse bizim için sıkıntı olur, problem olur. Biz bunun vakti saati geldiğinde biz kendimiz söyleriz diye. Tabi bu vakti saati gelmeden maalesef çocuk yurtdışında olmalarına rağmen, yılda bir gelmelerine rağmen, o çocuk 11-12 yaşlarındayken evlâtlık olduğunu öğrendi. Ve şu anda 30'lu yaşlarına geldi, dolayısıyla hem kendi biyolojik ailesi hem orda ki diğer ailesiyle, işte ailedeki bütün fertleriyle küs, dargın. Öz annesi vefat etti bu ara, gelmek istedi gelemedi. Cenazesine bile gelmedi. Bunları yakinen takip ediyorduk, kendi yakın bir akrabamız. (KE3)*

11) Kurum içinden bakış...

ASPB ÇHGM'ne bağlı kurum ve kuruluşlarda uzun yıllar gönüllü faaliyetlerde bulunan, daha sonra da birkaç ailenin evlât edinmesi için destek veren katılımcı kurum, süreç ve korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili tecrübe ve görüşlerini dile getirmiştir. Başvuran ailelere bekledikleri sıraya göre hukukî olarak evlât edinilebilecek bir çocuk önerildiğini söyleyen katılımcı, genellikle kız çocuk ve sıfır yaş grubu bebeklerin tercih edildiğini ifade etmiştir. Ailelerin beklentisinin sağlıklı

ve kimsesiz çocuk olduğunu, çünkü daha sonra ortaya çıkıp emek verdikleri çocuğa sahip çıkacak birilerinin olmasının ailelerin en korktuğu şey olduğunu vurgulamıştır. Katılımcı ailelere teklif edilen çocuklarla ilgili dosyaların kendilerine verilip ve daha görmeden görmek için bir karar vermeleri istendiğini, çünkü ailelerin gördükten sonra karar vermek için çocuk sayısı sınırlı olduğunu söylemiştir. Şahit olduğu evlât edinme süreçlerinden söz eden katılımcı *“Dosyalardaki bilgilerde çocuğun ailesi ve sağlık durumu ile dünyaya geliş hikâyesi ulaşılabilen ve hatta kuvvetli şüphe bulgularıyla yer alır. O nedenle eğer çocuk gayr-ı meşrû ise ilk beş-on sıra aile tarafından elenir. Eğer ensest bir ilişki sonucu dünyaya gelmişse bu sıra otuza kadar çıkar ki bu en iyi ihtimaldir. Genelde böyle çocuklar, hele ki de ebeveyn suça bulaşmış ya da madde bağımlısı gibi ek etiketlere sahipse devletin koruması altındaki yurt ve yuvalarda büyümesi kuvvetle muhtemeldir.”* gibi ifadelerle sürecin karar vermeyi zorlaştıran durumlarını belirtmiştir. Beş yıl kadar bir süre zarfında yedi-on iki yaş çocuk yuvası ile on iki-on sekiz yaş kız yetiştirme yurtlarında gönüllü olarak bulunmuş olan katılımcı, kayıtlara geçmeyen şu bilgileri vermiştir: *“Maalesef henüz ilk ergenlik sürecinde cinsel taciz, tecavüz gibi hatta on iki-on sekiz yaş grubunda bebek sahibi olmaya kadar olumsuz tecrübeyi yaşamak zorunda kalıyorlar. Erkek çocuklar da hemcinsi birkaç yaş büyük yurt arkadaşı tarafından taciz ve tecavüze maruz kalıyor. Bir aile tarafından evlât edinilen şanslı çocuklar da aileler tarafından dosyalarına işlenen bahsi geçen bilgileri herkesten ve bilhassa çocuktan saklamak için gayret sarfediyor hatta kurumun bu bilgileri altında tutmasından son derece sıkıntı duyuyorlar.”* Katılımcı ayrıca Diyanetin organ nakli hususunda gösterdiği destek ve kamuoyu oluşturma gayretine karşın bu konu ile ilgili elini taşın altına koymaktan imtina etmesinin sonucu olarak merdiven altı dînî oluşumların evlât edinme müessesesinin karşısında direnç oluşturmayı sürdürdüğünü iddia etmiştir.

(KG)

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, bir sosyal politika olarak devletin koruması altındaki bakıma muhtaç çocukların evlât edindirme sürecini olumsuz etkileyen toplumsal ve kültürel, özellikle de dini norm ve değerlerden kaynaklanan dirençlerle karşılaşp karşılaşmadığını belirlemeyi amaçlamaktadır.

Nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen çalışma kapsamında on farklı aile olmak üzere toplamda on altı aile ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Üçü kurumdan resmî yollarla evlât edinmiş, dördü koruyucu aile olmuş, geniş aile içinden gayr-ı resmî yollarla biri rızaya dayalı, biri rızasız evlât edinmiş, birinin de evlâdı verdirilmiş olmak üzere; evlât edindirme hedef kapsamındaki farklı kültürel özelliklere ve coğrafi bölgelere mensup katılımcılardan amaçlı örneklem kümesi oluşturulmuştur. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler analiz ve bulgular kapsamında değerlendirilmiş ve önemli sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırma çerçevesinde yapılan görüşmeler korunmaya muhtaç çocuklara uygulanan bakım modellerinden evlât edindirme ve koruyucu ailelik uygulamalarının en çok karıştırılan ve yanlış bilinen modeller olduğunu ortaya koymuştur. Amacı ve önceliği dolayısıyla birbirinin alternatifi olamayacak evlât edindirme ve koruyucu ailelik hususunda; genellikle dînî sebeplerle ve söylemlerle bunların birbirinin alternatifi olduğu yönünde toplumsal bir algı vardır. Evlât edindirilebilecek bir çocuğun koruyucu aile yanında bakılması mümkün değildir. Ancak evlât edindirilmesi hukûken mümkün olmamakla birlikte öz ailesinin yanına dönme imkânı bulunmayan çocuklara koruyucu ailelik modeliyle bakılmaktadır (Gürcan, 2008, s. 29).

Evlât edindirmeye yönelik sosyal politikaların karşılaştığı en güçlü direnç kaynakları olarak gelenek ve din kültürü dikkati çekmiştir. Dinin kararlarını çok etkilediğini fakat toplumda yaygın olan dinin evlât edinmeyi haram kıldığı görüşünün aksine kendi inandıkları biçimiyle dinin evlât edinmeye mâni olmadığını ifade eden katılımcıların yanısıra; koruyucu ailelerin tamamı dinin evlât edinmeye mâni olmakla birlikte koruyucu aileliği mümkün kıldığını söylemişler ve bu yönde karar aldıklarını

ifade etmişlerdir. Yapılan görüşmeler neticesinde dînî olarak klâsik çerçevenin dışında yer alan aileler için bu direnç kaynağının etkisinin azalmakta olduğu söylenebilir.

Katılımcılar geleneksel yargıların ve sosyal çevre etkisinin çok daha güçlü olarak varlığını sürdürdüğü küçük şehir, kasaba ve köy gibi yerleşim birimlerinde evlât edinmenin de, koruyucu aileliğin de daha kuvvetli bir dirençle karşılaştığını ifade etmişlerdir. Sosyal çevrenin kabulünü önemseyen aileler için evlât edinme ve evlât edinilecek çocuğun nesep ve kimliğine dair olumsuz etiketlemeler karar sürecini etkileyen önemli direnç kaynaklarını oluşturmuştur.

Özellikle evlât edindikleri çocukların toplum tarafından etiketlenmiş olması ve bilhassa enest ilişki sonucu dünyaya gelmiş çocuk etiketlemelerinin, bu gibi çocukların evlât edinilmelerinin önünde engel teşkil ettiği görülmüştür.

Bu çalışmada ortaya çıkan en önemli sonuçlardan biri de, ailelerin ekonomik temelli tepkisinin evlât edinme tercihlerinde belirgin bir unsuru oluşturduğudur. Geniş aile içinden evlât edinme başta bu gibi sebeplerle Anadolu’da hâlâ yaygın olarak varlığını sürdürmektedir.

Evlât edinilecek çocuğun aileye adaptasyon ve terbiye sürecini dikkate alan aileler, küçük yaştaki çocukları evlât edinmeyi tercih ettiklerini dile getirirken; “ya giderse” kaygısının kız çocuğunun aileye daha bağlı olacağına ilişkin yaygın toplumsal kanaat neticesinde, kız ve kimsesiz çocukların daha fazla tercih edildiğini vurgulamışlardır.

Bir başka önemli direnç kaynağı olarak katılımcıların ifade ettiği konu evlât edinilecek çocuğun sağlık durumu olmuştur. Özellikle çocuk sahibi olamadığı için evlât edinmek isteyen aileler, uzun bir süre yaşadıkları çocuk hasretine binaen sağlıklı çocukları tercih ettiklerini söylemişlerdir.

Evlât edindirme kapsamında olduğu halde devletin koruması altında ilgili kurumlarda bakılmaya devam edilen çocukların çoğunluğunu özellikle erkek ve/veya nesebi gayr-ı sahih olarak nitelendirilen çocukların oluşturduğu dikkat çekmiştir. Yapılan görüşmelerde ailelerin öncelik sıralamasını yetim ya da kimsesiz meşrû

çocuk, kız, küçük bebek, sağlıklı ve tipi düzgün gibi kriterler oluştururken en az tercih edilen çocukların enstest ilişki sonucu dünyaya gelmiş, erkek, yaşı büyük, sağlıksız ya da engelli ve “tipi kayak” tabir edilen çocuklar olduğu görülmüştür.

Bütün bu kriterler kısmen toplumsal etiketleme / damgalama (Göregenli, 2017, s. 7) veya sosyal dışlama (Tartanoğlu, 2010) kavramlarıyla oluşmuş kalıpyargı, önyargı, peşin hüküm gibi toplumun kültürel kodlarını ve direnç kaynaklarını oluşturmaktadır (İnce, Kasapoğlu, & Sezek, 2014, s. 115-118).

Korunmaya muhtaç çocukların etiketlenmesine ya da damgalanmasına sebep olan, sosyal dışlanmaya maruz bırakan sebeplerden biri de bu alanda yapılmış akademik çalışmalardır. Devletin koruması altındaki çocuklar için uygulanan bakım modellerinden evlât edindirme, koruyucu ailelik ve sevgi evlerinden hiç birinin şartlarını haiz olmayan çocuklar yurtlarda veya yuvalarda büyümek zorunda kalıyorlar. Yurtlarda ya da yuvalarda bakılmanın ve büyümenin olumsuzlukları üzerinde yapılan çalışmalar; bu durumdaki çocuklar için yurt ya da yuva çocuğu olarak negatif bir yargı üretmektedirler (Dizman, 2003) (Elmacı, 2010, s. 955) (Üstüner, Erol, & Şimşek, 2005, s. 133-139) (Öcal & Kemer kaya, 2011, s. 75-78) (Atli, 2008, s. 89-92).

Katılımcılardan bazılarının bu çocukların yetim olduğunu ve eğer yetim etiketi kullanılırsa toplumsal algının olumlu anlamda değişeceğini ifade etmeleri, sosyal dışlamanın sosyal içirme (Tartanoğlu, 2010) ile elimine edilebileceğinin mümkün olduğunu düşündürmüştür.

Osmanlı’da gözlenen devlet erkânının ve siyasî erkin örnek ve model oluşturacak şekilde evlât edinme (Düzbakar, 2004) ya da koruyucu ailelik müessesesi içerisinde yer almamasının, dinî otoritelerin olumlu ve etkin rol üstlenmemesinin direnç kaynaklarını kuvvetlendirdiğini ifade eden katılımcılar olmuştur.

Son yıllarda evlât edinme ve koruyucu ailelik için olumlu sonuçlanan başvurular artmakla birlikte, kurumlarda büyümek zorunda kalan çocuk sayısı hâlâ yüksektir. Bu konuda katılımcılar tecrübeleri doğrultusunda etkin teşvik ve motivasyon, yeterli ve doğru bilgi, Diyanetin bilgilendirme ve destek için sürece dahil olması, toplumsal

olumsuz söylemlerle mücadele, evlât edinmiş ya da koruyucu aile olmuş ailelerin öneri ve eleştirilerinin dikkate alınması, aile ve çocuklara adaptasyon sürecinde uzman desteği, prosedürlerin süreci zorlaştırmaması, geniş aile içinden gayr-ı resmî evlât edinmelerle etkin mücadele gibi pek çok öneri ve eleştiriyi de dile getirmişlerdir. Bu da evlât edinmeye yönelik direnç kaynaklarının çeşitli ve kuvvetli olduğunu göstermektedir. Ancak konu üzerine ulaşılabilen kaynakların azlığı ve bulunan kaynakların hukuk yahut ilâhiyat alanında olması, konunun sosyolojik açıdan araştırılması gereğini ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamındaki bütün bu değerlendirme ve tartışmanın sonucunda konuya ilgi duyan araştırmacılara yeni çalışmalar için aşağıdaki önerilerde bulunulabilir;

Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, medya ve iletişim kurumları gibi pek çok kurumun ürettiği toplumsal direnç kaynaklarını oluşturan ve sürdüren dînî ve kültürel bilgiyi araştıran çalışmalar yapılabilir,

Çalışma kendisinden sonraki çalışmalara kaynaklık etmekle birlikte anketler, uluslararası karşılaştırmalar, detaylı kurum verilerinin dahil edildiği yeni araştırmalarla bulgular genelleştirilebilir,

Farklı değişkenlerin toplumsal direnç kaynaklarına etkisi araştırılabilir,

Artık birer yetişkin haline gelmiş, devletin her bir koruma modelini bizzat tecrübe etmiş katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılarak; konunun öznesi üzerinden sosyal psikoloji bağlamında çalışmalarla literature katkı sağlanabilir,

Sosyal bilimlerin konuyla ilgili hukuk, ilâhiyat, edebiyat, medya ve iletişim vb disiplinler bağlamında tartışılıp görüşüldüğü kongre, panel, sempozyum vb uluslararası akademik zeminde tartışmanın çerçevesi genişletilebilir, derinliği artırılabilir...

EKLER

EK 1. Evlât Edinme Derinlemesine Görüşme Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

EK 2. Koruyucu Ailelik Derinlemesine Görüşme Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

EK 3. Aileden Evlât Edinme Derinlemesine Görüşme Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

EK 1. Evlât Edinme Derinlemesine Görüşme Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

* “Bir Sosyal Politika Olarak Evlât Edindirmenin Toplumsal Direnç Kaynakları” nı araştırmak üzere bir çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmada evlât edinme veya koruyucu ailelik süreç ve tecrübesini yaşayan ebeveynler ile derinlemesine görüşme yapılarak araştırmanın problemi açısından anlamlı bulgular aranacaktır. Görüşmelerde katılımcıların kimliği saklı kalmak koşuluyla numerik tanımlar kullanılacaktır. Çalışmaya katkıda bulunan katılımcılara; görüşmeyi kabul ettikleri için teşekkür ederiz.

1) Sosyo-Demografik Bilgiler

- a) Kaç yaşındasınız?
- b) Kaç yıllık evlisiniz?
- c) Eğitim durumunuz nedir?
- d) Mesleğiniz nedir?
- e) Nerede yaşıyorsunuz?
- f) Memleketiniz neresidir?
- g) Örf ve âdetleriniz kararlarınızı ne ölçüde etkiler?
- h) Dînî inançlarınız kararlarınızı ne ölçüde etkiler?
- i) Sosyal çevreniz kararlarınızı ne ölçüde etkiler?

2) Evlât Edinme Karar Süreci

- a) Evlât edinmeye ne zaman karar verdiniz?
- b) Evlât edinmeye nasıl karar verdiniz?
- c) Bu süreçte evlât edinmeye karşı olumlu düşünceleriniz nelerdi?
- d) Bu süreçte evlât edinmeye karşı olumsuz düşünceleriniz oldu mu?
(Yanıt evet veya hayırsa) Bunlar nelerdi, biraz açabilir misiniz?
- e) Aileniz bu kararınızı destekledi mi?
(Yanıt evetse) Bu anlamdaki tavırları nelerdi?
(Yanıt hayırsa) Bu anlamdaki tepkilerdi nelerdi?

f) Sosyal çevreniz bu kararınızı destekledi mi?

(Yanıt evetse) Bu anlamdaki tavırları nelerdi?

(Yanıt hayırsa) Bu anlamdaki tepkilerdi nelerdi?

3) Evlât Edinme Süreci

a) Evlât edinmeye başvurduğunuzda yaş, cinsiyet vb. özel tercihiniz oldu mu? (Yanıt evetse) Hangi tercihlerde bulundunuz?

b) Ne kadar süre sıra beklediniz?

c) Size kaç çocuk önerildi?

d) Kaçınıcı çocuğu evlât edindiniz?

e) (İlk çocuk evlât edinilmemişse) Size önerilen diğer çocukları evlât edinmeme nedenleriniz nelerdi?

f) Tercih ettiğiniz çocuğun kabul görmesinden endişe ettiğiniz özellikleri oldu mu? (Yanıt evetse) Bunlar nelerdi, açar mısınız?

4) Evlât Edinme Sonrası

a) Evlât edindikten sonra çevrenizin çocuğunuzu onaylaması sizin için ne derece önemliydi?

b) Ailenizin bir mirasçı olarak çocuğunuzu kabullenme problemi oldu mu? (Yanıt evetse) Ne gibi problemlerdi bunlar, açar mısınız?

c) Dini gerekçelerle evlât edinmenize tepki gösteren ya da eleştiren oldu mu? (Yanıt evetse) Ne gibi gerekçelerle tepki ya da eleştiriydi bunlar, açar mısınız?

d) Bakanlığın evlât edinme süreci sizce aileleri moral ve motivasyon olarak yeterince destekliyor mu?

(Yanıt evetse) Örneklerle açıklar mısınız?

(Yanıt hayırsa) Örneklerle açıklar mısınız?

e) Sizce içinde yaşadığınız toplumun sizin gibi ailelere ve evlât edinilen çocuklara yaklaşımı nasıl?

5) Tercihler

a) Evlât edinme tercihinizden dolayı hiç pişman oldunuz mu?

(Yanıt evetse) Bu pişmanlığınıza neden olan şeyleri anlatır mısınız?

b) Sizin gibi ailelere evlât edinmelerini önerir misiniz?

(Yanıt evet veya hayırsa) Neden, açar mısınız?

c) Evlât edinilecek çocuğun dünyaya gelişinde hukukî meşruiyeti sizce önemli mi?

(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?

d) Evlât edinilecek çocuğun dünyaya gelişinde enest ilişki sebebi sizce önemli mi?

(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?

e) Evlât edinilecek çocuğun cinsiyeti sizce önemli mi?

(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?

f) Evlât edinilecek çocuğun sağlığı sizce önemli mi?

(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?

g) Evlât edinilecek çocuğun ırkî kimliği sizce önemli

mi? (Yanıt evet veya hayırsa) Neden?

h) Evlât edinilecek çocuğun dînî kimliği sizce önemli mi?

(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?

i) Evlât edinilecek çocuğun yaşı sizce önemli mi?

(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?

EK 2. Koruyucu Ailelik Derinlemesine Görüşme Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

* “Bir Sosyal Politika Olarak Evlât Edindirmenin Toplumsal Direnç Kaynakları” nı araştırmak üzere bir çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmada evlât edinme veya koruyucu ailelik süreç ve tecrübesini yaşayan ebeveynler ile derinlemesine görüşme yapılarak araştırmanın problemi açısından anlamlı bulgular aranacaktır. Görüşmelerde katılımcıların kimliği saklı kalmak koşuluyla alfanumerik tanımlar kullanılacaktır. Çalışmaya katkıda bulunan katılımcılara; görüşmeyi kabul ettikleri için teşekkür ederiz.

1) Sosyo-Demografik Bilgiler

- a) Kaç yaşındasınız?
- b) Kaç yıllık evlisiniz?
- c) Eğitim durumunuz nedir?
- d) Mesleğiniz nedir?
- e) Nerede yaşıyorsunuz?
- f) Memleketiniz neresidir?
- g) Örf ve âdetleriniz kararlarınızı ne ölçüde etkiler?
- h) Dînî inançlarınız kararlarınızı ne ölçüde etkiler?
- i) Sosyal çevreniz kararlarınızı ne ölçüde etkiler?

2) Koruyucu Aile Olma Karar Süreci

- a) Koruyucu aile olmaya ne zaman karar verdiniz?
- b) Koruyucu aile olmaya nasıl karar verdiniz?
- c) Bu süreçte evlât edinmeyi düşündünüz mü?
- d) Bu süreçte evlât edinmeye karşı olumlu düşünceleriniz nelerdi?
- e) Bu süreçte evlât edinmeye karşı olumsuz düşünceleriniz oldu mu?
(Yanıt evet veya hayırsa) Bunlar nelerdi, biraz açabilir misiniz?
- f) Aileniz bu kararınızı destekledi mi?

(Yanıt evetse) Bu anlamdaki tavırları nelerdi?

(Yanıt hayırsa) Bu anlamdaki tepkilerdi nelerdi?

g) Sosyal çevreniz bu kararınızı destekledi mi?

(Yanıt evetse) Bu anlamdaki tavırları nelerdi?

(Yanıt hayırsa) Bu anlamdaki tepkilerdi nelerdi?

3) Koruyucu Aile Olma Süreci

a) Koruyucu aile olmaya başvurduğunuzda yaş, cinsiyet vb. özel tercihiniz oldu mu? (Yanıt evetse) Hangi tercihlerde bulundunuz?

b) Ne kadar süre sıra beklediniz?

c) Size kaç çocuk önerildi?

d) Kaçınıcı çocuğun koruyucu ailesi olmayı kabul ettiniz?

e) (İlk çocuk tercih edilmemişse) Size önerilen diğer çocukları tercih etmeme nedenleriniz nelerdi?

f) Tercih ettiğiniz çocuğun kabul görmesinden endişe ettiğiniz özellikleri oldu mu? (Yanıt evetse) Bunlar nelerdi, açar mısınız?

4) Koruyucu Aile Olma Sonrası

a) Koruyucu aile olduktan sonra çevrenizin çocuğu onaylaması sizin için ne derece önemliydi?

b) Dini gerekçelerle koruyucu aile olmanıza tepki gösteren ya da eleştiren oldu mu?

(Yanıt evetse) Ne gibi gerekçelerle tepki ya da eleştiriydi bunlar, açar mısınız?

c) Bakanlığın koruyucu ailelik süreci sizce aileleri moral ve motivasyon olarak yeterince destekliyor mu?

(Yanıt evetse) Örneklerle açıklar mısınız?

(Yanıt hayırsa) Örneklerle açıklar mısınız?

d) Sizce içinde yaşadığınız toplumun sizin gibi ailelere ve koruma altındaki çocuklara yaklaşımı nasıl?

e) Koruyucu aileliği belli bir süre ile sınırlı olarak mı düşünüyorsunuz?

5) Tercihler

a) Koruyucu ailelik tercihinizden dolayı hiç pişman oldunuz mu?

(Yanıt evetse) Bu pişmanlığınıza neden olan şeyleri anlatır mısınız?

b) Evlât edinmek yerine koruyucu aile olmayı tercih etmenize sebep olan etkenler nelerdi?

c) Sizin gibi ailelere koruyucu aileliği önerir misiniz?

(Yanıt evet veya hayırsa) Neden, açar mısınız?

d) Koruyucu aile olunacak ya da evlât edinilecek çocuğun dünyaya gelişinde hukukî meşruiyeti sizce önemli mi?

(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?

e) Koruyucu aile olunacak ya da evlât edinilecek çocuğun dünyaya gelişinde enest ilişki sebebi sizce önemli mi?

(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?

f) Koruyucu aile olunacak ya da evlât edinilecek çocuğun cinsiyeti sizce önemli mi?

(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?

g) Koruyucu aile olunacak ya da evlât edinilecek çocuğun sağlığı sizce önemli mi?

(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?

h) Koruyucu aile olunacak ya da evlât edinilecek çocuğun ırkî kimliği sizce önemli mi?

(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?

i) Koruyucu aile olunacak ya da evlât edinilecek çocuğun dînî kimliği sizce önemli mi?

(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?

j) Koruyucu aile olunacak ya da evlât edinilecek çocuğun yaşı sizce önemli mi?

(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?

EK 3. Aileden Evlât Edinme Derinlemesine Görüşme Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

* “*Bir Sosyal Politika Olarak Evlât Edindirmenin Toplumsal Direnç Kaynakları*” nı araştırmak üzere bir çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmada evlât edinme veya koruyucu ailelik süreç ve tecrübesini yaşayan ebeveynler ile derinlemesine görüşme yapılarak araştırmanın problemi açısından anlamlı bulgular aranacaktır. Görüşmelerde katılımcıların kimliği saklı kalmak koşuluyla alfanumerik tanımlar kullanılacaktır. Çalışmaya katkıda bulunan katılımcılara; görüşmeyi kabul ettikleri için teşekkür ederiz.

1) Sosyo-Demografik Bilgiler

- a) Kaç yaşındasınız?
- b) Kaç yıllık evlisiniz?
- c) Eğitim durumunuz nedir?
- d) Mesleğiniz nedir?
- e) Nerede yaşıyorsunuz?
- f) Memleketiniz neresidir?
- g) Örf ve âdetleriniz kararlarınızı ne ölçüde etkiler?
- h) Dînî inançlarınız kararlarınızı ne ölçüde etkiler?
- i) Sosyal çevreniz kararlarınızı ne ölçüde etkiler?

2) Evlât Edinme Karar Süreci

- a) Evlât edinmeye ne zaman karar verdiniz?
- b) Evlât edinmeye nasıl karar verdiniz?
- c) Bir kurumdan değil de aileden evlat edinmek sizin tercihiniz miydi?
- d) Neden bir kurumdan evlat edinmeyi tercih etmediniz?
- e) Aileden evlat edinmeye karar vermenizi sağlayan etkenler nelerdi?
- f) Bu süreçte evlât edinmeye karşı olumlu düşünceleriniz nelerdi?
- g) Bu süreçte evlât edinmeye karşı olumsuz düşünceleriniz oldu mu?

h) Aileniz bu kararınızı destekledi mi?

(Yanıt evetse) Bu anlamdaki tavırları nelerdi?

(Yanıt hayırsa) Bu anlamdaki tepkilerdi nelerdi?

i) Sosyal çevreniz bu kararınızı destekledi mi?

(Yanıt evetse) Bu anlamdaki tavırları nelerdi?

(Yanıt hayırsa) Bu anlamdaki tepkilerdi nelerdi?

3) Evlât Edinme Süreci

a) Bütün aile vermiş olduğunuz kararı biliyor muydu?

b) Ailedeki herkes aldığınız kararı destekledi mi?

c) Çocuğunuzun kabul görmesi, tercihinizi etkiledi mi?

4) Evlât Edinme Sonrası

a) Evlât edindikten sonra çevrenizin çocuğunuzun onaylaması sizin için ne derece önemliydi?

b) Ailenizin bir mirasçı olarak çocuğunuzun kabullenme problemi oldu mu?

(Yanıt evetse) Ne gibi problemlerdi bunlar, açar mısınız?

c) Dînî gerekçelerle evlât edinmenize tepki gösteren ya da eleştiren oldu mu?

(Yanıt evetse) Ne gibi gerekçelerle tepki ya da eleştiriydi bunlar, açar mısınız?

d) Bakanlığın evlât edinme sürecinde ailelere verdiği moral ve motivasyon desteğine ihtiyaç duyduunuz mu?

(Yanıt evetse) Örneklerle açıkla mısınız?

(Yanıt hayırsa) Örneklerle açıkla mısınız?

e) Sizce içinde yaşadığınız toplumun sizin gibi ailelere ve evlât edinilen çocuklara yaklaşımı nasıl?

5) Tercihler

a) Evlât edinme tercihinizden dolayı hiç pişman oldunuz mu?

(Yanıt evetse) Bu pişmanlığınıza neden olan şeyleri anlatır mısınız?

- b) Sizin gibi ailelere evlât edinmelerini önerir misiniz?
(Yanıt evet veya hayırsa) Neden, açar mısınız?
- c) Evlât edinilecek çocuğun dünyaya gelişinde hukukî meşruiyeti sizce önemli mi?
(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?
- d) Evlât edinilecek çocuğun dünyaya gelişinde enest ilişki sebebi sizce önemli mi?
(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?
- e) Evlât edinilecek çocuğun cinsiyeti sizce önemli mi?
(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?
- f) Evlât edinilecek çocuğun sağlığı sizce önemli mi?
(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?
- g) Evlât edinilecek çocuğun ırkî kimliği sizce önemli mi? (Yanıt evet veya hayırsa) Neden?
- h) Evlât edinilecek çocuğun dînî kimliği sizce önemli mi?
(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?
- i) Evlât edinilecek çocuğun yaşı sizce önemli mi?
(Yanıt evet veya hayırsa) Neden?

KAYNAKLAR

Ana Britanica. (1994). İstanbul.

Akyürek, S. (2015, Şubat). *Heidi'nin ayakları neden çıplaktı?* Aralık 22, 2017 tarihinde Evrensel Dergisi: <http://www.radikal.com.tr/kultur> adresinden alındı

Ali, S. (2016). *Kuyucaklı Yusuf*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Aliye, F. (2012). *Muhadarat*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Alpman, A. (1981). Nuzi Vesikalarındaki Adoptionun (Evlâtlık Almanın) Gayesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 25(14), 311-333.

Atak, H. (2011). Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1), 163-213.

Atli, A. (2008). Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Çalışan Personelin Empatik Eğilim Düzeylerinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bachmann, P., Hoch, J. (Yazarlar), & Imboden, M. (Yöneten). (2011). *Der Verdingbub* [Sinema Filmi]. İsviçre.

Baygın, C. (2002). Kan Bağına Dayanan Soybağı. *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1-4), 255-284.

Bıyıklı, L. (1983). Koruyucu Aile Bakımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), 11-15.

Caferoğlu, A. (1939). Türk Taamül Hukukunda Evlatlık Müessesesi. *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, 2, 97-113.

Çelik, Y. (2016). Asr-ı Saâdetde Kimsesiz Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler. *İstem*(28), 369-388.

Çılgın, A. S. (2004). Genç Cumhuriyetin Ütopyası: "Gülbüz Türk Çocuğu". *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(6), 97-119.

Demirtaş, H. A. (2003). Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 123-144.

Dizman, H. (2003). *Anne-Babası ile Yaşayan ve Anne Yoksunu Olan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi*. Ankara, Ankara, Türkiye: Ankara Üniversitesi.

Duru, M. C. (1960). *İstiklal Savaşı Anılarım*. Basılmamış rapor, SSYB Arşivi, Ankara.

Düzbakar, Ö. (2004). Kimsesiz Çocuklar ve Çocuk Haklarının Korunmasına İlişkin Bursa Şer'iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(1), 87-95.

Efendi, A. M. (2012). *Henüz Onyediyi Yaşında*. İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.

Elmacı, D. (2010). Günümüzün Yetim Kalan Kuruluşları: Yetiştirme Yurtları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(4), 949-970.

Erdal, L. (2014). Türkiye'de Sosyal Politika ve Koruyucu Aile Hizmet Modeli. *Sosyo Ekonomi*(2), 171-192.

Erdoğan, M. (2015). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri* (5 b.). (H. Kahraman, Dü.) İstanbul: Ensar Neşriyat.

Göregenli, M. (2017). *Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık*. Aralık 28, 2017 tarihinde Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Merkezi: <http://secbir.org/tr/> adresinden alındı

Gülfidan, Ş. (1991). İngiltere'de Aile. *Aile Politikaları-Karşılaştırmalı Ülkeler Panaroması* (s. 204). içinde Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Güntekin, R. N. (2010). *Çalıkuşu* (68 b.). İstanbul: İnkılap Yayınları.

Gürcan, A. (2008). Türk Toplumunda Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Hizmetlerine İlişkin Bakış Açısı ve Yaklaşımı. N. Erol (Dü.) içinde, *Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı* (s. 29-34). Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayını.

Gürçay, S. S. (1993). Çocuk Yuvasında ve Ailesinin Yanında Kalan 9-10-11 Yaş Çocuklarının Öz-Saygı Gelişimini Etkileyen Bazı Faktörler. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(1), 58-66.

Gürdoğan, N. (Yöneten). (2010). *İki Tutam Saç-Dersim'in Kayıp Kızları* [Sinema Filmi].

<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler>. (2018). *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü İstatistikler*. Nisan 29, 2018 tarihinde TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr> adresinden alındı

<http://docplayer.biz.tr/3205923-Devlet-korumasi-altindaki-cocuk-olmak-tanitim-el-kitabi.html>. (tarih yok). *Devlet Koruması Altındaki Çocuk Olmak Tanıtım El Kitabı*. Aralık 23, 2016 tarihinde DOCPLAYER: <http://docplayer.biz.tr> adresinden alındı

<http://osmanlica.ihya.org/zenim-nedir-ne-demek.html>. *Zenim Nedir: Osmanlıca*. Nisan 29, 2018 tarihinde İhya: <http://osmanlica.ihya.org> adresinden alındı

<http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/uygulamalar/evlat-edinme>. (tarih yok). *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü*. Aralık 29, 2016 tarihinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr> adresinden alındı

http://www.kuranmeali.org/39/zumer_suresi/7.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx. (tarih yok). *Zümer 7*. Nisan 29, 2018 tarihinde Kuran Meali: <http://www.kuranmeali.org> adresinden alındı

<http://www.listefilm.com/yetimhane-filmleri/>. (2016, Kasım 29). *En İyi Yetimhane Filmleri*. Ekim 21, 2017 tarihinde Liste Film: <http://www.listefilm.com> adresinden alındı

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121214-2.htm>. (2012, Aralık 14). *Koruyucu Aile Yönetmeliği*. Nisan 29, 2018 tarihinde Resmi Gazete: <http://www.resmigazete.gov.tr> adresinden alındı

http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2017_05_20170131.pdf. (2017, Ocak 31). *Basın Odası Haberleri*. Nisan 29, 2018 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu: <http://www.tuik.gov.tr> adresinden alındı

<https://www.islamquest.net/tr/archive/question/fa8493/tmpl/component/printme/1>. (2010, Haziran 17). *Gayri meşru (zina) yollarla doğan çocuklar hakkında kuranın görüşü nedir?* Aralık 5, 2017 tarihinde İslamquest: <http://www.islamquest.net> adresinden alındı

İnan, A. (1948). Göçebe Türk Boylarında Evlâtlık Müesseselariyle İlgili Gelenekler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi*, 6(3), 127-137.

İnce, Z., Kasapoğlu, A., & Sezek, S. (2014). Korunmaya Muhtaç Kimsesiz Çocukların Devam Ettikleri Okulların Yöneticilerinin Bu Çocukların Sorunlarına ve Sorunların Çözümlerine Yönelik Mesleki Donanımları. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 39, 97-119.

Kan, K. (Yöneten). (1959). *Evlatlık* [Sinema Filmi].

Karabekir, K. (1995). *Çocuk Davamız*. (F. Özerengin, Dü.) İstanbul: Emre.

Karagöz, İ. (2007). *Sorumluluk ve Sorunları Açısından Aile ve Gençlik* (4. b.). Ankara: TDV Yayınları.

Koşar. (tarih yok). Aile ve Çocuk. 70.

Köse, M. (2001). Mukayeseli Hukukta Evlat Edinme Problemi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(15), 267-306.

Maksudyan, N. (2014, Kasım 14). Üç büyük katliamın paylaşılamayan mirası: Ermeni yetimler. (E. C. Dağlıoğlu, Röportaj Yapan) İstanbul: AGOS.

Morsümbül, Ü., & Çok, F. (2013). Kimlik Gelişiminde Yeni Bir Boyut: Seçeneklerin Saplantılı Araştırılması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(40), 232-244.

Olpak, M. (tarih yok). Osmanlı İmparatorluğu'nda Köle, Türkiye Cumhuriyeti'nde Evlatlık: Afro-Türkler. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 68(1), 123-141.

Öcal, A., & Kemer kaya, G. (2011). Yetiştirme Yurdunda Kalmış Yetişkinlerin Devlet ve Vatandaşlık Algıları Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(1), 63-82.

Öcal, A., & Kemer kaya, G. (2014). Yetiştirme Yurtlarında Kalan 6. - 8. Sınıf Öğrencilerinin Sosyalleşme Becerilerinin İncelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(4), 1567-1584.

Ösbesler, C. (2009). Koruyucu Aile Hizmetlerinde Değerlendirme Süreci. *Aile ve Toplum Dergisi*, 4(16), 86-94.

Özbay, F. (1999). Türkiye'de Evlatlık Kurumu: Köle mi, Evlat mı? İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Özbay, F. (2002). Evlerde Ev Kızları-Cariyeler, Evlatlıklar, Gelinler. L. Davidoff içinde, *Feminist Tarihyazımında Sınıf ve Cinsiyet* (s. 1-19). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özbay, F. (2014, Mayıs 16). Çerkes Göçüyle Tetiklenen Evlatlık Uygulamaları. Aralık 29, 2016 tarihinde bilet: <http://bianet.org> adresinden alındı

Sağlam, O. (2006). İslam Hukuku Açısından Evlat Edinme. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Erzurum.

Slattey, M. (2007). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Ş. Özkan, Çev.) Bursa: Sentez.

Solak, S. G. (2017). Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1).

Spayri, J. (2013). *Heidi*. (A. Aydoğan, Çev.) Ankara: Arkadaş Yayıncılık.

Şenocak, H. (2006). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*(5), 176-228.

Tartanoğlu, Ş. (2010). Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*(42), 1-13.

Teymur, C. E. (tarih yok). *İki Tutam Saç: Dersim'in Kayıp Kızları*. Aralık 10, 2017 tarihinde İntersinema: <https://www.intersinema.com/iki-tutam-sac-dersim-in-kayip-kizlari-filmi/> adresinden alındı

Ummanel, A. (2017). Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayınlarından Bir Kartpostalın Çocuk Hakları Bağlamında İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 16(1), 245-255.

Ünal, A. (2015). Geleneksel Türk Ailesinde Çocuk ve Çocukla İlgili İnanç Felsefesi: Kırgızistan Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*(35), 9-36.

Üstün, E., & Akman, B. (2002). Korunmaya Muhtaç Çocukların Benlik Algısının İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(23), 229-233.

Üstüner, S., Erol, N., & Şimşek, Z. (2005). Koruyucu Aile Bakımı Altındaki Çocukların Davranış ve Duygusal Sorunları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12(3), 130-140.

Varol, S. F. (2014). Medyada Yer Alan Temsillerin Kimlik Edinme Sürecindeki Rolü. *International Journal of Social Science*, 26(2), 303-3013.

Versteeg, W. (2015). *Boy*. (E. Gürer, Çev.) İstanbul, Üsküdar: Kahve Yayınları.

Yazıcı, E. (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 499-525.

Yazıcı, E. (2013). *Türkiye'de Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler: Kurum Bakım Hizmetinden Yararlanmış Bireyler Üzerine Bir Araştırma*. Nisan 27, 2018 tarihinde <http://acikerisim.deu.edu.tr> adresinden alındı

Yazıcı, E. (2014). Türkiye'de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 247-270.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Hatice GÖKCE

Doğum Yeri ve Yılı : İSTANBUL, 15/02/1972

Medeni Hali : Evli

Yabancı Dili : İngilizce

E-posta : htc_gokce@hotmail.com

Orcid : [0000-0001-9168-2964](https://orcid.org/0000-0001-9168-2964)

Eğitim Durumu

Lise : Bakırköy Lisesi, 1989

Önlisans : Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, İşletme

Lisans : Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi,
Sosyoloji